

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEHMED ÂSİM (Us)

Hazırlayan SEVAL ŞAHİN

KARİKATÜR

II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Simaları

KitapyAYINEVİ

KARİKATÜR

SAHAFLAR

KİTAP YAYINEVİ – 178
SAHAFLAR ÇARŞISI DİZİSİ – 8

Karikatür; II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Simaları / Mehmed Âsum (Us)

1910-1911 yılları arasında *Tanîn* gazetesinde tefrika edilmiş,
1911'de *Karikatür* adıyla kitap olarak basılmıştır.

© 2008, Kitap Yayınevi Ltd.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında hiçbir yöntemle çoğaltılamaz

Yayına Hazırlayan
Seval Şahin

Kitap Tasarımı
Yetkin Başarır

Tasarım Danışmanlığı
Bek

Grafik Uygulama ve Baskı
Mas Matbaacılık A.Ş.
Kâğıt Hane Binası
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi no. 3
34408 Kâğıthane-İstanbul
Sertifika no: 0905-34-000415
T: (0212) 294 10 10 F: (0212) 294 90 80
E: Info@Masmat.com.tr

1. Basım
Nisan 2008, İstanbul

ISBN 978 975 6051-96-2

Yayın Yönetmeni
Çağatay Anadol

Kitap Yayınevi Ltd.
Kâğıt Hane Binası
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi no. 3/1-a
34408 Kâğıthane-İstanbul
Sertifika no: 1107-34-009175
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
[W: www.kitapyayinevi.com](http://www.kitapyayinevi.com)

Karikatür

II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Simaları

MEHMED ÂSİM (US)

HAZIRLAYAN

SEVAL ŞAHİN

KitapyAYINEVi

İçindekiler

DOĞAN HIZLAN
EĞLENEREK, ÖĞRENEREK, GÜLÜMSEYEREK OKUMAK 7

SEVAL ŞAHİN
ÖNSÖZ 11

MEHMET ASIM (Us) 19

MEHMET ASIM (Us) KAYNAKÇASI 20

KARİKATÜR 21

BİYOGRAFİLER 179

DİZİN 196

Eğlenerek, öğrenerek, gülümseyerek okumak

Doğan Hızlan

Kitabın adı Karikatür. Kitap adlarına, başlıklarına göre o kitabı ne okurum, ne değerlendiririm. Çünkü iyi bir yazıda ben birçok türün esintisini bulurum, hele bu ince alayın ya da biraz daha abartalım mizahın eşliğinde yazılmışsa, edebiyat kitaplarında okuduğum bütün türleri yeniden gözden geçirir, bir türün içinde kısılp kalmam.

Mehmed Âsım'ın Karikatür'ünü okurken, bu geniş esnek yorumumun, saptamamın bir kez daha doğru olduğuna karar verdim. İnsanların kişilikleri, öznel bir dille iletilen biyografileri, kısaca bütün hayatları ile meslekî yükselişleri çaprazlama anlatılıyor.

Karikatür'de yer alanlarla ilgili ipuçları cımbızla çekilip sunuluyor, zaman geliyor bir konuşması, bir mevkie yükselmek için yaptığı bir teşebbüs, bıyığının tıraşı, giyimi kuşamı, satır kalabalığından daha yoğun bir portre çizimini gerçekleştiriyor.

Karikatür adı peşin bir hoşgörü icazeti midir, ya da zehri panzehirle birlikte anlatılana ve okura ikram etmek midir?

Mizahın dili keskindir, bazı yazılar ucu zehirli eskrim kılıcıyla karşılaşmaktır.

Kitap zihnimde birçok soru uyandırdı. Cevabını ben de bildiklerime, kişisel tercihlerime göre verdim.

Sorular neydi?

Gerçekçi, duygulardan uzak bir tasvir midir, yoksa bunun altında kişisel hırçınlıklar, meslekî kıskançlıklar, siyasal yan tutmalar mı yazarı yönlendirmiştir?

Hangi portre yazısı için, nesnel, tarafsız diyebilirsiniz?

Kuru biyografiler gereklilik duyulmadıkça okunmaz.

Anlatılan kişiler önemlidir. Edebiyat tarihi, siyaset tarihi, toplumsal tarihimiz açısından, buradaki adlar yalnız ilerdeki kuşakları etki-

lemekle kalmamışlar, birçok konuda bugünün doğru/yanlış cetvelinin hazırlanmasında da rol oynamışlardır.

Yazı üslubu bir dönemin yazma tekniğini, dili kullanma hususunu da bize öğretiyor. Bazen tamlamaları süslü, bazen tasvirleri abartılı, bazen suçlamaları fazla sert ve zalimce bulabilirsiniz.

Edebî tür olarak üzerinde duracağınız, ilgileceğiniz metinler bunlar.

Sadece insanlar arasındaki ilişkilerin değil, menfaat odakları ile bağlantılar da burada belirginleşiyor.

Karikatür'deki kişilerin yaşamına bakıldığında bugünkülerle karşılaştırdığımda, bugün durumun daha şeffaf bir görünüm taşıdığını söyleyebilirim.

Okumadan önce kitaba giren isimlerin listesine bir bakın.

Bu kişileri, özellikle genç kuşaktan okurlar, tanımıyoruz diyeceklerdir. Elbette hepsini okumalarını önereceğim ama özellikle tanımadıkları adları okusunlar. Kendi dönemlerinden bugüne kalanlardan çok daha etkili, çok daha yönlendirici olan kişileri öğrendiğinizde bugüne daha net bakabilirsiniz. İster edebiyat tarihi, ister siyasal tarih olsun hazırlayanların, yazarların en önde gelen özellikleri, ayıklamadır.

Çoğu zaman bugüne kalanları öğrenmekle yetiniriz. Oysa bu, hakları kopuk bir zincirin aldatıcılığıdır.

Kitaplarını okuduğum ya da çeşitli tarihlerde, kitaplarda ne yaptıklarını, ne yazdıklarını, ne düşündüklerini öğrendiğim kişileri, bu yazılardan tanımak da ayrı bir boyut kazandırdı bana. Çünkü yazılarına, anlatılanlara yeni bir dipnotu düştüm bu kitapla.

Her dem keyif sürenler, bugün de aynı tipleri çağrıştıracak size.

Mehmed Âsım, İbrahim Hakkı Paşa'nın şişmanlığı ile alay ederken, bir doktor arkadaşının dediklerini yazısına alır: "Benim dikkatimi çeken yanı, o, o kadar iştahla, yemek yer ki, senelerce midelerinden mustarip olanlar, karşısında derhal açlık hissederler."

Maliye Nâzırı Cavid Bey'in siyasî yükselişine değinir.

Fâzıl Ahmed Aykaç'a birçok farklı yönden oklarını gönderir.

Abdullah Cevdet için, "Türkçe söz söylerken yarı Fransızca, yarı Alman-

ca ifâde-i merâm eden,” der. Adeta edebiyat tarihçilerinin yazdıkları ile fikir birliğine varır.

İsmail Habib Sevük de onun Fransızca şiir yazmasını eleştirmişti.

Karikatür, düzeni, rejim değişikliğinde siyasal manevra yapanları, ustaca teşhir ediyor. Her devrin adamı diye nitelendirdiğimiz insanları kızarak, gülerek okudum.

Yazar, eserinde herkese bir unvan vermiş, bir lakap takmış; bu, günün okuru için çok çağrıştırmacı bir özellik taşımıştır.

Karikatür ile gördüğünüz, tanıdığınız diyemem ama, şiirlerini, nesirlerini okuduğunuz Cenab Şahabettin’in (Dört Köşeli) edebiyatçılığından ötesini tanırırsınız.

Büyük adların küçük işleri, küçük menfaatler için büyük eğilmeler. Ben yazıyla, eserle kişilik arasında bir bağlantı kurmadım. İnsanoğlunun zaafını olağan karşıladım. Elbette bir yazarın bu halinin yazılarında izdüşümü sezilir. Nitekim Mehmed Âsım Us, ünlü “dört köşeli” yaşamını bu özellikleriyle tanımlıyor.

Us’un hangi siyasî kuruluşa, harekete karşı olduğunu bu yazılardan anlarsınız, onları anlatırken, kızdığı yönlerinden bahsederken bunların neler olduğunu fark edersiniz.

“Ustamız” -Hüseyin Cahid- bölümünü ne kadar güzel yazmış. Hüseyin Cahid’in yaşamını bilenler, kitaplarını okuyanlar, sanırım bu yazılanlarla örtüştüğünü fark edeceklerdir. Yazar, onun okul hocalığından söz ediyor. Sıra, yazarlığına geldiğinde ise şöyle der: “Matbuat hayatına gelince... Bu, büsbütün başka bir hayattır. Mektep muavinliğinde ‘bendeniz’ diye konuşan ustamız yazı yazarken bir yanardağdır.”

Lübcü (Ahmed Rasim) gene yazarların yaşamındaki defoları içerir.

Nefis bir Halid Ziya (Şiir Makinesi) karikatürü.

Rıza Tevfik’le ilgili sayfaları doğrusu birkaç kez okudum.

Böyle yazılar tahripkârdır, okurların gözünde ulaşılmaz yerlerde ikamet eden yazarlar, birden sıradan insan olup çıkıverirler. Sıradan olsalar gene kişiliklerine halel gelmez, bütün iç yüzleri ortaya çıkar.

Seval Şahin'in bu çalışmasını çok beğendim doğrusu. Bir kere okur için notlaması, dipnotları koyması, okuru bilgilendirmesi, iyi bir editörlük hizmetini gerçekleştirdiğini gösteriyor.

Ayrıca bütün bunların ötesinde karikatürleri olan kişilerin biyografilerini yazmış.

Bu tür kitapların artmasını dilerim.

Tarih içinde birçok önemli kişiyi tanıyoruz veya yeniden hatırlıyoruz.

Mizahın renkli penceresinden.

Önsöz

Seval Şahin

Karikatür, gerçekliğin abartılı bir şekilde tasviri ya da hemen göze çarpacak bir unsurun karakterize edilmesiyle oluşur. Edebiyatta karikatür, bir kişinin bazı özelliklerinin ön plana çıkarılıp abartılı bir şekilde anlatılırken diğer taraflarının basitleştirilmesi şeklinde ortaya çıkar. Palmira Brummet, II. Meşrutiyet Basınında *İmge ve Emperyalizm* adlı kitabında, “Karikatürler, doğaları gereği, zaman, mekân, dil ve algılanan gerçeklik boyutlarını bozmak için tasarlanır. Bir karikatürün etkisi, hem ‘gerçekliğin’ belirli tarzda algılanışını sağlamasına, hem de daha sonra bu algılayışın sınırlarını ihlal edebilmesine bağlıdır. Yani, karikatürden gerçekliği hem alışılmış tarzda, hem de insanı şaşırtacak tarzda değiştirmesi beklenir; bu değiştirme radikal ya da yumuşak olabilir” der.

Karikatür denilince akla öncelikle resmetmek gelir, fakat bu resmetmek sadece şekillerden ibaret değildir; yazı da bu resmetmenin içinde bir tür olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla belirli bir kişinin portresi yapılırken onun bazı özellikleri öne çıkarılıp diğerlerinin basitleştirilmesi ve buna mizahî bir üslubun eklenmesiyle meydana gelen yazılara da karikatür diyebiliriz.

Bazen edebiyatçılar doğrudan anılarını yazmak yerine tanıdıkları kişileri kısa yazılarla anlatmayı tercih ederler. Türk edebiyatında Hüseyin Cahid Yalçın’ın *Tanıdıklarım*, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Portreler*, Abdülhak Şinasi Hisar’ın *Geçmiş Zaman Edipleri*, Baki Süha Gezgin’in *Edebi Portreler*, Oktay Akbal’ın *Şair Dostlarım*, Samet Ağaoğlu’nun *Babamın Arkadaşları*, Cemal Süreya’nın 99 Yüz gibi kitapları bu türe örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu eserler içinde Cemal Süreya’nın ki hariç diğerleri insanların portrelerinin yazıya geçirilmiş şeklinden ibarettir. Cemal Süreya, 99 Yüz adlı kitabında tanıdığı insanları tam da karikatür

tanımına uygun bir şekilde bazı yönlerini abartarak mizahî bir üslupla anlatır. Kitabının alt başlığını ise İzdüşümler/Söz Senaryosu koyar.

Cemal Süreya'dan önce bu yazı türüne örnek olarak verilebilecek ilk eser ise Mehmed Âsım'ın Karikatür adlı kitabıdır. Karikatür, Mehmed Âsım tarafından 1910-1911 yılları arasında önce Tanîn gazetesinde parça parça tefrika halinde, 1911 yılında da kitap olarak basılmıştır. Genellikle gazetenin ikinci ve üçüncü sayfalarında "Karikatür" üst başlığı altında çıkan bu yazıların ilki gazetenin 10 Eylül 1910 tarihli 728. sayısında başlıksız olarak yayınlanmıştır. Bu ilk portre karikatür Rıza Tevfik ile ilgilidir ve altında imza yoktur. Zaten bu, Mehmed Âsım tarafından değil Fâzıl Ahmed (Aykaç) tarafından yazılmıştır. Nitekim bu yazı Karikatür'de Fâzıl Ahmed imzası ile yayınlanmıştır. Gazetenin 749. sayısında yayınlanan Hüseyin Cahid (Yalçın) ile ilgili "Ustamız" başlıklı karikatür de M (mim) M (mim) imzasıyla yayınlanmış, kitapta söz konusu yazının altına Muhiddin (Birgen) imzası konmuştur.

Mehmed Âsım'ın 17 Eylül 1910 tarihli 735. sayıda devam ettirdiği ve daha sonra hepsini kendisinin kaleme aldığı Karikatür sütunundaki ilk yazı Ali Nusret ile ilgilidir. Yazar, bu sütun altında yazdığı yazılara M (mim) A (ayın) imzasını koymuştur. Bundan sonra da yaklaşık birer haftalık süreçlerle bu sütunda yazmaya devam etmiş ve gazetenin 10 Haziran 1911 tarihli 996. sayısında bu sütun sona ermiştir. Ancak Mehmed Âsım, yazılarını kitap haline getirirken gazetenin 870. sayısında yer alan "Bukalemun," 975. sayısında yer alan "Lübcü," 982. sayısında yer alan "Şiir Makinesi" ve 996. sayısındaki "Nalinci Keseri" başlıklı karikatür portreleri nedense kitabına almamıştır. Sırasıyla Celâl Muhtar (Özden), Ahmed Rasim, Halid Ziya (Uşaklıgil) ve Ahmed İhsan'a (Tokgöz) ait olan bu karikatür portreler de hazırladığımız kitabın ekler kısmına konulmuştur.

Mehmed Âsım, kitabına aldığı karikatür portrelerde gazetede sıralamayı izlememiş, onları kitabında yeni bir sıralamaya tabi tutmuştur. Örneğin kitabın ilk portresi "Kabinenin Demirbaşı" adıyla yazdığı İbrahim Hakkı Paşa'dır. Ayrıca gazetenin 863. sayısında neş-

rettiği “Beşi Bir Yerde” başlıklı portrenin altına da şu notu eklemiştir: “Şu bir meçhullü muâdeleyi halledene 10 Temmuz’dan evvel intişâr eden Tanîn’in bir senelik aboneliği hediye edilecektir.” Ancak gazeteye bu konuda cevaplar geldiğine dair bir ibare yoktur. Burada muâdele kelimesine dikkati çekmek gerek. Mehmed Âsım, bu kelime ile yazılarına bir bulmaca havası da eklemiştir.

Karikatür, II. Meşrutiyet döneminin önemli politikacıları, edebiyatçıları ve yayıncıları hakkında kaleme alınmış 29 adet karikatür başlıklı mizahî portreden meydana gelmektedir. Bu portrelerden 27’si Mehmed Âsım tarafından kaleme alınmıştır. Muhittin (Birgen), Hüseyin Cahid Yalçın’la ilgili “Ustamız” başlıklı portreyi, Fâzıl Ahmed (Aykaç) ise “Rıza Tefkik” başlıklı portreyi yazmıştır. “Bir Cevap” başlıklı yazı ise kendi karikatür portresi hakkında Said Paşa’nın Mehmed Âsım’a verdiği cevaptır.

II. Meşrutiyet devrinin siyasî ve sosyal alanda dikkati çeken 29 şahsiyetinin portrelerinin çizildiği bu yazılarda Mehmed Âsım, karikatürün gerçekliği hem alışılmış hem de şaşırtıcı tarzda sunmasından yararlanmıştı. Karikatürünü yaptığı kişilerin, özellikle politikacıların Meclis-i Mebûsan’daki konuşmalarından, onların kişisel hayatta en bilinen özelliklerinden yola çıkar. Dönemdeki güncel olayları ve Meclisteki tartışmaları da mizah gazetelerinde bu kişilerin karikatürlerinin yapılması gibi yazılarına aktarır. Bu yazılarda yine karikatürlerin özelliklerinden olan, ele alınan kişinin belirli bir yönünün öne çıkartılıp abartılarak anlatılması da söz konusudur. Emrullah Efendi’nin dalgınlığı, Cenab Şahabeddin’in şöhretten ve pahalı kıyafetlerden hoşlanması, Ali Nusret’in selamlama konusundaki hassasiyeti, Mihran Efendi’nin cimriliği, Said Paşa’nın kendisi hakkında yazılan her şeye cevap vermesi, Mahmud Esad’ın “emmâ” edatına düşkünlüğü bunlar arasındadır.

Kişilerin özelliklerinin mizahî bir şekilde anlatıldığı bu yazılarda yazarın amacı görsel karikatürün yerine nesirden meydana gelen bir karikatür yaratmaktır. Aslında bu tür bir yazı örneği Türk edebiyatı için yeni bir yazım tarzı değildir. II. Meşrutiyet döneminde bazı gaze-

te ve dergilerde, özellikle mizah dergilerinde bu tür yazılara sıklıkla rastlanmaktadır. Hatta yine aynı dönemde yazan Kesriyeli M. Sıtkı da 1911 yılında *Hayâl-i Cedîd* dergisinde yazdığı mizahî manzumelere zaman zaman “karikatür” başlığını koymuştur. Aslında Türk edebiyatının bu yazı türüne ait macerası ayrıca incelenmeye değer bir yapı arz etmektedir. Bunun yanı sıra önemli kişilerin portrelerini yapmak zaten Türk edebiyatında var olan bir gelenektir. Önceleri tercüme-i hâl şeklinde başlayan bu gelenek daha sonra devir için önemli şahsiyetlerin portrelerinin yapılması şekline dönüşmüştür. Aynı şekilde Tefik Fikret’in “Âveng-i Tesâvir” başlığı altında Rübâb-ı Şikeste’ye aldığı bir nevi portre-şiir olarak kabul edilebilecek Nedim, Nefti, Fuzuli, Recâizâde Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid, Cenab Şahabeddin için yazdığı şiirler de bu portre yazımının devamı gibidir.

II. Meşrutiyet döneminde basındaki sansürün ortadan kalkması ve yayıncılık hayatının gelişmesiyle birlikte mizah dergilerinin sayısında da bir patlama yaşanmış, birçok mizah dergisi karikatürlerin yanı sıra yazılarıyla da mizahî bir ortam yaratma konusunda başarılı olmuştur. Bu dergiler, sadece gündelik olayları sayfalarına aktarmazlar, hükümete yönelik eleştirilerini de mizahî bir üslupla dile getirirler. Tanîn’de Mehmed Âsım’ın kaleme aldığı bu yazılarda da o günün siyasî-sosyal ortamı ve bu ortamda yaşananlar açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir.

Karikatür’de yer alan yazılarda yazarın amacı sadece devrin önemli kişilerinin portrelerini yapmak değildir, onların kusurlarını ve şahsî özelliklerini anlatırken ortaya koyduğu eleştirilerle bir siyasî yazar kimliği de çizer. Bunu ortaya koyan ifade tarzının mizah ile yapılması ise bu yazılara ayrıca bir güç katmaktadır. Yazılarda söz konusu edilen kişiler çoğunlukla devrin politikacılarıdır. Yazar, bazen yazılarının sonunda ele aldığı şahsiyetler hakkında, onları kısaca ifade edebilecek formüller vermekten hoşlanır. Nitekim yukarıda bahsettiğim gibi kendi yazıları için “muâdele” kelimesini de kullanmıştır. Zaten yazıların kaleme alınmasında da bir muamma vardır. Bazı yazıların sonunda yer alan bu formül, muammayı çözmeye yardım etmek için-

dir. Burada yer alan 29 yazıda, Fâzıl Ahmed ve Muhiddin'in (Birgen) yazdıkları ve Ali Nusret ile ilgili karikatür hariç, kimden bahsedildiği doğrudan söylenmez; sadece ipuçları vermekle yetinilir. Onun kimden bahsettiği okur tarafından bulunacaktır. Yazıların hepsinin başlığı, hakkında yazılan kişinin yazara göre öne çıkan özelliğiyle adlandırılmıştır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

Yazılardan ilki "Kabinenin Demirbaşı" adını taşımaktadır ve dönemin sadrazamı İbrahim Hakkı Paşa hakkındadır. Burada onun "adl ü ihsan" politikasından, sürekli seyahat etmesinden ve her seferinde gündemde kalmayı bilmesinden bahsedilir.

"Lala-yı Hürriyet," Mahmud Şevket Paşa'dır. Paşa'nın, 31 Mart İsyanı'nı bastırması, Hariciye nazırı olarak görev yapması ve hürriyeti savunmak için yaptıklarından bahsedilir.

"Meşrutiyet Dellalı," dönemin Maliye Nazırı Mehmed Cavid Bey'dir. Yazara göre bu nazırın en önemli özelliği ülkenin değişik bölgelerinde verdiği nutuklardır. Ayrıca nazır, nutuk atmaktan hoşlanmaktadır. Çok genç yaşta nazırlık koltuğuna oturan Cavid Bey, genç ve tecrübesiz olmasına rağmen şahsî çabalarıyla kısa sürede herkesin gözüne girmeyi başarmıştır.

"İmtiyâzât Mikrobı," Necmeddin Molla'dır. Onda "sarıklı bir mebus," "cübbeli bir nazır hüviyeti" vardır. O, hem molla hem de beydir. Hatta onun için en iyisi "molla bey" demektir. "Muhite mutabakat" konusunda Meclis-i Mebûsân'da en başarılı mebus odur.

"Büyük Proje," dönemin Nâfia Nazırı Hallacyan Efendi'dir. Onun özelliği sürekli projeler peşinde koşmasıdır. Onun için şöyle bir formül uygundur: Mevâid [vaatler] – İcraât = İtimad.

"Vurdumduymaz," dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi'dir. Burada onun ezeli dalgınlığından, Tevfik Fikret'i Galatasaray Lisesi müdürlüğünden alması ve bunun sonucunda gerçekleşen olaylardan bahsedilir.

"Küçük Bir Büyük," Sadrazam Said Paşa'dır. II. Abdülhamid döneminde de birkaç kez sadrazamlık görevine getirilmiş olan Said Paşa'nın donanma iânesi ve tensîk-i maaşât meselesinde ortaya koydu-

ğu tavırdan ve kendisi hakkında yazılan her şeye hemen cevap vermesinden bahsedilir. Nitekim yazar haklıdır ve Said Paşa, Mehmed Âsım'a hemen cevap verir. Ona yöneltilenler, kendisine göre suçlamadır, eleştirilerin hepsini cevaplar.

“Beşi Bir Yerde,” Halil Menteşe'dir. Onun en önemli özelliği mi-zah gazeteleri için bulunmaz bir malzeme olmasıdır. Cüsseli vücuduyla o, bir “insan mürekkebi”dir. Onun için verilen formül ise şudur:

Hâkimiyet-i milliye + bende rencber-hutbe = s(in)

“Cübbe İçinde... Bonjur,” dönemin Defter-i Hakânî Nazırı Mahmud Esad'dır. Onun en önemli özelliği “emmâ” edatına olan düşkünlüğü ve her ne olursa olsun okula gidip ders vermeye devam etmesidir. Formülü ise şundan ibarettir:

Her şey - âyan âzâlığı=O?

“Müsemmâ bi-n-nakîz,” [adıyla hâli ve hareketleri arasında zıtlık olan] Halep mebusu Nâfi Paşa'dır. Hemşehrileri onu “müstahsil-i hukûk-ı ibâd” [insan hukuku üreticisi]olarak görür. O, “cebr ü icbâr” [zorlamalar] ile “nâfi” [faydalı] olmak ister.

“Hacı Kalkmaz,” Dersim mebusu Lütfi Fikri'dir. O, verdiği bir röportajda söylediği “Ben Zola gibiyim, hayatım üç devreye ayrılabilir: Birincisinde kendimi aradım, ikincisinde buldum, üçüncüsünde kaybettim,” cümlesinden yola çıkarak anlatılır.

“Mumya,” Tokat mebusu İsmail Paşa'dır. Paşa, mebusluğu, mebus olmadan önceki hayatında yaptığı avukatlık ve Meclis-i Mebûsân'da ne zaman konuşmaya kalksa “Sus, Paşa!” denmesinden yola çıkılarak anlatılmıştır.

“Dört Köşeli,” Servet-i Fünûn döneminin meşhur şairi Cenab Şahabeddin'dir. Hayattaki amacı elde etmek istediği dört köşeden ibarettir: Köşe-i servet, köşe-i visâl, köşe-i galebe, köşe-i şeref.

“Kırkambarlı Müstehâsesi,” Ahmed Midhat Efendi'dir. Matbuat hayatındaki varlığından, yazdığı kitaplardan, girdiği tartışmalardan ve yayıncılığından bahsedilir.

“Minareci,” Abdullah Zühdü'dür. “Matbuat çekirgesi” bu adamın hayatından başlayarak yazdıkları ve yayıncılığı anlatılır.

“Canlı Takvim,” Mahmud Sadık’tır. Burada onun gazeteciliğinden ve savruk kişiliğinden söz edilir.

“İfşâ-yı Hakâyık,” İkdâm gazetesinin sahibi Ahmed Cevdet’tir. Onun gazetesi aracılığıyla yazarlarıyla kurduğu ilişkilere alaylı bir şekilde yer verilir.

“Yazı Mûteahhidi,” Muhiddin Birgen’dir. Onun II. Meşrutiyet öncesi ve sonrasındaki yazarlığından ve açtığı tartışmalardan bahsedilir.

“Boyacı,” Sabah gazetesinin sahibi Mihran Efendi’dir. Memleketi Kayseri’den bir eşekle gelerek girdiği matbuat hayatında Sabah gazetesinin imtiyaz sahibi olmasından, cimriliğinden ve Şemseddin Sâmî’yi sömürerek kazandığı paralardan söz edilir.

“Bir Canlı Anane I,” Ebüzziya Tevfik’tir. Çıkardığı gazete ve dergilerden, muhafazakârlığından ve yayıncılığından bahsedilir.

“Canlı Anane II,” yine Mahmud Esad hakkındadır. Onun da Ebüzziya Tevfik gibi muhafazakârlığından ve “âheng-i mevcûdu muhafaza” etme düşüncesinden ve sürekli hikâye anlatma özelliğinden söz edilir.

“Dört Köşeli,” Sabah gazetesi baş yazarı Diran Kelekyan’dır. Onun D. K. rumuzuyla yazması ve kullandığı diğer takma isimlerle, takma isim kullanma hastalığından bahsedilir.

“Yolsuz Bir Yolcu,” Hoca Ubeydullah Efendi’dir. Onun seyahat etmeden duramadığından, çıkardığı gazete ve dergiler ile İngiltere, Amerika, Meksika ve Paris seyahatlerinden söz edilir.

“Fasîh-i Gayr-ı Meşhûr,” [az tanınan söz ustası] Cenab Şahabeddin’in kardeşi Ali Nusret’tir. Ali Nusret’in kendine has selamlamalarından ve “Galat-ı Meşhûr” makalesinden bahsedilir.

“Maymuncuk,” İsmail Müştak (Mayokan)dır. Onun tıpkı bir maymuncuk gibi her yere rahatlıkla uyum sağlayabilme özelliğinden bahsedilir.

“Tanîn’in Kasidecisi,” Fâzıl Ahmed Aykaç’tır. Onun feylesofluğuyla nam salmasından Rıza Tevfik ile karşılaştırılarak söz edilir.

“Nesnanım,” Abdullah Cevdet’tir. Mehmed Âsım, karikatürlerinin içeriğini onun sayesinde yazmıştır. Abdullah Cevdet’in en önemli özelliği muhbirliğidir. O, hem hâfız, hem doktor, hem şair,

hem muallimdir ve sürekli konferanslar vererek insanları bilgilendirmek ister.

Karikatür'ü yayına hazırlarken sözü geçen bu kişilerin çizgi karikatürlerini de ilave ettik. Bu karikatürler, II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan mizah dergilerinden alındı. Kitabın eski harflerle yayınında bulunan sayfa numaraları, metinde parantez içinde gösterildi. Eserin sonuna, karikatürleri yapılan kişilerin kısa biyografileri eklendi. Her karikatür portrenin başlığının hemen yanında yazarın kimden bahsettiği parantez içinde belirtildi. Eserde geçen Arapça, Farsça ve Fransızca ibarelerin Türkçe karşılıkları dipnotlarda gösterildi. Bu kitabın hazırlanmasında öncelikle sayın Prof. Dr. Abdullah Uçman'a teşekkür etmek isterim. Karikatür'ü günümüz harfleriyle yayınlamak için bana veren kendisiydi. Ayrıca eseri benimle birlikte baştan sona okuma inceliğini gösterdi ve notlanması konusunda da yardımcı oldu. Eserde kim olduklarını bulamadığım kişiler hakkında sayın Prof. Dr. Ali Birinci'nin büyükyardımlarını gördüm. Karikatür'de geçen Fransızca kısımların okunuşunda Prof. Dr. Orhan Okay ve Banu Öztürk, Arapça kısımlarda Rami Ben Messaoud, Farsça kısımların okunuşunda ise Prof. Dr. Mustafa Çiçekler yardımcı oldu. Çağatay Anadol, her zamanki titizliği ile yayın aşamasında benden yardımlarını esirgemedi. Hepsine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmed Âsım (Us)

Gazeteci ailenin en büyüklerinden biri olan Âsım Us, 1884 yılında Gördes'te dünyaya geldi. Kendisi gibi gazete sahibi ve başyazarı olan Hakkı Tarık Us'un ağabeyi olan Âsım Us, Vefa Lisesi'nde okuduktan sonra Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. Bir süre çeşitli ilçelerde kaymakamlıklar yapan ve Ziraat Bankası'nda çalışan Âsım Us, Tanîn gazetesinde "Dereden Tepeden" başlığı ile yazılar yazarak mesleğe başladı. Bu arada çeşitli gazetelere karikatürler de çizen Us, Vakit gazetesini yayımlayarak gazetesine başyazılar yazdı. Gazetecilik mesleğinin yanı sıra politikaya atılan Us, üçüncü dönem Büyük Millet Meclisi'ne Artvin milletvekili seçildi. Bir dönem de Çorum milletvekilliği yapan Us, politikadan çekilince öldüğü güne kadar gazetesinin başından ayrılmayarak başyazarlığa devam etti. Gazete binası içindeki küçük büroda yatıp kalkan ve yaşamını sürdüren Âsım Us, 1967 yılında İstanbul'da hayata veda etti.

Eserleri

Karikatür (1911), Malûmât-ı Kanûniye (1912), Amelî Kitâbet, Usûl-i Tahrîr (1914), Mekâtib-i İbtidâiyede Tahrîr Dersi Nasıl Tedrîs Edilmeli? (1916), Anadolu Yavrusunun Kitabı (Ahmet Cevad ile) (1917), Müntehâb Çocuk Şiirleri (Celâl Sâhir ile) (1918-1919), İzmir'den Bursa'ya (Halide Edip, Yakup Kadri ve Falih Rıfkı ile) (1922), Yugoslavya Seyahat Notları (1936), Kader (Voltaire'den Zadig'in çevirisi), Londra Seyahat Notları (1939), Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım (1964), Tanzimat Paşaları (1965), Âsım Us 1930-1950 Hatıra Notları (1966).

Bu kısa biyografi için yararlandığımız kaynaklar:

Reşid Halid Göncü, Bâb-ı Âli'nin Hatıra Defteri, Birinci Bölüm, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yay., İstanbul, 1984, s. 147,
Nuri Akbayan-Orhan Koloğlu, Gazeteci Bir Aile Us'lar-Mehmet Asım, Hakkı Tanık, Hasan Rasim, ÇGD Yay., İstanbul, 1996.

Mehmed Âsım Us kaynakçası

- Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Dergâh Yay., İstanbul, 1990.
- Ali Çankaya Mücellidoğlu, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyetler, Örnek Matbaası, Ankara, 1954.
- Ahmet Turân Alkan, Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları, İletişim Yay., İstanbul, 1997.
- Atilla Özkırımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Cem Yay., İstanbul, 1982.
- Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1975.
- Büyük Larousse Ansiklopedisi, Gelişim Yay., İstanbul, 1986.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1993-94.
- Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu I, Milli Kütüphane Başkanlığı Yay., Ankara, 1987.
- Hasan Duman, Başlangıçından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu: 1828-1928 I-II-III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2000.
- Hüseyin Cahit Yalçın, Tanıdıklığım, YKY, İstanbul, 2002.
- İhsan Güneş -Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Türk Parlamento Tarihi, I. ve II. Meşrutiyet, II. Cilt, TBMM Vakfı Yay. 1997.
- Kevork Pamukciyan, Biyografileriyle Ermeniler, Aras Yay., İstanbul, 2003.
- M. Orhan Bayrak, Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993), Küll Yay., İstanbul, 1994.
- Murat Belge, İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1993.
- Münir Süleyman Çapanoğlu, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar, İstanbul, 1962.
- Orhan Okay, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi, MEB Yay., Ankara, 1991.
- Ömer Hakan Özalp, Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta, Afganistan ve İran Hatıraları, Dergâh Yay., İstanbul, 2002.
- Palmira Brummet, II. Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm, İletişim Yay., İstanbul, 2003.
- Reşid Halid Gönc, Bâb-ı Âli'nin Hatıra Defteri I-II-III, Gazeteciler Cemiyeti Yay., İstanbul, 1984.
- Selim Nüzhet Gerçek, Türk Matbuatı, Haz. Ali Birinci, Gezzin Kitabevi, Ankara.
- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler I-II-III, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1984.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., İstanbul, 1990.

Karikatür

Tanîn'de neşredilen 28 adet karikatür

İstanbul-Tanîn Matbaası

1327

KARİKATÜR

Mehmed Âsım

Tanîn'de intişâr etmiş olan yirmi sekiz karikatürden mürekkebirdir.

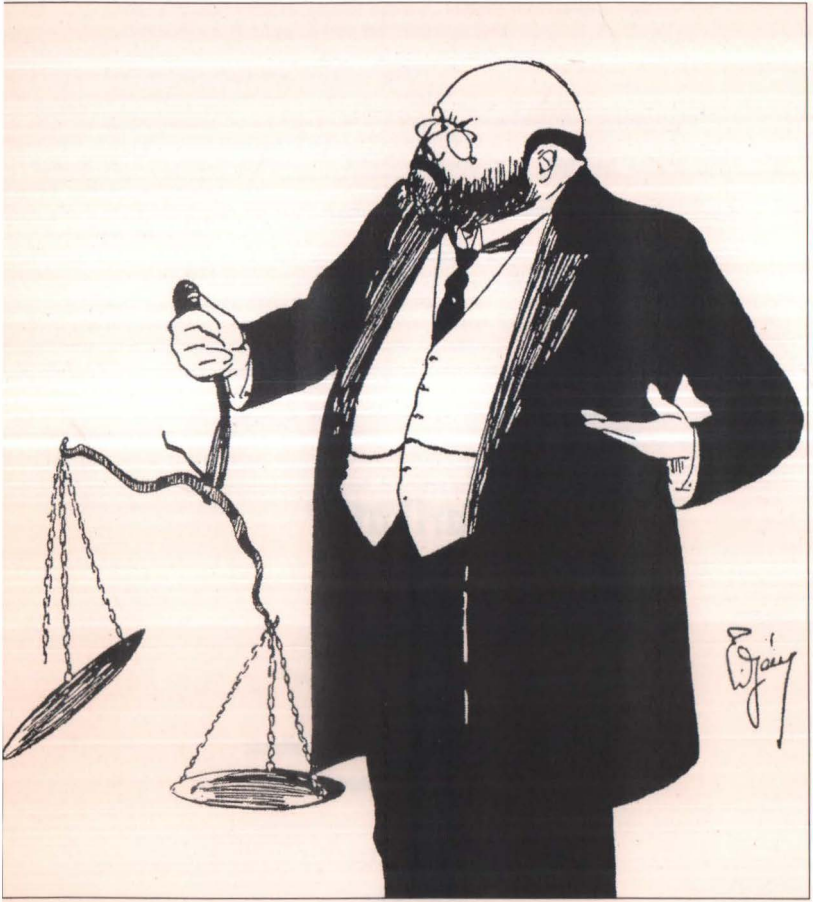
Tanîn Matbaası

1327

1 Kurucuları: Hüseyin Kâzım (Kadri), Tevfik Fikret, Hüseyin Cahid (Yalçın). 19 Temmuz 1324/1908-1341(1924) Günlük gazete.

Karikatür II. Meşrutiyet Döneminin Ünlü Sımarı

21

Adl ü ihsân terazisi!
Hangi eli kırılması bunu bu hâle getirdi?...

Cem, 2 Kanun-ı Ewel 1326, no: 6.

Kabinenin Demirbaşı (İbrahim Hakkı Paşa) (3)

Onun karikatürünü yapmak ha... Lâkin bu nasıl kabil olabilir-di? Ben hiçbir vakit kendimde o kadar büyük bir şecâat-i medeniye azmini bulamamıştım. Onun için bana bu teklif vâki olunca bütün maneviyetimde sanki bir zelzele-i hirâs başlamıştı. İşte böyle bir tereddüd-i teşebbüs içinde iken nâgehân aklıma geldi:

– Lâkin onun politikası “adl ü ihsân”² değil miydi? Şu hâlde tereddüde, cesaretsizliğe ne lüzum kalırdı?

Bu mülâhaza benim için bir menba-ı cesâret oldu. Böyle “çifte politika”lıların tabiatları kararsız olmak pek tabîî olduğunu bildiğim hâlde artık karar vermiştim; fakat şimdi ikinci bir müşkilât karşısında bulunuyordum: Eb’âd-ı hayâlîm, kabil değil, o “sadr-ı mehîb-i a’zam” ile kürsî-i dehâyâ benzeyen kürre-i kıhfin ikisini birden istiâb edemiyor, bu mecmû-ı müşkile (4) bir timsâl-i ictimâ bulamıyor, fikrim ona muvâfık bir isim intihâb edemiyordu; nihayet kâide-i tagâyübe tevfikân iki omuzları arasında gâib olan kafasından zuhûl ederek “sadr-ı ekber” tabirini münasip buldum!

O böyle cüsse-i azîme-i sadriyesine göre tesmiye edilmezden evvel “hakk”a nispet edilir, bu suretle hukûkiyûndan olduğu da ifade edilmiş olurdu; halbuki onu “kuvvet”e nispet etmek de doğrudur. Kuvvetle mukarin olmayan hakkın daima heder olduğunu bildiği için b nefsinde “hak ile kuvvet”i cem etmiştir. Mamâfih onun en kavî cüz-i vü-cûdu kafasıdır: Onun çelik kadar metîn bir başı vardır ki bu sayede kabinenin bir “demirbaş”ı oldu!

Filhakika onun başı gayet metîndir; bu, ferdâ-yı inkılâbda maâriften kadro hâricinde kalanlar, mitingciler, umûm matbûât tarafından

2 Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa’nın 25 Ocak 1910’da mecliste programını okuduğu zaman bulduğu slogan: Adl ü ihsân.

vukû bulan muhâcemât-ı şedîde esnasında başına atılan envâ-i seng-i itirâzâtan katiyen müteessir olmaması, zerre kadar pürüzlenmemesi, hâlâ “şimşir taraklar”a lâayk bir hâlde cilâ-dâr bulunmasıyla da sâbittir!

O bütün bu muhâcemâta karşı lâkayd, işine ve zevkine devam etti. Gece gezintilerini, bahçeli bir tepede ber-mutâd seyrânlarını bırakmadı; hatta o vakit gazeteleri bile okumuyordu. (5) Öyle ya, zevk-i hayâtı bırakıp da bu gürültüleri dinlemek, bir demlik hayât-ı huzûzâtı telh etmek revâ olur mu idi? Fakat gürültüler, tarrâkalar tezâyüd ediyor, onun harîm-i ezvâkı dûçâr-ı tehlike olmak ihtimâli çoğalıyordu. Nihayet tebdîl-i hevâya lüzum hissetti: İtalya’nın mâi ve âsûde semâları altına gitti!

Tebdîl-i hevâdan avdetinde İstanbul’a, bütün tensîk-zedegân için bir elinde “adl,” diğer elinde “ihşân” olduğu hâlde geldi: Yeni kabine teşekkül etti. Anâsır-ı erbaa-i milliyeden mürekkeb olan bu heyet-i cedîdede bir seneden beri temin-i ittihâd etmesi, o siyaset tayyaresi içinden müheyyâ-yı sukût olanları her türlü muhâlefet-i hevâiyeye rığmen muhâfaza edebilmesi onun aynı zamanda “mâhir bir baloncu” olduğunu gösterdi.

Kavî bazusu, mehîb ve müheykel göğsü, kürre-i dehâet denilen başı ile temeyyüz eden bu recûl-i a’zâmın sıklet-i vücûdiyesi de şâyın-ı hayrettir; o kadar ki geçen yaz Mariendbad’a³ doğru merkez-i sıkletini tebdîl eder etmez az kaldı Avrupa âleminin muvâzene-i siyâsesini ihlâl ediyordu!

Şüphesiz ki o bu sıklet-i müheykelesiyle kürre-i siyâsetimiz için emünâsib bir kutup teşkil eder; mamâfih bazıları süratin sıkletle makûsen mütenâsib olduğunu der-miyân ederek ona tarîz (6) ederler. Ben bu bâbda ale-l-amyâ bir hüküm vermemek için hâiz-i salâhiyet bir psikoloğun re’yine mürâcaat ettim, bu zât dedi ki:

– Ale-l-umûm şişmanlar üç kısma ayrılabilir: İmrenilecek, tuhaf, acınılacak!

Her şişman mutlaka bu üç kısımdan birine dahildir, bizimkinin birinci mertebeyi geçtiği muhakkaktır; bazılarının tedkikâtına göre o ikinci merhaleyi de aşmış, acınılacak bir hâlde girmiştir; binâenaleyh

3 Çekoslovakya’nın Alman sınırına yakın Batı Bohemya’da bulunan kaplıcaları ile ünlü kasabası.

onda bütün şişmanların evsâf-ı esâsiyesini buluruz, bu evsâf içinde en ziyade göze çarpan onun rehâvet ve batâetidir! Sonra yan basan bacakları üstünde ileriye doğru kükreyen göğsünü görenler onda müthiş bir azamet-perver hüviyeti bulunduğunu zannederler; halbuki bu hâl onun hilkat-i tabiyesi neticesidir.

Aynı zamanda tabib olan psikolog ilave ederek dedi ki:

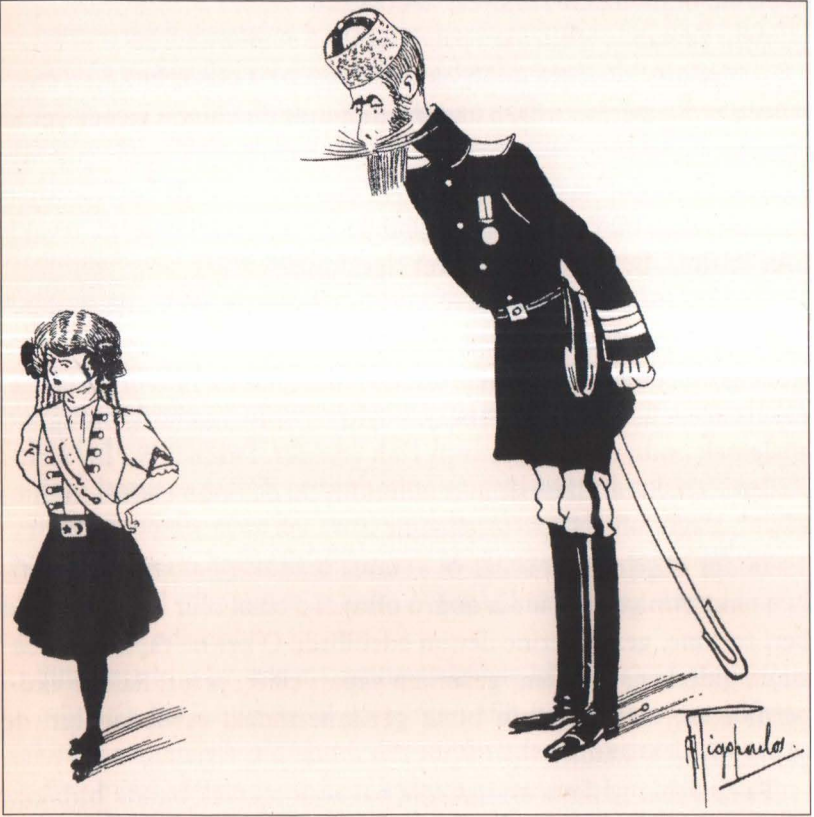
– Sanatım itibariyle onun en ziyade nazar-ı dikkatimi celb eden hasleti tarz-ı taâmıdır. O, o kadar iştihâ-âver bir surette yemek yer ki senelerce midelerinden muzdarib olanlar karşısında derhal açlık hissederler, zâikalarına faâliyet gelir. Âh mümkün olsa da hastalarımı o yemek yerken bir defa olsun karşısında (7) bulundurabilsem, o vakit bilir misiniz, ben ne kadar şöret alacaktım?”

Onun evsâf-ı ber-güzîdesi yalnız bundan ibaret değildir; son derece de alçakgönüllüdür: Gider, gezer; umumî gezinti, tenezzüh yerlerinde görülebilir; fakat mesela onun en demokratik yerlere gitmesindeki maksat başkadır. İtalyancayı böyle yerlerde öğrenmiş olduğunu söylemek onun nokta-i nazarını izah edebilir. Onun diğer bir sıfat-ı fârika-i hâriciyesi elbisesinin renkleridir; bu da onun elvân-ı muhtelif-i ma’rifetinin hâriçte tecellisidir...

Derler ki şişmanlık sebât ve devamâ mânidir; halbuki o bunu fiilen nakz etmiştir; bu iddia doğru olsaydı o nasıl olur da senelerden beri zevkine, gezintilerine devam edebilirdi! O her ne yaparsa arabasında giderken, gelirken, gezerken yapar; çizer, yazar, hall ve akd-i umûr eder. İzâh-nâmenin biraz gecikmesindeki esbâbdan biri de şüphesiz bu noktadır.

Fakat âyanı gaflette avlamasına bakacak olursak bunda birtakım esbâb-ı sâirenin bulunduğunu kabul etmek zarûrî oluyor. Bakalım meclis-i millîde ne yapacak?

(8) Âyanda cereyân eden ahvâle nazaran bunu da şimdiden tahmin edebiliriz: O kürsî-i hitâbete geçecek, söyleyecek, söyleyecek, bilâ-inkıtâ saatlerce neşr-i belâgat edecek, muhâlifleri sarsar-ı elfâz içinde sermest ve hayran bırakacak, belki uyutacak; yine meclisin bir “demir baş”ı olarak kalacak!

Lala-yı hürriyet

Kalem, 20 Kanun-ı Sâni 1326, no: 111.

Lala-yı Hürriyet (Mahmud Şevket Paşa) (9)

Onun simâsına ne vakit dikkat etsem daima hâl-i kıyâm ve ihtilâlde bulunan sakal ve bıyıkları cehennemî “Volkan”ları, “Mîzân”ları, “Sultanahmed Mahşeri”,⁶ “Mebûsân Sual ve Cevapları” ile hayât-ı Meşrûtiyetimizde bir kıyâmet-i târihiye olan (31 Mart)ı;⁸ sonra bu kıyamet Rîş ve Prut⁹ üstünde bir vaz-ı tehâd-kâr ile duran kaşları da orduyu, o mehîb ve kahraman Hareket Ordusu’nu¹⁰ gözlerim önünde temsil eder! Halbuki bu simâ-yı tarihîde muntabı olan mana yalnız bundan ibaret değildir: Onun enzâr-ı im’âna ilham ettiği efkârı icmâl edebilmek için bütün Genç Türklüğün târih-i Meşrûtiyetini hülâsa etmek lâzımdır... Mamâfih onun en sâl-dide ihtiyarlara bile “Oğlum!” diye hitap etmesine bakanlar bu sakallı bıyıklı sima içinde bir “ihtiyar bâdiye-nişîn” bulunduğunu zannederler; bunun için olmalı ki târih-i Meşrûtiyetimizde (31 Mart)a kadar onun ismine tesadûf edilemedi! Lâkin (11 Temmuz)”

4 “İnsaniyete hâdim dinî, siyasi, yevmî gazetedir,” 48. sayıdan itibaren “İtihâd-ı Muhammedî Cemiyeti’nin müdrevvec-i efkândır” albaşlığıyla çıkan gazete (110 (10 ve 13. sayıları çıkmadı) sayı, 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909. Sahibi ve başyazarı: Derviş Vahdeti.)

5 22 Muharrem 1304-29 Safer 1327, 1-184 Sahibi: Mehmed Murad, günlük gazete.

6 31 Mart Olayı’nda isyanı başlatanların Sultanahmet meydanında toplanmaları ve burada Lazkiye mebusu Mehmed Âsım’ın Hüseyin Cahid zannedilerek öldürülmesine gönderme yapıyor. İsyanlılar bir sürü gazete idarehanesini basmışlar, ayrıca başkalarını da öldürmüşlerdir.

7 Sait Paşa zamanında Harbiye nazırı olan Mahmud Şevket Paşa’nın Lütfi Fikri’nin, tren istasyonunda bir polisin kendisini müdürüye götürmek istemesi ve onun buna karşı çıkması üzerine meclise verdiği gensoru, bunun bir tartışma hâlini alması, daha sonra tartışmaların Mahmud Şevket Paşa’nın dikta-tör olup olmadığı yönüne kayan süreçte, Mahmud Şevket Paşa’nın mebusların sorularını cevaplamak zorunda kalmasına gönderme yapıyor.

8 II. Meşrûtiyet’in ilanından sonra İstanbul’da yönetime karşı girişilen ayaklanma. Rumi tarihle 31 Mart 1325’te (13 Nisan 1909) çıktığı için bu adla anılmıştır.

9 Bugünkü Romanya ve Moldavya arasında Prut Nehri boyları.

10 Hareket Ordusu İttihâdçıların, 1909 yılında, 31 Mart Ayaklanması’nı basturmak için, Selanik’ten Mahmut Şevket Paşa komutasında ve Mustafa Kemal’in kurmay başkanlığında İstanbul’a gönderdikleri ordudur.

11 II. Meşrûtiyet’in ilan edildiği tarih. Rumi takvime göre 10 Temmuz 1324 olan bu tarihin miladi takvime göre tarihi 23 Temmuz 1908’dir. Burada yazar, yanlışlıkla 11 Temmuz demektedir.

hürriyeti bir hediye-i hamidiyedir, hibeden rücû ise kanunen câizdir diyenlere karşı gösterdiği sür'at-i hareket tamamen (10) herkesi ikna etti ki onun “kalb”i için hiçbir vakit ihtiyarlık yoktur ve kendisi bir “Genç Türk” hararetiyle hürriyete âşıktır! İşte o böyle bir Genç Türk aşk-ı samimisiyle, bir genç bâdiye-nişîn çâlâkî-yi hareketiyle belki hâtif gibi Ayestafanos’a¹² geldi, “tıfl-ı hürriyet”i kurtardı... Ve görmeden âşık olduğu bu tıfl-ı nâzenini kucağına aldığı vakit o kadar meftûniyeti tezâyüd etti ki kem nazarlardan saklamak için onu başkalarına emanet edemedi. Bununla beraber ilk günlerde bazıların zannettiği gibi olmadı, tıfl-ı nâzenin-i hürriyet bu sakallı bıyıklı heyûladan korkmadı. Anlaşıldı ki bu mehîb çehre altında müşfik bir valide kalbi darabân ediyordu. Lâkin bu valide kalbi “lala-yı hürriyet,” inkâr olunmamalıdır ki, aynı zamanda bir “umacı”¹³dır; öyle bir umacı ki onunla “cemiyet-i hafiye”ye mensup haşarı çocuklar korkutulur!

Kabza-i kumandanîlerine aldığı “seyfün la yus’elu amma yef’al”¹⁴ sayesinde yalnız kürre-i zemini değil, yıldızları bile tarâc ettikten sonra “Bekir Ağa” Bölüğü¹⁵ üstünde hukuk-şinâsların, mühre-i siyasiyûnun kanûn-ı esâsîde yerini bulmaktan izhâr-ı acz ettikleri bir yeni “kumandanlık,” ihtirâ etmek suretiyle de isbât-ı dehâ-yı siyâset eyledi. Nihayet son kabinenin teşkilinde “hayât-ı devlet ve menfaat-i millet için” yaptığı bunca fedakârlıklara bir zamîme olarak tebdîl-i makam-ı ikbâl etti...

(11) Nâzır olduktan sonra da çalıştı, rüyalarında bile “hayât-ı devlet ve menfaat-i millet”i düşündü, o kadar ki erbâb-ı lisân tarafından icra olunan tahlilâta nazaran ismi biri karîb –İstanbul– için mevzu (bu), diğeri baîd –Atina– için mevzu (şu) zamîr-i işârlilerinin mecmûundan mürekkebe olan bir mebûs-ı muhâlif bile alenen mecliste takdir etti: İddia eyledi ki o heyet-i hükûmet içinde her şeydir;

12 Yeşilköy.

13 Ruza Tevfik’in mecliste yaptığı bir konuşmada Mahmud Şevket Paşa için “içi saman dolu umacı” demesine gönderme yapıyor.

14 Yapığı sorulmayan kılıç.

15 Bugünkü İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi binası.

binâanaleyh diğer nezaretlerin ibkasına lüzum yoktur, hepsini ilga etmelidir!

Kendisinden sorulursa izhâr-ı mahviyet eder, yalnız bir “asker” olduğunu söyler; onun için biraz sabırsızdır. Meclis-i Mebûsân’da sözünün kesilmesine hiç tahammül edemez; mamâfih onun asker olması birçok ulûm ve fûnûnda kesb-i ihtisâs etmesine mani olmamıştır. Hele hesabî mebus “Sason” Efendi’nin¹⁶ fazla bildiğinde şüphe kalmamıştır. Yalnız ulûm-ı riyâziyede behre-i kâmile bulduğuna dair olan iddiası ile “muhâsebe-i umûmiye kanunu”nun tatbikine muvafak olamamasını tevîk etmek biraz güçtür; fakat geçen sene bütçesinden üç milyon lira tasarruf etmesine, hürriyet-i milliyenin israf edilmesine begâyet itina ile nezaret eylemesine bakarak bazıları onun hakikaten hesabını bilir bir muktesid olduğunu zannediyorlardı. Bir gün galiba maliye nâzırı olmak için “artık ben de iktisad kitaplarını alıp okuyacağım!...” dediğini (12) işitenlerde bir şüphe hâsıl oldu. Onun bilinmesi için muktesid olmağa hâcet bulunmayan vezâifte ihtisâs lüzumunu inkâr ettiğine kanaât edildi! Bununla beraber onun en büyük merakı işini kendi görmektir; hatta geceleri yatak odasının kapısını bile kendi kilitler, ancak ondan sonra rahatça uyuyabilir... Saat ikide uykudan kalkar kalkmaz ilk iş olarak bütün gazeteleri alır okur; bilhassa o sabahın pembe rengi içinde temâşâ-yı kâinat etmekten mahzûz olur; bunun için onda biraz da şairlik bulunduğunu zannetmek lâzım geliyor! Mamâfih o bu temâşâ esnasında galiba zâde-i hürriyet olduğu için “çocuk!” dediği “Tanîn”i de meşmûl-i enzâr-ı iltifâtı eder.

Onun takdîr-i eşyâ hususunda kendine mahsus bir mi’yâr-ı murabba vardır; bir şeyin emsâline fâikiyetini anlamak için köşelerine dikkat eder, mesela otomobil onun nazarında sâir vesâit-i nakliyeye müreccahtır. Esbâb-ı tercihi sorulursa:

16 Viktor Sason Efendi: İmtihât ve Terakki’nin Bağdat milletvekili. 1875’te Bağdat’ta dünyaya gelmiştir. Erkel Efendi’nin oğludur. Londra ve Viyana’da yüksek eğitimi tamamlamıştır. Nahiye müdürlüğü yapmıştır. 30 Aralık 1908’de 62 oy alarak Bağdat’tan mebus seçilmiştir. İkinci ve Üçüncü Devrede de mebusluk görevini sürdüren Sason Efendi, Meclis-i Mebûsân’un Birinci Devresi’nde Rûsumat Encümeni Reisliğinde bulunmuştur. Ziraat Nezareti Müsteşarlığı da yapan Sason Efendi, üçüncü devrede Kürûphane Encümeni Reisliği yapmıştır.

17 Diran Kelekyan.

– Çünkü bir günde beni dört yere götürüyor! der.

Bu cevaptan anlaşılır ki otomobil eğer bir günde onu beş yere yetiştirebilseydi bu sür’at-i nakl indinde gayr-ı makbûl olacaktı ve yine bu sebebe binâen vaktiyle şu satırlarda her şeyinin (13) dört köşeli olduğuna delâlet etmek üzere (D.K.)¹⁷ tesmiye edilen bir muharrir karikatürünü emsâline tercih eder!

Yine aynı sebebe binâen olmalıdır ki onun her gün muntazaman yediği yemek dört neviden ibarettir: Ekmek, pırzola, sebze, süt! İşte bu dört nevi yemek onun binâ-yı vücûdunun esasını teşkil eden dört köşe taşı hükmündedir; dört köşeli olmadığı için müddet-i ömründe bir tek pırnç tanesi bile yememiştir, katiyen pırnç yememesi tanelerinin dört köşeli olmamasıyla ta’lîl olunabilirse de kahve ve cigara içmemesinin neden neş’et ettiği malum değildir...

Rivâyet olduğuna göre o husûsât-ı zâtiyesinde dalgındır; mesela kordonunu takmaksızın sokağa çıktığı, sonradan farkına vardığı ke-sîrû’l-vukûdur. Yalnız unutmadığı bir şey varsa da o da yazın öğle yemeklerinden sonra sünnet-i şerîf üzere bir “kaylûle”¹⁸ yapmasıdır.

Onun evsâf-ı mümtâzesini birer birer saymak imkân hâricindedir. Her şeyinde, her hâlinde bir hususiyet vardır; yürürken dimdik giden, yine dik bir sesle söz söyleten, sakal ve bıyığından başka her şeyinde birer rap rap intizâmı bulunan bu tarihî kumandanı birkaç sahifede göstermek kabil olamaz. Yalnız karikatürümü ikmâl etmek için şurasını ilave etmek (14) isterim ki yıldızları bile dehşet-i gazanferânesiyle titreten bu heykel-i şehâmet her şeyi hatta yetmiş bin kişilik manevrasıyla bütün Avrupa’yı korkuttuğu hâlde şâyân-ı hayrettir ki bilakis en zaifü’l-bünye birer “küçük haydut”tan ibaret olduğu rivâyet olunan “kolera mikropları”nı korkutamadı! Galiba bende de bir mikrop tabiatı olmalı ki onun karikatürünü yapmak cesaretinde bulundum!...

18 Kuşluk vaktinden öğleden sonraya kadar olan uykudur.

Meşrutiyet Dellalı

(Maliye Nazırı Mehmed Cavid) (15)

Devr-i sâbıkta bir zümre-i kalîle istisna edilirse herkes onun isminden bile haberdar değildi. 11 Temmuz'un tufân-ı heyecânıyla İstanbul'da, vilâyâtta, bütün âfâk-ı memlekette kopan cûş u hurûş-ı umûmîyi, bu emsalsiz neşeli kargaşalığı görüp de hareket-i inkılâbiyeyi ihtirâ edenlerin mâ-fevka'l-beşer birer kahraman-ı müheykel olduğunu zannedenler birkaç gün sonra gözleri önünde onun küçücük vücudu peyda olunca inanamadılar, bu kadar küçük bir adamın dünyalar dolduran bir heykel-i istibdâdı tahribe iştirâk edebilmesine kimse ihtimal vermiyordu! Halbuki bu dimağlar, "ittihad" kuvvetiyle bir karınca alayının filleri bile zâr u zebûn edebileceğinden gâfil bir takım zavallılardı...

O böyle hayret içinde "Acaba bu kim?" diye düşünenler için uzun uzadıya tahkikâta hâcet bırakmıyor, cevâl vücudu, küçücük elleri, ayaklarıyla bir "atlıkarınca"ya benzeyen bu küçücük adam bir "ağustos böceği" gibi muttasıl söylüyor, söylüyor; o söyledikçe sâmiînin müşkilleri kendi kendine halledilmiş oluyordu!

(16) O, devr-i sâbıkta "feyizli bir mektebin feyizsiz bir müdürü"¹⁹ olarak yaşamıştı; lâkin böyle bütün günlerini bir mektep kürsî-i tedrisinde geçirmekten bir şey anlamıyor, "bihakkın meşhur bir adam" olmak istiyordu. Onun için kendisine düstûr-ı hareket ittihaz ettiği:

Mevti yakışır var ise rahat döşeginde

İkdâm ve tecemmül gerek erbâb-ı hayâta

beyt-i meşhûrunun hükmüne imtisâlen çalıştı, çalıştı; nihayet işte "hulyâ-yı saâdeti" hâsıl olmuştu. Şimdi artık mestî-i neş'e ile muhâfil-i umûmiyede hutbeler îrâd ediyor, fırsat buldukça ahâliye Meşrutiyet dersleri veriyordu!

19 Mehmed Cavid, Selanik'teki Feyziye Mektebi'nin müdürüydü.

« mains, rien dans les poches...! »

رامت ال چابوتلنى معرفت ! . . .

- Ne görür ne keramet el çabukluđu marifet!...

Cem, 19 Şubat 1326, no: 17.

Kendisinin bilhassa bir “muktesid hatib” olması mebusluk sandalyesine lâıyk olduğunu gösteriyordu. Yalnız mebusluğa değil, İstanbul inkılabının nutukçu kahramanı tarafından resm-i tahlifi icra edilmiş olan bir nâzıra matbûât sütunlarında verdiği bir “maliye derisi”ni okuyanlar bu hadiseyi istikbal nâzırının i’tilâ-yı tâliine beraat-i istihlâl addetmişlerdi...

31 Mart’ta bir beyt-i mısraın iki kafiye-i müntehâbesi gibi birbirinden ayrılamayan arkadaşı ile birlikte bir devr-i icrâ ettikten sonra artık her türlü inkılaplara rağmen eski kalan kabineyi (17) gençleştirmek için bir çare arandı, ve o ilk “genç, tecrübesiz, rütbesiz bir nâzır” olarak kabineye dâhil oldu!

Tecrübesiz nâzır, koltuğuna oturur oturmaz derhal vilâyâta bir umûm neşretti, maksadını, mesleğini teşrih etti, mevâid ve mevâ’id-i ma’lûme icra edildi, on beş gün içinde merkezden cevap alamayanlara “hakk-ı şikâyet” bahşetti. Makine-i nezâretin çürümüş, küflenmiş çarhlarında bir faâliyet-i fevkalâde görüldüğü gazetelerde okundu, işler bir günde olup bitiyor deniliyordu.

Bu faâliyet-i mervîyeyi işiten tecrübe-didegân:

Tiz refât olanın pâyine dâmen dolaşır?

mısraını tekrar ediyorlardı; halbuki o bu tecrübe-didegânın hatalarını ispat etti. Bayramlarda, tatil zamanlarda Konya ovalarını, Rumeli dağlarını, İzmir ve Manisa havâlisini dolaştı; dolaşırken pâyine dâmen dolaşmak değil a, ufak bir lerze-i pâ bile hareketini sekte-dâr etti, bütün bu menâtık-ı muhtelifede bütün âvâz-ı bülend ve belęiyle îrâd ettiği hutbelerle bihakkin “Meşrutiyet dellalı” unvanına kesb-i istihkâk eyledi!

Onun nokta-i nazarına göre Meşrutiyet, memûrine muntazaman maaş vermek, ahâlden de muntazaman ve bakayâsız vergi toplamaktır! Lâkin maatteessüf toplanan vergi ile muntazaman verilen maaşlar, (18) masârafât-ı umûmiyede birbirini tutmuyor, aralarında derin bir boşluk görölüyordu. O hâlde ne yapmalıydı?

Muhterem maliye mütehassısı bu çareyi “Le Roi Beaulieu”nun istikrâz bahsinde okumuş, bulmuştu. Şimdi bu çare-i yegânenin hîz-i

fi'le îsâli için Fransa'ya bir seyahat icra etti. Bu seyahatinin neticesinde anladı ki “evdeki pazarı çarşıya uydurmak” kolay bir şey değildir. Nihayet pazarlığı yapmak için “zavallı bâzîrgân,” “pazar-ı Alman”a kadar gitmeğe mecbur oldu!

Onun ikinci pazarlıkta muvaffak olmasından memnun olmayanlar “simsar” olduğunu iddia ettiler; halbuki böyle olsaydı “bankalar” ile hoş geçinmesi lâzım geleceğini düşünmediler!

Devr-i sâbıkta geceleri mumsuz yatarken şimdi kandil ile yatmasına, devr-i sâbıkta kahvehânedede içtiği on paralık bir kahve parasını defterine kaydederken şimdi araba ile gezmesine bakanlar onun muktesid olmadığını iddia ederler; halbuki bu iddianın ne derece esassız olduğu bedîhîdir; filhakika o bir muktesid-i hakiki olmasaydı bu memurların maaşlarına ilk iktisat baltasını vurur muydu?

Onu pek yakından tanıyanların ifadesine göre sesi gibi akli da pek boldur; bunun içindir ki nefsinе karşı son derece itimâdı vardır. Hatta i'timâd-ı nefsin ne demek olduğunu bilmeyenler bu küçücük (19) cüssede büyük bir gurur bulunduğuna zâhib olurlar ve iddia ederler ki o bir tecrübesizdir, “akçe mutezir oldukta niyâza gidilir” kaidesinden bî-haberdir! Ben sözü uzatmamak için bunlara verilecek cevabı kendisine bırakıyorum...

Mamâfih beşer kusurdan hâlî olmaz derler, onun en büyük kusuru da kendi ifadesine göre “telaş ve isticâl”dir, “resimden de bir şey anlamaz!”

Onun meşrûbât ve mekûlâtta en ziyade sevdiği şey yine kendi ifadesine nazaran “et, su, dondurma, muz,” hâricen icra kılınan tahki-kâta göre “on beş günde bir, bir mecidîyelik rahat-ı hulkumdur...”

İşte kiralık arabasıyla şimdi nezârete, sonra meclise, şimdi bir konferansa ve daha sonra bilmem nereye koşan bu küçücük hilkat içindeki esrâr-ı tabiat bu kadar çoktur!

İmtiyâzât Mikrobu

(Adliye Nâzırı Necmeddin Molla) (20)

Onun simâsını cephesinden gördüğüm vakit daima hâtırıma bilmem niçin, şu beyit sânih olur:

Bir yağız çehre, çatılmış iki hançer kaşlar,
Yine hançer gibi keskin iki ma'nâlı nazar...²⁰

Fakat bu beyt-i ber-güzîde onun ifâde-i hüviyet-i hâriciyesi için kâfi değildir; onun bir timsâl-i sâdıkını vücuda getirmek, nazarlarda mevcudiyetini tecessüm ettirmek için hilâlden iki kaş, sitâreden iki göz, kehkeşândan bir sarık yapmak lâzım gelir; bu hilâl hâle-i sitâ-reye, kehkeşânî imâme bir züâbeye kalb ve tahvîl edilecek olursa karşımızda bir “necm-i giysû-dâr” zuhûr etmiş olduğunu görürüz! Kuyruklu yıldızlar manzûme-i kâinât içinde nasıl esrarengiz bir garibe-i hilkat ise onun vâkıf-ı esrârı olmak da öyle mümkün değildir. Enzâr-ı tedkîk onun karşısında rûhuna ait bir nüहुfte-i hakikat keşfedebilmek için ne kadar ısrar etse yine beyhudedir, onda daima birçok se-râir-i gayr-ı mekşûfe kalır. Vesâit-i maddiye ile ondan bir cüz-i hakikat alabilmek mümkün (21) olduğu gibi vesâit-i maneviye, rüyalar, remiller de bir semere-i müfide vermez; bu bâbda şimdiye kadar yapılan “tecârib-i rûhâniye”den anlaşılan netice budur.

Filhakika onun yıldızlı bir vücud olduğunda şüphe yok ise de hangi burca mensup olduğu anlaşılamamıştı; mamâfih parlaklığına nazaran birinci kader kevâkebinden olduğu müttefik-i aleyhtir. “Fener” mumuyla mukayese edildiği zaman teşâşuâtının beriki ile nispet kabul etmez derecede şiddetli olduğu tahakkuk etmiştir!

Âhiren tarassudât-ı teleskobiye icra edildi, tahlilât-ı tayfiye yapıldı, nihayet anlaşıldı ki onun yıldızlara olan nispeti hâl-i hâzırda bir

20 Tefik Fikret'in Neff isimli şiirinden alınmış beyitler.

isim müşâbehetinden başka bir şey değildir; o şimdi dâü'l-hayâlât musâblarına ârız olan fosforlu bir imtiyâzât mikrobudur!

Nîm-rah (profil) vaziyetine göre o minkâr-ı mehîbiyle şikârından emin bir kartala benzetiliyor; mamâfih destâr-ı beyâzı itibariyle bir akbabaya teşbih olunabilir. Bu müşâbehet neticesi olarak o daima yükseklerde uçar, o hâlde ki “âsmân-ı izz ü ikbâl içre bir ke-re açınca per ü bâl” semâ-yı siyâsiyâtta büyük hülyalara doğru bâl-küşâ olan “Kara babalar piri”ni bile hazîz-i etbâk-ı i’tilâda bırakır!

Bu tâir ikbâl-i i’tilâ-perver ibtidâ bir “bomba” gürültüsü (22) ile havalanmıştı, o günden beri evc-i iştihârda daima yükseliyor: Yükseldi, yükseldi, nihayet mınukâtü'l-burûc-ı vükelâyâ kadar vâsıl oldu...

Yıldızları, kartalları, mikropları bir tarafa bırakır, bu temâsilin medlûl-i hakiki-i müşterekini tedkik edersek onda sarıklı bir mebus, cübbeli bir nâzır hüviyetini bulacağız. İstidâd ve mazhariyet itibariyle o numerosuz bir gözlük gibidir, hangi makama geçirilirse oraya münasip olur; istinâf müdde-i umûmîsi, müstantak-ı fevkalâde, mebus, vali, nâzır, sadrazam vekili, her şey olabilir; bunlarla beraber o hem “mollâ” hem “bey,” hatta her ikisini cem etmek suretiyle bir “monlâ bey”dir.

Onun için zamanı mazi, hâl, müstakbel yolunda taksim etmek, yahut bir takım eskili yenili devrelere ayırmak beyhude bir külfettir; yani o ezmânın tebeddülü ile nefsinin tebeddül-i ahkâma tevfiik edebilenler içinde müşârün bi-l-benândır.” Bu cihetle nâzırlar içinde muhite mutâbakat kaide-i felsefiyesini en evvel fiilen tatbik eden o olmuştur. Bazıları da onun bir “hacıyatmaz” olduğunu söylüyorlar, bu tevcihin vech-i vecihî de ifâdât-ı sâbıkadan anlaşılır.

O muhite mutâbakat kaidesi ilcâsiyla nâzır olduktan sonra Fransızca öğrenmek lüzumunu hissetti, bütün meşâgil-i külliyesi arasından onu da sûret-i husûsiyede tahsil eyledi; (23) şimdi zâhirî ve bâtınî her türlü kemâlâtı nefsinde cem etmiş demek olur.

Onun her hâli, her hareketi manidardır:

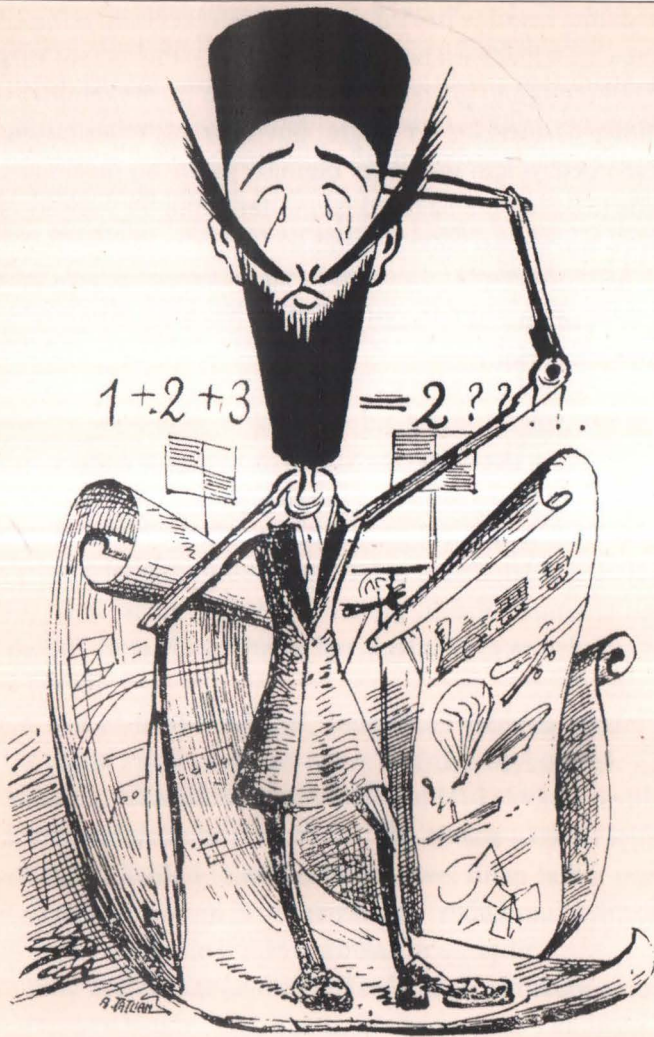
Gür ve dik sesi izzet-i nefsinin, kuvvet-i azmini, vücudunun nısf-ı

21 Parmakla gösterilen.

a'lâsının daima kendine has bir vaziyetle muvâzenesini teftiş eder gibi hareket-i mütemâdiyesi her türlü muhâlefet-i melhûzeyeye karşı mu-
tabassır bulunduğunu gösterir, hâsılı tabiatın bu mükemmel ve tam
tezâhüründe nâ-mevzûn bir nokta, âhenksiz bir cihet bulmak her
san'at-kâr-ı bedâiyi için müyesser olamaz; yalnız bu mecmûa-i tekâ-
mül içinde psikoloji ulemâsını düşündüren onun bir vaziyeti vardır:

Daima omuzlarının kalkık durması!

Fakat tercüme-i hâline ve kıyâfet-i hâriciyesine nazaran onun her
iki devir ve cihanda aziz ve bahtiyar olmak üzere yaratılmış olduğunu
kabul etmek zaruridir!

كلارك سنه ايجون

Gelecek sene için

Kalem, 19 Mayıs 1327, no: 127.

Büyük Proje

(Nâfia Nâzırı Hallacyan Efendi) (24)

Onun ismini ne zaman duysam bir lâzım-ı zarûfisi gibi hâtırma bu tabir tebâdür eder: Büyük proje! Büyük proje: Filhaki-ka onun tercüme-i hüviyeti için ne kadar tettebbu edilse bundan daha doğru bir ifade bulunamaz. “Büyük proje” ile “büyük hülya” arasında elfâz-ı müterâdife beyinde bulunabilen ancak bir fark-ı rakîk vardır; bu fark-ı rakîk ise birinin maziye, diğerinin istikbâle taluk etmesidir. O daima ıslâhât hülyaları içinde büyük büyük projeler tersîm eder, âdi bir şose tarîkı yapmak ne olacak? O ister ki her tarafta araba tekerleği izleri yerine şimendifer rayları ferş edilsin, hâsılı öyle bir şey ki kendinden sonra şu kubbede hoş bir sadâ bıraksın!

Proje-hâne-i nezârette o daima böyle “tahayyülât-ı ulviye” ile imrâr-ı vakt eder, kurar kurar, o derecede ki bazen hülyalarını tahakkuk ediyor zannederek rûfekasından mürekkeb meclîs-i âliye derhal koşar, kendine has olan belâgatla, hamamdan çırilçıplak fırlayarak “buldum, buldum!” diyen hakîm-i Yunânî fart-ı telâşıyla başlar:

(25) – Monşer,..., Monşer,... Monşer...

O vakit öyle zannedilir ki yeni bulduğu projenin büyüklüğünü ifade-i şifâhiyenin teng-i beyânı içine sığışmıyor. Monşer, monşer şelalesinin köpükleri arasında onun mâi ve berrak hayâlâtı kaybolur...

Bu müselsel hayâlâtı dinlerken bazıları onda sakallı bıyıklı bir çocuk hüviyetini bulur; fakat kim temin edebilir ki o bir gün gelip hayâlât denilen büyük projesiyle büyük bir iş yapmayacaktır? Zaten birçok büyük işlerin başlangıcına herkes “hülya!” dememiş midir? Fakat bu bazılarınin fikrini kabul edersek o zaman kendisinin Türkçeden ziyade âşinâsı olduğu Fransızca lisanıyla ona “Enfant Sublime” demek pek münasip olur!

* Bu unvan pek küçük yaşta büyük bir iktidâr-ı şâiriyet gösteren Victor Hugo'ya Fransızlar tarafından verilmiştir. (Not meeme aittir.)

Bu tabir hakikaten hoş düşer; çünkü o “ulvî çocuk” şeklinde olduğu gibi “sakallı bıyıklı çocuk” suretinde de tercüme edilebilir. Birinci hâle göre onunla Fransızların büyük şâiri Victor Hugo arasında makûsen mütenâsib bir müşâbehet bulunması ifade edilmiş olur, şîir, nazım ve nesir gibi şekle ait bir vasf olmadığı için bu cihet gayr-i kabil-i i'tirâzdır. İkinci hâle göre (26) kendisinin bütün mahâfilde zebân-zed olan masumiyeti, lekesiz namusu işaret edilmiş olur. Bu ikinci şekl-i tercüme onun diğer bir sıfatını daha ifade eder: O hiçbir yere mâşiyen gidemez. Yalnız mucize kılındıktan makâm-ı nezâretten Bâbîâlî'ye arabasız olarak gittiği rivayet ediliyor. Mamâfih bu rivayetin o derece şâyân-ı i'timâd bir menbadan tereşşuh etmemiş olduğunu ilave etmek lazımdır.

O Şarkta doğdu, fakat Garpta terbiye gördü. Hayât-ı tahsiliyesi son derecede faâliyet içinde geçmiş, bir dakika durmamış, muttasıl çalışmıştır; lâkin dimâğî faâliyet-i dâime içinde bulunmasından mevâdd-ı fikriyeyi hazm için vakit bulamamış deniliyor ki bu da bir rivayettir. Bunun için arabadan inerek biraz kaldırım cimnastığı yaparsa vaktiyle dâhil-i dimâğ olarak kalan mevâdd-ı fikriyenin temessül edebileceğini lokman-ı zamân olduğu söylenen bir doktor kendisine tavsiye etmiş.

Bu simâ-yı müstesnânın diğer bir hâssası da kendisinde kurûn olanın bir fasl-ı târihîsini icmâl etmiş olmasıdır, bu nokta-i nazardan ona “simâ-yı Asur”²² diyenler de vardır. Gerek bu şahsiyet-i istisnâiyesi, gerek birtakım mezâyâ-yı mahsûsasını onu herkese sevdirmiştir. Bütün ehîbbâsı onun musâhebetinden hoşlanır, eğer bazen projelerinin bitmez tükenmez izâhâtından vazgeçebilse!

Avrupa'dan avdet ettiği zaman hizmetine girmek için (27) Osmanlı-Ecnebi bir daire aradı, buldu, orada bir müşâvirlik aldı; fakat hakikat-i hâlde o yalnız bir “müşâvir” değildi, orada her şube-i idârenin umûr ve muâmelâtına karıştırıldı, her odaya girdi çıktı, omzuna

22 “Bulgaristan kralı Ferdinand, Sultan Reşad'ı ziyarete geldiği zaman Hallacyan Nafia Nazım bulunuyordu. Osmanlı vükelâsı içinde Ferdinand üzerinde en çok tesir yapanı, unutulmaz bir hatıra bırakanı Hallacyan idi. Bir aralık soruyordu: “Asurî sakallı bir nazır vardı, nerede o?” Hüseyin Cahid Yalçın, Tanındıkları, YKY, İstanbul, 2002, 2. bs, s. 156-157. (Yayına hazırlayan: Cemil Koçak)

her vazife yükletildi, bu cihetle orada geçirdiği hayât-ı me'mûriyeti, her şubenin, her odanın, her masanın damgâ-yı muâmelâtını hâvî der-kenarlı ve muâmeleli bir varaka-i resmiyeye teşbih olunabilir. Şimdiye kadar vücuda getirdiği projelerin en büyük bir eseri “damga kanunnâmesi” dir.

Büyük projemizin bu Osmanlı-Ecnebî dairede bir ta'rîf-i muciz-i işârîsi vardı, ondan bir memur bahsedeceği zaman ismini, künyesini tasrîhe lüzum görmez, şöyle: İki elinin parmaklarıyla dudakları üstünde yukarı doğru bıyık buker gibi bir işaretten sonra, sağ elinin bir hareketiyle alelacele ve süratle çenesinden aşağı doğru bir sakal tersim eder, o vakit o simâ-yı Asur nazarlarda teecessüm eylerdi.

İlân-ı hürriyetten sonra nasıl oldu, mebusluk sandalyesini kazandı. Nihayet mebus olduktan sonra işte nâzırlığa da isbât-ı ehliyet etmişti. Fakat nâzır oldu da ne oldu? İbtidâ bütün müntesibîn-i matbuatı davet ve bir nutuk irâd etti: “Mâlikiyet-i vicdâniye!” Bir memleket için bütün terâkkiyâtın üssü's-esâs olduğunu (28) teşrîh etti; sonra o çalışacak, birçok şeyler: Büyük projeler... yapacaktı!...

Filhakika büyük projeler, sonra mecliste istizâhlar yapıldı, lâkin bir (Dersim²³ şakîsi)nin²⁴ dâne-i hücumu kârgir tesiri olamazdı. Mamâfih bu mehâcim-i şehîr mermilerin duman içinde hedefe isabet ettiğini zannederek bir gün bağırmıştı:

– Artık o benim nazarımda ölmüştür!

İstizâhçı aldanmıştı. Karşısındaki kahraman, tılsım-ı ekseriyeti hâmil idi ve filhakika o haklı idi. Anlamadan, dinlemeden, işi inçe inçe tedkik etmeden imtiyaz vermek, bu nasıl olurdu?

Mamâfih verilen itimad re'yleri izâhâta değildi. Mutlak onun şahsı, namusu, bilhassa çalışkanlığı o karışık nutuklarıyla izâhât vermesine lüzum göstermiyordu.

Lâkin derince bir tedkik icra ediniz, bütün mebusları bir istintâk eyleyiniz, ona itimadları yok gibi görünür. Birer birer herkes onun lehinde değildir. Fakat şâyân-ı hayrettir ki bütün bu menfi re'yer

²³ Tunceli.

²⁴ Lütfi Fikri'den bahsediyor.

mecliste cem edildiği zaman her defasında müspet bir yekûn çıktı, bu hakikaten ulûm-ı riyâziye mütehassıslarını hayrete ilka edecek bir noktadır.

Bazen gazeteler ondan bahseder, bütün mahâfil-i siyâsiye (29) onun suûdu, kuûduyla uğraşır; fakat bu, çok devam edemez. Garip bir kuvve-i füsûnkâr, bu galeyânı teskîn eder, herkes artık şimdi onu unutmuştur!

Nâzır oldu da ne oldu? Buna kimse cevap veremiyor. Fakat yarın meclis açılacak, o, ne yaptığını birer birer orada izah edecek, eğer her vakitki gibi kürsî-i hitâbete ellerini dayayarak harekâtını tanzim etmeyecek, şîve-i telaffuzuna biraz bülbülâne âhenk ilave edemeyecek olursa belki... Sonra? Orasını artık meclis bilir!

Onun hayât-ı nezâretinin bir düstûr-ı riyâzî şeklinde ifadesi de şudur:

2

3

(Mevâid) – (İcraât)=İtimad

Vurdumduymaz...

(Maârif Nâzırı Emrullah Efendi) (30)

Onu devr-i sâbıkta ekseriya derslerden teneffüse çıkıldığı zamanlar geniş ve yüksek göğsü ileride, müstağrak-rîş ve efkâr başı semâda, koridorlardan geçerken görürdüm; ağzından hiçbir kelime duymadığım hâlde böyle daima mütefekkir, ulvî bir istiğrâk içinde gördüğüm için onun hakkında büyük âlimler, dâhi şâir-lere karşı hissedilen bir hürmet-i gayr-i ihtiyâriye beslerdim. O vaz'-ı ser-ta-pâ istiğrâkıyla onu görüp de “muhit-i bî-pâyân-ı maârif” içinde sebh ettiğine zâhib olmamak kabil olamazdı; öyle bir istiğrâk ki sûfiyûndan olsaydı mutlak onun “fenâ-yı mutlak” Buda mezhebi sâlikîninden bulunsaydı merâtib-i ıstifâiyeden “intihâr-ı ulvî” nokta-i kemâline vâsıl olduğuna hükmedilirdi.

Bir gün arkadaşlarımdan birisiyle dolaşıyordum; o yine layetegayyer ve ezeli dalgınlığı içinde gözüme ilişmişti, onu göstererek:

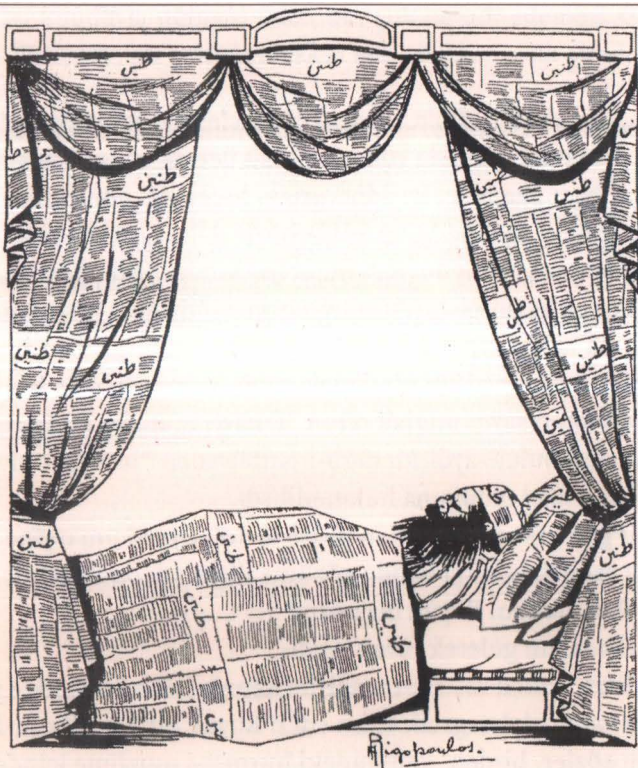
– Bak, dedim. Büyük bir adam!

Arkadaşım gülerek cevap verdi:

– Evet, daima meclis-i maârifte kapıya yakın bir yerde (31) oturur, orada kargacık burgacık talim eder! Büyük bir tıfl-ı ebced-hân...

Bu sözler, birden, kalbimdeki hürmet-i muzlime içinde sanki bir şimşek tesiri ile parıldamıştı; fakat sonra bunu te'vile çare buldum: Düşmen-i ilm ü marifet olan devr-i sâbık mezâlimi içinde bu hareket değerli bir adam için bir “tecâhül-i ârifâne”den başka bir şey olamazdı; böyle olmasa bile yine bu harekette başka bir hikmet bulunması ihtimali vardı; kim bilir belki zavallı bunu bil-mecbûriye yapıyordu, belki etrafındakilerin ekseriyeti arasında bu suretle “kellim inese ala kadri ukulihim”²⁵ hikmetine ittibâ etmiş oluyordu.

25 İnsanlarla akıl düzeylerine göre konuş.

La garniture de la Chambre à coucher
d'Emoullah effendi.

امراء الله افنديك يتاق او طهسى

Emrullah Efendi'nin yatak odası.

Kalem, 13 Kanun-ı Sani, 1326, no: 110.

Sonra bu dâhi mütefekkir için birçok garâib sergüzeşt dillerde dolaşüyor, cigarasını yakuttan sonra muma selam vermesi, bir vapurda yanında oturan bir yolcunun fıstıklı cebine tâle-i dest-i tecâvüz eylemesi bile onun burhân-ı fazileti olarak gösteriliyordu!

Bir donanma günü²⁶ idi, aziz ehîbbâsından birinin tavsiyesiyle evi donatıldı, fakat akşam evine avdet edince bu donanmış evin kendînin olmasına inanamayarak yanlışlıkla komşuya girdi, orada hürmetle istikbâl olundu, fakat ev sahibini kendi misafiri zannederek hareme doğruldu, bu meşhur dalgın nâzikâne kendine getirildiği vakit kendini rüyada zannetti; bu hâdise bile onun büyüklüğüne bir delil oluyordu...

(32) İşte devr-i sâbıkta onu herkes böyle biliyordu; devr-i hürriyet hulûl edince bu derin dalgınlık içinden müthiş bir siyasî uyanmıştı! Şimdi o umûmî ictimâgâhlarda nutuklar irâd ediyor, pek çok ictimâlarda müheyyec lisanıyla kürsî-i riyâsete geçiriliyor, dilinden ziyade gözlüğü ile fesini koyup kaldırmakla uğraşan elleri neşri belâgat için çalışıyordu; fakat bu gayretler, nutuklar, heyecanlar boşa gitmedi, ilk intihâbâtta mebus, son kabinenin teşekkülünde de nâzır oldu!

İlk zamanlarda pek anlaşılamıyordu. Bir gün nâgehân zuhûr eden bir âlim-şâir²⁷ meselesi onun hüviyetini biraz izah etti: İddia etti ki âlim başka, şâir yine başkadır: Her tarafta fırtınalar koparan bu hâdiseye emsalsiz bir şecaât-i medeniye ile Fecr-i Âti,²⁸ Fırtına²⁹ muharriri bile karıştı... O bütün bu fırtınalara, muhâcemât-ı umûmiye-i şedîde-

26 Osmanlı döneminde önemli bir olayın kutlanması. Donanma kelimesi yerine şehriyân de kullanılır. Mi-raç, mevlit, regaib, berat kandillerinde ve kadir gecelerinde, ramazanda, bayramlarda özellikle minareller kandillerle donanır.

27 Emrullah Efendi'nin nazırlığı sırasında şâir Tefvîk Fikret'in Galatasaray Lisesi Müdürlüğü'nden ayrılarak yerine matematikçi Salih Zeki'nin gelmesinden bahsediyor.

28 Türk edebiyatında bir topluluk. 24 Şubat 1909'da sanat anlayışlarını, amaç ve ilkelerini bir bildiriyle açıklayan topluluk şu adlardan oluşmuştur: Ahmet Samim, Ahmet Haşim, Emin Bülent Serdaroğlu, Emin Lami, Tahsin Nahit, Celal Sahir, Cemil Süleyman, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Refik Halit Karay, Şahabeddin Süleyman, Abdülhak Hayri, İzzet Melih Devrim, Ali Canip Yöntem, Ali Süha Delibaşı, Faik Ali Ozansoy, Fâzıl Ahmed Aylmaz, Mehmet Behçet Yazar, Mehmet Rüştü, Fuat Köprülü, Müftî Râdîp, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İbrahim Alaettin Gövsa. Bu üyelerden kimileri anlaşmazlık ya da başka nedenlerle topluluktan ayrılmışlardır. 1912 sonlarında dağılan topluluğa önce simgesel olarak Faik Ali, sonra sırasıyla, Fazıl Ahmet, Hamdullah Suphi ve Celâl Şâhir başkanlık etmişlerdir.

29 Şahabeddin Süleyman'ın 1910 yılında yayımlanan piyesi.

ye karşı pervâsız, sebât etti. O vakit tamamıyla kanaât etti ki projelerini tatbik edebilmek için sebât ve devam lâzımdır. Onun için bir kere o duymamağa karar verdi mi, artık duymaz, başına vurulsa, dünya altüst edilse yine beyhûdedir...

Anlamamağa karar verirse, artık anlamaz; “lise” kelimesi Arapça lîslden me’hûzdur; olmadı, olmayacak, bu (33) sûretle olmadı manasına gelir diyen erbâb-ı lisânın dilinden bir şey anlamaz...

Mamâfih o Meşrutiyet’ten hiçbir şey anlamamış değildir; bilhassa mesûliyet-i nuzzâr esasını hiçbir nâzır onun kadar derin bir vukûf ile ihâta edemedi. Hele bir kere verdiği emre karşı maiyetinden birinin salâhiyeti varsa ufak bir itiraz der-miyân etsin, beyân-ı re’y ve mütâ-laa eylesin, derhal müthiş bir nâzır sesi tehdit eder:

– Meclis-i Mebûsân’a karşı ben mesûlüm, şimdi azl ederim ha!

Şüphe yok ki edebilir, nitekim emsâlini defaât ile gösterdi. Bununla beraber o altından çapan oğlu çıkması melhûz bir mesele vukûunda fikrini tervîc ettirmekle beraber mesûliyetten kurtulmak yolunu keşfetmiştir, arzu ettiği sûret-i kararı ima ederek işi meclise havale eder!

Mamâfih o artık Meclis-i Mebûsân’dan da korkmuyormuş; çünkü orada ind-el-hâce vereceği izâhât kendisinin mesûliyetini değil, alkışlanmasını icab edermiş; çünkü şimdiye kadar kurduğu esaslar o kadar metin, o kadar adîmü’l-indirâs imiş! O kemâl-i hulûs-ı kalb ile kanidir ki emr-i hak (34) vâki olmadıkça bir kılına bile zarar irâs edilemez. Onun için mütemâdiyen çalışıyor, daha büyük projeler hazırlıyor, sukût etmeyeceğine kanaât getirdikten, Meclis-i Mebûsân mektebinde muvaffakiyetle birinci sene imtihanını geçirdikten sonra bunları tatbik edecek, bu sene mekteplerde yaptığı teşkilâtı gelecek sene nezârette yapacak...

Ya şayet emr-i hak vâki olursa?

Ondan sonrasını artık Allah bilir!

Küçük Bir Büyük

(Sadrazam Said Paşa) (35)

Onun ismini ibtidâ nâgehânî vukû bulmuş bir sadâret alayı akşamında gayet samimi ve iman-perver bir şive ile:

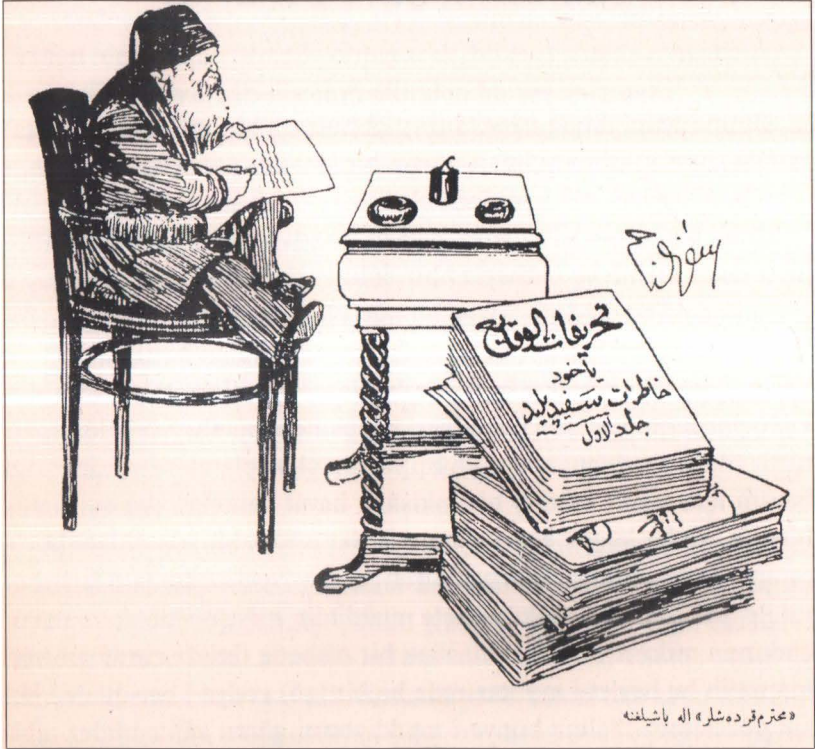
– Koca arslan, Allah muînin olsun...

diyen bir sestən işitmiştim; o vakit bu ses benim hayalimde mübhem fakat mehîb ve müheykel bir dâhî-yi siyâset vücûda getirmişti. Hayalimdeki bu dâhî-yi siyâseti bir gün bilmem nerede gördüğüm fotoğrafı ile ikmâl ettim. Bu sûretle onun hakkında hâsıl ettiğim ilk hey’et-i hayâliye bende o kadar derin bir tesir bırakmıştı ki bad-el-inkılâb gördüğüm cüsse-i hakikiyesi karşısında mütehayyir kaldım; bir türlü gözlerime inanamıyor, mümkün değil bu olamaz diyordum. Bu benim için sanki müthiş bir inkisâr-ı hayâl demekti: Aman Yarab-bim, bu kadar küçük bir vücutta o kadar büyük bir adam! İşte böyle onun cüsse-i zâhiresiyle mevcûdiyet-i maneviyesi arasındaki fark, hayal ile hakikati arasındaki nisbete muâdildir; menşe-i tabiat onun vücudunun mikyâs-ı aslîsini insafsız bir nisbetle ihtisâr etmiş gibidir, mamâfih bu hey’et-i muhtasırda hiçbir (36) seciye-i ber-güzîde ek-sik görülemez. Yalnız bünye-i maddiyesini gören zâhir-bînler tabiatın onda mümsikâne davrandığını zanneder ve bundan bil-istidlâl birtakımları da onun tabiat-ı esâsiyesini imsâk olmak üzere gösterirler; fakat bu sathî nazarân yalnız iddiâ-yı mücerredle de kalmazlar, delâil-i adîde ile isbât-ı müddeâya çalışırlar:

Donanma îânesi,³⁰ tensik-i maâşât³¹ meselesi, maliye nâzırıyla mücadelesi,³² en küçük hâtûrâtını saklaması, devr-i sâbıkta sadâretten düş-

30 Osmanlı döneminde fakirlere yardım etmek amacıyla piyangolar düzenlenmiştir. II. Meşrutiyet’ten sonra kurulan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti’nin piyangosu da bunlardan biridir. Donanma Cemiyeti’nin düzenlediği bu piyangolar sonunda yardımlar yapıldı.

31 Memuriyete girmede yapılan değişiklikler.

“Muhterem kardeşler” ele başlığına

İyd-ı fitra ilm olarak istimâl edilegelen İyd-ı Said Vasfi ism-i müşâbehetinden dolayı dâî-i iltibâs olduğundan ve halbuki Kâmil Paşa pâyidâr-ı iclâl oldukça âcizleri için hulûl-i İyd-ı ihtimâlden baîd bulunduğundan keyfiyetin kulüplere tamîmen ihvân-ı kirâminıza işârını iltimâs-ı siyâkatte terkim-i şakka-i senâ-verû kılındı efendim.

Cem, 1 Eylül 1328, no: 37.

tükçe makâm-ı âlîlerine geldikleri vakit rükûblarına tahsis edilmiş olan İstabl-ı Âmire³² arabasını masrafından ihtirâzen yerine iade etmesi, evlik fesinin hiç kalıp görmemesi... Bunları saymakla bitiremezler; fakat bu isnâdın nâ-be-mahal olduğuna şüphe yoktur. Çünkü böyle olsaydı onun küçücük simâsını ihâta eden sakalı o kadar gür ve feyizli olmazdı, onu da iktisat yolunda istimâl ve istifade etmesi lâzım gelirdi. Bu cihet bir tarafa bırakılırsa onda en ziyade göze çarpan tabiat-ı gâlibe, hıncının pek şedîd olmasıdır. Bunun neticesi olarak hakkında evrâk-ı havâdisle vukû bulacak neşriyâta karşı mutlak cevap verir. Bu cihetle eğer şu satırlarda muhtâc-ı tashîh noktalar varsa şüphesiz yarın öbür gün bir izâh-nâmeye intizâr etmelidir. Onun cevab-nâmelerinin tarz-ı tahrîri insana redingotu ilikli, gâib-i metûnül-etvâr bir kıyâfet-i resmiye ihtar eder, lâkin onun meclis-i musâhebetinde bulunanlar (37) bu kıyâfet-i vehmiyede aldandıklarını görürler; o, muhatabları karşısında hemen firâra müheyyâ bir kamet-i dü-tâ ile parlak iki dîde-i müdekkikten ibarettir. Bu gözler ifâdât-ı mazbûta-i resmiye gibi muntazam ve hatasız bir surette teselsül eden beyânât-ı şifâhiyenin muhatablar üzerinde nasıl bir tesir bıraktığını anlamak için etrafını daima tedkik eder, şayet muhatabda ufacık bir su-i tesir görürse derhal mecrâ-yı kelâmı kimseye fark ettirmeksizin başka bir vadiye sevk eyler; o söyler, söyler, sonra “Öyle değil mi?” ma’nâ-yı mülzimini muhtevî olarak arada:

– Ne buyuruyorsunuz?

suâlini öyle bir surette irâd eder ki buna karşı cevâb-ı tasdik vermemek mümkün değildir; bu o kadar mülzimâne bir surette tekerrür eder ki ihtimal ki rûfekasını bıktırmıştır.

Fakat iki bûklüm kametini görüp de onun ihtiyarlamış bir hatab olduğuna hükmetmemelidir. O bir ihtiyar gençtir! Bu gençliği ihtimal ki bir doktor kadar vâsi olan ma'lûmât-ı tabiiyesine medyûndur. Son derecede sıhhatine meraklı olduğu için şimdiye kadar aldığı bütün reçetelerin bir dosyasını yapmıştır, fakat o her aldığını yaptırmaz,

32 1910 yılında Said Paşa'ya 114.889 kuruş vergi borcu çıkarılmıştır. Paşa kendisine haksızlık yapıldığını ileri sürer. Başta dönemin maliye nazırın Cavid Bey olmak üzere Tanîn gazetesinde bu konuda paşaya karşı bir kamuoyu oluşturulmaya çalışılır.

33 Padişah sarayının ahır.

her tabibe inanmaz, yalnız Kâğıthâne suyu içer, yediği içtiği şeylerde lezzet değil fâide arar, hâsılı her şeyi sıhîdîr.

Bununla beraber o bir tabîb-i hâzık-ı siyâsîdir, diyorlar. Ben (38) tahkikine vakit bulamadım; fakat bu husustaki mahâret-i fevkalâdesini kendisi bile takdir ettiği için lisân-ı hâliyle her şeyi ben yaptım! der... Meslek-i siyâsîsi meleke-i galebesi iktizâsınca “merkeziyet-i usûl-i mehâsin-şümûl”üdü. Gâye-i icraâtî ise adem-i mes’ûliyetir. Birincisinin delili eskiden bütün para hesâbâtının kendi elinden geçmesi için maliyeye verdiği emirlerdir. İkincisinin delili ise iş başında bulunduğu zaman ne vakit mes’ûliyeti alıp işe girmek lazım gelse hemen istifayı bastırışıdır. Zengin mi, fakir mi? Bir aralık herkes için mûcib-i merak olmuştu. Gazeteler, ahâli ona zengindir diyor, kendisi ise rivâyet edildiği kadar para olmadığına ısrar ediyor! Ben mutedilâne bir harekette bulunmuş olmak için bu rivâyet ve iddianın hadd-i vasatîsini alacağım. Filhakika o zengindir, fakat parasını dışından tırnağından artırmıştır. Buna delil olmak üzere geceleri müşârûnileyh hazretlerinin mum ile oturduğunu söylemek kâfidir. Lâkin kendisine sorulacak olursa bunun yukarıda dediğimiz gibi sıhhatine olan merakından neş’et ettiğini söyler. Mamâfih her iki esbâbın burada mevcut olduğunu kabul etmek bittabi imkânsız addedilemez; hatta bu sebeplere bir üçüncü olarak çehresinin tagayyürât-ı hutûtunu muhatablarından ketm etmek olduğunu da kabul edebiliriz.

(39) Her hâlde kabil-i inkâr olmayan bir nokta var ki o, paraya karşı biraz fazla muhabbet eder. Hatta Tanîn’in kasideci şâiri bile geçende câize ümidiyle bir şitâiye nazmına başladığı hâlde bunu iştirir iştirmez kasidesini ikmâl etmemiştir.

Mesut mu, değil mi? Her iki devirde de en mühim mevkileri işgal etmiş olduğu için mesut olduğuna şüphe edilemez. Yalnız bunda şüpheyi celb eden bir nokta var: İki senede iki defa büyük ziyafet vermiştir!

Her nokta-i nazardan onun hakkında irâd edileceği tabirât-ı teşri-fâtiyenin en münasibi şudur:

Müşârûnileyhi bilbenân ve mutemedun aleyhi indela ıyân!³⁴

34 Parmakla gösterilen ve üst sınıf insanlarda önemsenen.

Bir Cevap (40)

Tanîn gazetesi müdür-i mesûlüne

Muharrir Beyefendi,

Gazetenizin 1 Teşrin-i Evvel sene 326 tarih 775 numaralı nüshasında “Küçük Bir Büyük” unvanı altında bana tahsis olunan satırları okudum. İtikadıma göre ahvâl-i hâzırada milletimizin her uzv-ı mümeyyizine terettüb eden vazife dâî-yi tefrika ve nifâk olabilecek münâkaşât-ı şahsiyeden tecrîd-i nefis etmekle beraber ind-el-hâce izhâr-ı hak ve savâbdan geri durmamaktır. Bu kaziyenin hükmüne imtisâ-lendir ki hakkımda bilâ-temyiz kabul edilmiş birtakım ihbârâtan ibaret olduğuna şüphe bulunmayan bazı isnâdâtın reddiyle hakikat-i hâlin beyânına şürû ediyorum.

Evvel-emirde herhangi bir şahsın şekl-i zâhirîsinden ahvâl-i bâtinesine istidlâl etmek istidlâlât-ı fâsidedendir. Bu hakikat (41) teslim olduğuna hâlde cüsse-i âcizânemden tabiat-i asliyemin imsâk olduğuna istidlâl begayet fâhiş bir hatâ-yı mantıkî olacağına kanaât olunur ve bu surette isnâd-ı vâkıa delil olmak üzere gösterilen nikâtın butlânı tezâhür eder. Maa-zâlik imsâk ile mecbûl olduğumu ispat sadedinde irâd olunan emsileden her birisinin edille-i kat’iye ve mantikiye ile esbâb-ı hakikiyesini beyân edebilirim şöyle ki:

Evvela donanma iânesi meselesinde ahz etmiş olduğum vaziyet hiçbir vakit hisset-i tab’ima delâlet etmez zannındayım. Filhakika iâne gayet makul ve meşrû bir vâsıta-i müfide ise de cebr ve tehdit tarzında alınması bu meşrûiyeti izâle edeceği gibi buna mutâvaat ve inkıyâd göstermek dahi haysiyet-i medeniye ve kanûniyeye adem-i vukûftan neş’et eder. Bu mülâhazaya mebnî ol vesile ile ifrâd-ı millete karşı bir şecâat-i medeniye numûnesi irâe etmek istedim.

Sâniyen maliye nâzırı ile olan münâkaşa-i ma’lûme dahi te’diye-i teklidden imtinâ ile hükm-i kanûna adem-i mutâvaattan, ibâre-i âhi-

ri ile menfaat-i zâtiye âmâlinden müberrâ olup bu bâbda sebep-i hakîki bilakis kavânin-i mer'îye ahkâmına tamâmî-i icrâsını istid'âdır. Nitekim cereyân-ı vukûât esnasında yazmış olduğum müdâfaanâmeler bu iddiayı bî-tamâmihâ teyit eder.

Sâlisen tensîk-i maâşât hususundaki gâye-i âmâlîm hazine-i beytül-mâlî sarf ve tebzîrden vikaye olarak meselenin katiyen endişe-i zâtım (42) ile alâkası bulunmadığı derkâr olduğu cihetle bu sözün butlânına bundan ziyade delil göstermeğe hâcet yoktur.

Râbian bulunduğum makamât ve memuriyetlere ait hâtıratın kayıt ve zabtı ile buhûl ve imsâk arasında bir münasebet göremiyorum. Min gayr-i liyâkatin bugüne kadar devlet-i ebed-i Osmâniye'nin en sâdık bendesi olarak hayli mühim makamâtı işgal eyledim. Bu makamâta ait meşhûdâtve hâtıratımı zabtve kaydetmeği ahlâfa karşı def-i mes'ûliyet ve tevzîh-i hakikat noktasında bir vecibe-i zimmet addeylerim.

Hâmisen İstabl-ı Âmire arabasının iâdesi bahsine gelince bu hâl bilakis ve buhûl ve imsâkıma değil hukûk-ı gayra olan derece-i hürmetime delâlet eder. Aksi hâlde benim için hiçbir hak ve salâhiyete müstenid olmayarak fuzûlen hukûk-ı gayrda tasarrufu tecvîz etmek lazım gelirdi.

Sâdisen evlik fesimin hiç kalıp görmediğine dair olan neşriyâta cevap vermek harîm-i hayât-ı husûsiyemi enzâr-ı agyâra küşâde etmekten başka bir netice vermeyeceği cihetle bu bâbda ıtınâb-ı kelâmî zâid görürüm. İşbu tavzîhâtan malum olur ki bana atfolunan harekât-ı mezkûreden her birisi bir sebep-i ciddî ve meşrûa müstenid bulunmamaktadır.

Bir diğer noktada dahi “firara müheyyâ bir kamet-i dü-tâ” tabiriyle zımnen cebânet-i tab'ıma işaret edilmiştir. Bu sözün butlânına dahi (43) erkân-ı devlet ve sâir sikaatın tasdikleri ile kanaât hâsıl olacağından ayrıca tatvîl etmek lüzumsuzdur itikadındayım.

Bir de makale-i mebhûs-ı anhâda idâre-i mülk bâbında mesleğim “usûl-i merkeziyet” olduğu, hedef-i icraâtım adem-i mes'ûliyete matûf bulunduğu yolunda iki kazîye görüldü. Bu kazâyânın mâ-vak'a hâle adem-i muvafakatini ispat etmek üzere aralarındaki tenâkuz-ı

mantıkı göstermek kâfidir. Malum olduğu üzere “usûl-i merkeziyet” bilküllîye mes’ûliyet-i mahsûsa idareyi yed-i vâhidde cem etmektir, artık merkeziyet usulünü kabul ettikten sonra adem-i mes’ûliyetten bahsetmek abes olur.

Zenginlik, fakirlik bahsine intikal edince donanma iânesi cemi-yetten vaktiyle bana mürâcaat eden bir hey’et-i mahsûsa muvâcehe-sinde bütün sarfıyatımı nâtık olan defâtir ve cedâvili irâe etmiştim. Bu hususta şekk ve tereddüt edenlere karşı zevât-ı müşârünileyhimi işhâd ederim.

İmdi bazı mülâhazât-ı meşrûa hâl-i hâzırda bence şu tebyînât ile iktifâ etmeği icap eylediğinden bahse hitâm veriyorum azizim mu-harrir beyefendi, bunu da neşr buyurursanız teşekkür ederim.

✱

✱

Menteşe mebusu Halil Bey

Cem, 11 Tegrin-i Sâni 1326, no: 3.

Beşi Bir Yerde!³⁵

(Halil Menteşe) (44)

Geçenlerde onun dâire-i intihâbiyesinden bilmediğim bir imza ile aldığım bir mektup beni muâheze ediyor, şimdiye kadar nâ-şekibâne bekledikleri hâlde onun, o “canlı insan karikatürü”nün ismine şu sütunlarda tesadüf edilemediğinden dolayı izhâr-ı teessüf eyliyordu. Filhakika sâhib-i imzâ kendi nokta-i nazarına göre haklı olmakla beraber bu yolda bir muâhezeye layık olmadığımı ispat için ben de bir cihet-i ma’zeret bulabilirim:

Karilerimin malumu olduğu üzere bugüne kadar mevzû-ı bahsimizi teşkil eden zevât-ı vâhid-i münferidler, ta’bir-i âhirle “tek”lerden ibarettir; henüz “basitler silsilesi” ikmâl edilmeksizin “mürekkebin insanlar”a geçmek ise bittabi kaideten tecvîz edilemezdi. Halbuki bu tarz-ı tasnîfe göre o ikinci derecede de değildi, ancak müşkilât ile belki “beşinci sınıf mürekkebler” arasına idhal olunabilirdi: Yani o gulâne vücudu, bilhassa o batn-ı mehîb ü müdebdebiyle bir “insan beşi bir yerdesi!”dir; fakat kendisine sorulacak olursa bunu tasdik etmez; (45) yalnız “çiftçi” olduğunu iddia eder. Ne olursa olsun burada müttefikü’n-aleyh bir nokta vardır ki o da bir “insan mürekkebi” olduğudur. Binâanaleyh hakkında bir fikr-i tâm edinebilmek için onun icrâ-yı mürekkebesini tahlil etmek icap eder: Bu insan beşi bir yerdesi içinde gizli olan hüviyetlerden birisi erbâb-ı tedkîkin tahlilâtı neticesine göre “yirmi beşlik bir genç” ruhudur; daima şişkin birer kahkahaya benzeyen yanaklarına bahş-ı nev-civânî eden bıyıklarından parmaklarının ayrılması, daima onları bir itinâ-yı mahsûs ile terbiye eylemesi şu ifadenin sıhhatini ispat eder.

35 Beş alın lira değerinde para.

Bir rivâyete göre dahi onda mevcut olan zevât-ı ferdiyeden birisi “mini mini nahif bir çocuk” imiş! Galiba buna işaret olmak üzere olmalıdır ki aldığım mektubun sonunda şöyle deniliyordu: “Mini mini nahif tuhaf çocuğumuzu dârü’t-terbiye-i mizâhınıza tevdî ile tezhîbini rica ederiz...” Mamâfih şu ifadeyi nakledişimizden kendisini tehzîz ve terbiye için bahsettiğimize zâhib olmamalıdır. Çünkü Avrupa’nın en marûf terbiyet-gâh-ı marifetinde perveriş-yâb olan mini mini nahif çocuğumuz şimdi bir insân-ı kâmil numûnesidir.

Fakat Şarkın feyz-nâk topraklarında doğan, Garbın âfâk-ı ma’rife-tinde neşv ü nümâ bulan bu fevka’t-tabiiye mahsûl-i tabiatın hârîka-i (46) vücûdundan istifade etmek şöyle dursun, 10 Temmuz’a kadar kimsenin haberi bile olmamıştı. İnsan beşi bir yerdesi o vakte kadar kâinatın enzâr-ı dikkatinden uzak bir ufukta, Aydın’ın feyz-nâk topraklarından, yaz güneşlerinin hayât-bahşâ ziyalarından istifâzâ ederek kendi kendine büyümüş, büyümüş, büyümüşü!...

İnkılâb-ı hayrımızın te’sir-i füsûn-kârıyla Menteşeliler’in gözle-rinden zulmet perdeleri sıyrılınca herkes Hükûmet Caddesi üstünde açılan bir sahne-i garîbenin temâşâsıyla lâl ve hayran kalmıştı: Bu acûbe-i hilkat –kollar havada, göbek ileride, bacaklar karmakarışık bir hâlde– neşve-i hürriyetle sanki raks ediyordu! O vakte kadar kimse onun böyle bir zeybek havasıyla raks ettiğini görmemiş, kendisini bilenler de onun hakkında doğru bir fikir edinememişti. Vücudunun fevka’t-tabiiye şişmanlığına bakanlar ruhunda da o kadar şişkin bir gurur olduğuna, yine şişmanlığı yani onun midesine inen her şeyin vücuduna temessül etmiş, bir zerresini bile zâyî etmemiş olduğunu görenler de bî-gayr-ı hak onun mümsikü’t-tabiiye bulunduğuna zâhib olmuşlardı. İlân-ı hürriyet üzerine büyük bir şevk ve sürûr ile sokak ortasında izhâr-ı meserret etmesi onda zannolunduğu gibi bir gurur bulunmadığını, intihâbâtan sonra müntehib-i sânilere bilâ-ivaz abanî sarıklar vermesi onun hâtimâne bir saha ile muttasıf olduğunu herkese gösterdi.

(47) Meclis-i Mebûsân açıldığı zaman memleketin her tarafından merkeze gönderilen mahsûlât-ı mahalliye arasında Menteşeliler ta-

rafından da bir hediye-i milliye-i cesîme olarak o gönderilmiş; şimdi artık bir “mebûs beşi bir yerdesi” olmuştu. Mamâfih ilk zamanlarda Meclis bir müddet nebuloz hâlinde çalkandığı için bu kargaşalık arasında bu nâdire-i deverân havâss-ı fârikasını göstermemişti. Nihayet muhtelifü'l-cins mâyiâtı hâvî bir havs-ı müşterekte teessüs eden muvâzene gibi yavaş yavaş meclisteki muhtelif cereyânlar arasında muvâzene hâsıl olunca görüldü ki o en büyük kitle-i siyâsiyenin “merkez-i ittihad”ı olmuştu. Bu suretle âlem-i siyâsiyâtı idare eden kanunlarda kavânin-i âdiye-i tabiiyeden ibaret olduğu anlaşılmış oldu; câzibe-i umûmiye kanunları icabınca mecliste teşekkül edecek en büyük fırka-i siyâsiye sıkleti ve binâenaleyh kuvve-i câzibesini en büyük olan bir “cüz-i ferd” etrafında ictimâ ve terekkeb etmesi pek tabii bir hâl idi.

Şimdi artık fırka-i İttihâdiye kendisini hâriçte temsil ve teşhis edecek hakiki bir “timsâl-i ittihad”a nâil olmuş demekti; bu “timsâl-i muazzam-ı ittihad” terakkinin de ancak ittihad-ı siyâsiyesinde hâsıl olabileceğini şahsiyle ispat ediyordu.

Reis olduktan sonra bütün harekât-ı atîme-i siyâsiyenin merkez-i deverânı, fark-ı siyâsiye burçlarıyla memlû olan semâ-yı bî-sebât (48) mebûsân içinde bir “demir kazık” gibi burc-ı ittihadı merkez oldu. Dikkat edilirse müntefitü'l-burûc-ı vükelâ bile uzaktan uzağa bu kevkeb-i kutbî etrafında devrettiği görülür.

Şu ifâdâtan anlaşılır ki mebûs beşi bir yerdesinin ehemmiyet-i azîmesi yalnız şekline ait değildir. Onda kıymet-i maneviyece de bir azamet-i fevkalâde vardır. Binâenaleyh birtakımları mebûs-ı muhteremin re'yine de vücudu nisbetinde bir kıymet vermek lüzumunu düşünmemişlerdir; binâenaleyh yakında Meclis-i Mebûsân riyâsetine bu bâbda bir madde-i münferide kabulü için teklifvâki olacakmış!...

Mamâfih itiraf edelim ki onun en ziyade kıymetini takdir eden ne mebûsân, ne âyan, ne de vükelâ değildir. Onu en ziyade anlayan, en ziyade takdir eden mizah gazeteleridir. Her gazete bir cebel-i mübâha benzeyen bu maden-i cesîm-i mudhikâttan rastgelen bir suretle istifade eder; herkes ondan bir cüzi udhûke koparır, kendine mal

eder!... O hâlde ki eğer bütün cerâid-i mizâhiyenin bu “sermâye-i sâ-bit”i ellerinden alınacak olsa bilâ-şekk hepsi de birkaç gün içinde iflas edecektir. Mesela o bir gün bir lokantaya girmiş, işkembe çorbası getirtmişti; daha işe başlamadan münasebetsiz bir aksırma bu udhûke-i müheykeleyi yerinden sarstı, zavallı davranamadı, mendili burnuna vaktinde yetişmişti, telaş içinde her şey, mendil, balgam, çorba, kaşık ve bıçak birbirine (49) karışmıştı... Bu hâdise-i âdiye bile yalnız ona ait olması cihetiyle bir ehemmiyet-i fevkalâde almış, meclisten meclise, dilden dile dolaşmıştır!

Onun her şeyi vücuduyla mütenâsibdir; yalnız kocaman vücuduyla nisbeti bulunmayan bir şey var ise o da sesidir; incecik sesiyle fırkada irâd-ı makal ederken etrafında bir fıs bile istemez. Tek küçük bir yabancı ses onu şaşırtır. Derhal bütün azâ-yı fırkayı bil-ittihâd sü-kûta davet eder; bu suretle o fırkada bir asker intizâmı tesisine muvaffak olmuştur.

Kâffe-i nikât ve teferrûât-ı umûru fırkada şerh etmemesine bakılırsa bu azîm kitle-i merkeziyeden azâ-yı cüz-i ferdiyeye doğru ufak bir kuvve-i dâfia (adem-i i'timâd) bulunduğu zannedilir. Mamâfih (128) re'yli celse-i târihiyeden anlaşıldı ki bu hey'et-i ittihâdiyeyi dû-çâr-ı inhilâl edebilecek hiçbir dâfia kabil-i tasavvur değildir...

Kocaman cüsseli, incecik sesli mebûs her ne kadar an-asıl bir çiftçi ise de ind-el-hâce büyük bir hatip olur; lâkin onun bütün hutbele-ri tahlil edilecek olursa hülâsası üç terkidenden ibaret olduğu görülür. Ben bunlardan ikisini tasrîh ederek üçüncüsünün istihrâcını karilerimin fetânetine bırakacağım:

Hâkimiyet-i milliye+bende rencber-hutbe=s(in) [sen]

Cübbe İçinde... Bonjur!

(Defter-i Hakânî Nazırı Mahmud Esad) (50)

İşte onun hülâsa-i şahsiyeti... Bu ifade kendisinin yalnız şekl-i hâricîsine ait değildir, bütün hayât-ı manevîyesini de şâmilidir. Onun bütün varlığı böyle mütenâkız bir ikizlik içindedir; mamâfih yek nazarda böyle iç içe iki varlık olduğunu herkes fark edemez. O bir gün esnâ-yı takrîrde dersihâneye çöken ağırlıktan bunalarak üzerinden cübbesini atınca bütün talebenin enzâr-ı hayreti önünde “bonjurlu bir imâme” peydâ olmuştu; işte o vakte kadar bu büyük muallimin mesela ilm-i iktisâd dersinde usûl-ı fıkıh ve usûl-i hadis kavâidinin “ferman-fermâ” olmasındaki esbâb anlaşılamazken bu hâdise üzerine derhal hakikat-i hâl inkişâf etmiş oldu!

Şark ile Garbı nefsinde mezceden bu tahrîr-i yegâne kimseye benzemez. Hatta hayatının safahât-ı muhtelifesini takip edenler, onu bir kere camide, sonra mektepte, daha sonra dâire-i nezârette görenler muhtelif zaman ve mekânda onu kendisine benzetemezler; onun gece ile gündüzkü hâli, kıyafeti bile başkadır.

(51) Onun tarz-ı telebbüsünde görülen hususiyet aynıyle etvâr ve harekâtında, şîve-i tekellümünde de mevcuttur: O yürürken bir askerdir, mefâsıl-ı recüliyesini hareket ettirmez. Vücudunun nısf-ı a'lâsı mâil ve nısf-ı safâsı dimdik olduğu hâlde rap rap gider!

Söylerken bir hatîb-i tecvîd-âşinâdır. Kavâid-i tecvîde riâyeti yalnız Türkçe şîve-i telaffuzunda değil, Fransızca, İngilizcesinde de fark edilir. Fransızca “A” harfini dört elif miktarı temdîd eder. Türkçe konuşurken kelimâtı fasîh ve doğru olarak telaffuza pek meraklıdır; bunun için “ama” edatını “emma” tarzında okur ve bu edatı o kadar çok istismâl eder ki ekseriya onun haşv olarak ağzından fırladığı da vâkidir. Bütün talebesi onun “emma”sına dikkat eder. Hatta Mekteb-i Mülkiye’de

cereyân etmiş olan bazı vakâyiden dolayı o tiryakisi olduğu bu edatı terk etmek istemiş ise de muvaffak olamamıştır. Bazen dershânenin sükût-ı umûmîsi içinde birdenbire ağzından sâdır olunca kendisini toplar, talebede ne gibi bir tesir bıraktığını bir an içinde tedkik eder.

Diğer bir ibtilâsı telif ettiği kitapları Fransızcadan tercüme ederken her kelimenin mukabil-i tâminini bulmak arzusudur. Onun için “á la vi-eille” tabirini “kabilinde” suretinde tercüme eder. “Asr” ile “karn”ın farkı olduğu için (52) katiyen bunları yek-digeri makamında kullanmaz. O kadar ki kendi rivâyetine nazaran “asır” yerine “karn”a alışmak için günlerce “karn, karn, karn...” diye tesbih çekmiştir.

Bakarken: Bir şâirdir, çünkü ma’nâ-yı enzârı mühimdir; bazıları bunun san’at-ı ihâma olan fart-ı inhimâkı neticesi olduğunu söylerler; mamâfih her iki hâle göre hükm-i tebeddül edemez. Vaktiyle Mülkiye’de talebesinden mürekkeb bir hey’et-i fenniye tarafından kalbi –dimağı değil!– teşrih edilmiş idi; o vakit anlaşıldı ki onun kalbi basit bir cism-i sanevberî-i adalîden ibaret değildi. Onda birçok menâtık-ı hücreviye mevcut ve bunlardan her birisi bütün hayatını teşkil eden meşâgil-i muhtelifenin yekûn-ı mesâisiyle memlû idi:

Hesab, hendese, cebir, coğrafya, kavâid-i Türkiye, târih-i tabiî, târih-i İslâm, hikmet-i tabiiye, kimya, ilm-i iktisâd, hukûk-ı düvel, usûl-ı fıkıh, mecelle, Arabî, Farisî, Fransızca, İngilizce, musiki, kitâbü’l-nigâh, Kamere Seyahat... ilh.

Rivâyet olunur ki onun hücre-i mesâisinde üç masa vardır: Biri nezâret, diğeri mekâtib, üçüncüsü hususi iştigâlâtına ait! Bütün gecesini bu üç masa üzerinde geçirdikten sonra sabahleyin ilk işi mekteplerde derslerine gitmektir. Fakat onun derslerine öyle musırrâne bir surette devamı vardır ki (53) bütün talebesi bundan bîzâr ve nâlândır. O bir sabah mektebe gideceği zaman kundurasını bulamadı, aradı taradı; her tarafı altüst etti: Yok... Şimdi ne yapacak? Bir çeyrek saat vakit geçmişti, nihayet civardan bir araba çağırarak üç kuruş feda etmeği göze aldığı sırada kundura bulundu. Kemâl-i isti’câl ile miâdından

* “Kabl” kelimesinin ism-i tasgîridir. (Not metne aittir.)

yarım saat sonra dershâneye girdiği vakit ilk işi bu hâdiseyi talebesine izah ve beyân-ı i'tizâr etmek oldu! Bunun üzerine bir şâir-i mizâh-nüvis şu vechle tarih düşürmüştü:

“Gayb idüb kundurasın buldu yine üstâdımız!”

Galiba bu müzic devamından dolayı olmalı ki ilân-ı hürriyeti müteâkib Mekteb-i Mülkiye talebesi kendisine grev ilan ettiler! Fakat o bundan müteessir olmadı, cesaretine halel vermedi, hatta “hiçbir talebe kalmasa bile o yine boş dershâneye gireceğini, boş sıralara ders vereceğini” kemâl-i metânle söyledi.

Bu muhterem şahsiyet-i hârika “min hays ü hüve hüve”³⁶ nazar-ı i'tibâra alınırsa onun bir bukalemun irfan olduğu görülür. Fakat ondaki evân-ı muhtelif-i ma'rifetin inkişâfı “vasat”ın istidâdına tâbidir: Yerine göre o bir diplomat, bir vâiz, bir feylesof, bir şâir, bir mudhike-perdâz, bir dua-gû, bir hukuk-şinâs, bir profesör, nihayet her şey olabilir.

(54) Kitaplarında daima taksim-i amâlin sanâyide ihtisâsın fevâid ve muhasenâtından bahseder, her şeyde serbestî ve rekabet taraftarıdır; lâkin câ-yı hayrettir ki o ilmiyle âmil olmayan bir vâiz gibidir: Kemâl-i aşk ve hararetle taraftarı olduğu nazariyâtın hilâfına olarak tek-mil-i ulûm ve fûnûnun hakk-ı te'lifinin, Mekteb-i Mülkiye ve hukuk muallimliklerinin inhisârını zâtuna tahsis etmek dâiyesinde.

Gençliğinde şiir ile iştigâl ettiği de rivâyet edilir, fakat bu rivâyet resmen kendisi tarafından tekzib olunmuştur. Şu kadar ki eserlerinde, tercümelerinde görülen bazı sanâyi-i edebiyeye bakılırsa bu rivâyette bir kısım-ı hakikat bulunduğunu zannetmek lazım gelir; onun yalnız iki kafiye-i müntehabesi vardır: “Bâdi, sebep-i âdi!” Bundan başka âsârı ile âsâr-ı mütemâsile mukayese edilirse içinde bazı tevârüdlerde bulunduğu görülür. Bundan da tevârüdün yalnız şiire, ilhâmât-ı vicdâniyeye has bir keyfiyet olmayıp âsâr-ı Garbiyye tercümesinde de vâki olduğu anlaşılır! O herhangi bir telife başladığı zaman mutlaka evvel-be-evvel mevzû-ı bahs edeceği ilmin tarifini, mevzûunu, gayetini, ulûm-ı sâire ile münasebetini beyân eder, sonra mebâ-

36 Nereden bakıldığına bağlı.

hisi bâblara, fasıllara, maddelere taksim eyler. Telifâtının menâbiine gelince: Âsâr-ı mu'tebere-i fıkhiye, eski gazetelerdeki makâlât-ı mütenevvia, Le Roi Beaulieu, Bon Fils,³⁷ Hefter hâşiyesi Kefken (yahud Hefter-i ala Kefken) ve sâiredir.

(55) O Konya'da doğdu. İstanbul'da, medresede, mekâtüb-i aske-riye ve mülkiyede ulûm-ı mütenevvia tahsil etti; İzmir'de adliye me-muriyetinde bulundu, yine İstanbul'a geldi, bir nezârette müşâvirlik, sonra müsteşarlık etti, nihayet nâzır oldu! Fevkalâde ve muvakkat me'mûriyetleri de dâhil-i hesâb edilirse muallimlikleri kadar memu-riyetlerinin de mütenevvi olduğu anlaşılır.

O dünyada her şey olmak istedi, her şu'be-i ulûmu tahsil etti, Ru-meli'de, Anadolu'da, hatta Yemen'de bile seyahat etti, yalnız Avru-pa'da tahsil edememişti, geçen de buna da muvaffak oldu. Bu noksan da ikmâl edilmiş oldu. O artık bu dünyada her şeyi görmüş geçirmiş-tir, o hâlde hiçbir emeli kalmamıştır. Fakat rivâyete göre onun bir emeli daha varmış: Meclis-i Âyan'a azâ olmak!

O hâlde onu şöyle bir düstûr-ı riyâzî ile ifade etmek mümkündür:

Her şey - âyan azâlığı= O?

Ve diyorlar ki Hakkı Paşa'yı³⁸ herkesten evvel görmek, ona bu son derdini anlatabilmek için her sabah Sirkeci'de ufak bir cevalân yapı-yormuş!...

37 İyi, terbiyeli erkek çocuk.

38 İbrahim Hakkı Paşa.

Ustamız

(Hüseyin Cahid) (56)

On iki sene kadar oluyor; şimdi Tanîn'in muharrirlerinden olan birisi o zaman "Kapan Dakik"³⁹ Merkez-i Rüşdiye'sinin birinci senesinde yeni derse başlıyordu. O koca ders programları içinde "Hüseyin Cahid" Efendi tarafından okutulacak bir "ilm-i eşyâ" dersi görmüştü. Acaba böyle hiç işitmedikleri bir isim tarafından okutulacak eşya dersi, bu tuhaf şey ne olabilirdi? Beklediler, beklediler, haftalarca beklediler, gelmedi. Nihayet sene-i tedrisiyenin yarılarına doğru bir gün ders düdüğü çalındıktan bir çeyrek sonra merdivenlerde hilâf-ı mu'tâd bir hareket duyuldu, birden genç bir beyin vazife-perver bir muallim isticâli içinde mevzûn ve memdûd hatvelerle sınıfa girdiği görüldü: -Nasıl? Böyle haftalarca bekleyip bekleyip de nihayet karşılıklarına çıkacak hoca efendi bu muydu? Böyle bu kadar genç, bu kadar şık? Şimdiye kadar hiç böyle hoca görmemişlerdi, demek artık böyle hocaların eline kalmışlardı? Âh, zaten şu bizim mektepte hiç akıllıca bir şey görülmez ki... İnsanın çıkacağı geliyor!

(57) Artık derslerin nasıl devam edeceğini siz kestirebilirsiniz: Üçüncü dersten itibaren ilm-i eşyâ hocası eline bir değnek almaksızın sınıfa giremez oldu. Artık ders devam ettiği müddetçe arada sırada sınıfın velele-i hây u huyu arasında hafif bir değnek darbesi işitilir ve ancak bu darbenin temin edebildiği kısa bir ân-ı sükûn içinde hocaların da takrîrinden birkaç kelime duyulabilirdi. Fakat, bu böyle olamazdı. Mutlaka bu yeni hoca efendiye bir isim takmak lazım geliyordu, talebe bunun için uzun uzun düşündü, taşındı, nihayet bir gün tesadüf bunların imdatlarına yetişti: Hoca efendi sınıfın o hiç eksilmeyen vel-

39 Resmî yazışmalarda Unkapanı'na Kapandakik denirmiş.

Huseyin Cahin (Yalçin)
Yazar-Gazeteci-Politikacı
(1874-1957)

Geuze, 1908

velesi arasında ber-mutad dersi takrîr eder, paratonere dair malumat verirken bu siper-i sâikanın mucidini söyledi: Franklin...

Franklin ismini talebeye güzel anlatabilmek için biraz sertçe, o hiç çıkmayan sesini yükselterek söylemişti. Bilmem neden, bu isim talebenin pek hoşuna gitti, her taraftan, mütekati, yükseldi: Franklin; Franklin! Franklin, Franklin!...

Bu gürültüyü menedebilecek yegâne vasıta değnekti. Değnek hareket etti, gürültü kesildi, fakat artık hocanın ismi Franklin kalmıştı! Bizim bugünkü ustamızın o vakit seksen kuruş maaşla ne derecelerde vazife-perver olduğunu (58) anlamak için bir talebesine, bir de cebindeki Mekteb-i Mülkiye saatine sormalı. Talebesi hiçbir zaman hocalarının dersten düdüğü çalındıktan sonra çıktığını görmemişlerdi, o her zaman cebinden çıkardığı mektepten verilen altın saatine bakar, beş dakika kala hemen fırlardı.

Ustamızın bugünkü muharriri kendisiyle İdadi Mektebi'nde şeref-i mülâki olmuştur. O esnada İkdâm⁴⁰'ın ensiye ve medâyihiyle büyük bir şöhrat kazanmış olan Hüseyin Cahid Bey'in Vefa İdadisi müdür muavinliğine tayini havâdisi mektepte büyük bir hayreti mûcib olmuştu. Nasıl, şimdiye kadar rastgeldiğine tokat atan müdürlerden, muavinlerden sonra şimdi böyle bir “dekadan” muavin ha? Talebe bir halefine bakıyor, bir de selefi tedkik ediyor, artık rastgele oynayacaklarını düşünerek ilân-ı şâdımâniye karar veriyorlardı.

Hayât-ı Muhayyel⁴¹ muharriri mektepte pek iyi ve büyük bir hüsn-i kabûl buldu. Talebe ikinci gününden itibaren ufak tefek isyanlara başlamak istedi ve ilk zamanlarda bu her talebeye karşı “bendeniz, efendim...” diye hitap eden yeni muavin bu etrafında yapılan gürültülere hiç karışmadı, görmezliğe geldi. Fakat, herkes sonra anladı ki muavin beyde pek yaman bir hazırlık varmış: Bütün mektebin sükûn ve âsâyışını ihlal eden (59) külhan beyleri hakkında tedkikât yapıyor-muş: Talebe dersten çıktıktan sonra o yavaş yavaş her tarafı dolaşır,

40 Siyasî, ilmi, ticarî Türk gazetesi. Sahibi: Ahmed Cevdet (Oran), Edhem İzzet (Benice). Günlük gazete. 23 Haziran 1310 (5 Temmuz 1894)- 30 Teşrin II 1928.

41 Hüseyin Cahid Yalçın'ın 1899 yılında yayımlanan hikâye kitabı.

bu suretle talebesinin her biri hakkında bir fikir edinirmiş! Âh, bilmezsiniz, kariler bu muavin bey ne esrara vâkıftır! Birkaç ay sonra muavin bey tedâfü vaziyetinden taarruzî harekete başladı.

Külhan beylerini birer birer tasnife, hatta tokatlamağa kadar vardı. Artık o her gün icrâ ettiği sınıf tedkikâtından herkesin hüviyetini, numarasını anlamış, faaliyete girişmişti. Birçok defa Vefa İdadisi'nden Mercan İdadisi'⁴² ne külhan beylerinin nefy edildiği görülmüştür. İdadî'deki ismi artık Franklin değil, bıyıklarından kinaye olarak "accent circonflèxe"⁴³ idi. Muavin beyin bir meseleyi tahkik ve tedkikteki inadinı anlamak için de şurasını söyleyelim ki bir kış kendisine kartopu atanın kim olduğunu anlamak için tamam altı ay tahkikat yapmıştı!

İşte bizim ser-muharririmizin hayât-ı idârîsi böylece uzayıp gider.

Hayât-ı matbûâtına gelince... Bu, büsbütün başka bir hayattır. Mek-tep muavinliğinde "bendeniz" diye konuşan ustamız yazı yazarken bir yanardağdır: Öyle bir bürkan ki uzun bir sükûndan sonra tekrar feve-râna başlamış ve artık sükûn bulmamıştır. Makalesini okumak isterse-niz evvela ser-nâmesine bakınız, eğer (60) isminden içinde birisine atılmış bir taş bulunduğuna kanaât getirirseniz okuyunuz; yoksa, el-hazer! Uyku ilacıdır. Eğer uyku uyumak istiyorsanız belediye intihâbları-na, Anadolu'nun sıhhatine, ve daha bilmem neye dair hep bir kalıp-taki makalelerini tavsiye ederim, emin olunuz, hatta rüyasız bir uyku uyursunuz, eğer biraz hayat ve hararet verecek şeyler okumak isterse-niz, bekleyiniz ya Kâmil Paşa'nın⁴⁴ sadrazamlığından, yahut Patrik Efendi'nin⁴⁵ imtiyâzâtından, yahut istikrâz meselesinde⁴⁶ Fransız mat-buatının tuttuğu meslekten bahsedilsin. O zaman bizim ser-muharriri görürsünüz. Onun nazarında Kâmil Paşa'nın sadrazamlığı Ferid Pa-şa'nın⁴⁷ dahiliye nâzırlığına müsâvidir. Patrik Efendi'nin imtiyâzâtı ile

42 Mercan'da Âli Paşa Konağı'nda Mülkiye'ye öğrenci yetiştirmek amacıyla kurulan okulun orta kısmına verilen ad.

43 Uzatma işareti.

44 Sadrazam Kâmil Paşa.

45 Dönemin patriği Joachim Efendi.

46 Borçlanma.

47 Damat Ferit Paşa (1853-1923)

daima Girit meselesi⁴⁸ arasında bir münasebet fark eder. Fransız matbuatının son gürültüleri ise onun için medâr-ı intibâh olmuştur.

Ustamız her ne kadar Sabahaddin Bey'in⁴⁹ fırkasından değilse de teşebbüs-i şahsiye⁵⁰ ondan fazla riâyetkârdır. Bunun için yapıştığı işi mutlak hîz-i husûle getirir: Tanîn konferansları, Tanîn seyahatleri, Tanîn gece dersleri bunun delilidir.

Onun hayât-ı matbûâtı ikiye ayrılmıştır: Birisinde edip, diğerinde politikacıdır. Kendisini tanıyanlarca bu mesele uzun, halli gayr-i kaabil bir muamma hâlini almıştır: Acaba aslen, neslen edip (61) idi de sonra mı politikacı oldu, yoksa aslen, neslen politikacı idi de devr-i sâbıkta politikacılık yasak olduğu için ilcâ-yı zamânla edebiyata sülûk etti? Bunun için muhtelif nazariyeler yürütüldü: Edip olduğunu iddia edenler siyasî diye yazdığı makalelerden hiçbir mana çıkmadığını, siyâsiyâtta tamamen bî-behre olduğunu söylüyorlar, buna delil olmak üzere de her günkü makalelerini gösteriyorlardı. Politikacı olduğunu iddia edenler de evvelce Edebiyât-ı Cedîde diye ortaya attığı sahifelerin bir kıymet-i edebiyeyi hâiz olmadığını, en kısa bir satırında yüz tane lisan yanlış bulundğunu söylüyorlardı. Eğer doğru söylemek lazım gelirse ben her iki tarafı da iddialarında haklı buluyorum! Mamâfih ihtiyâten bu meselede bir de kendisinin fikrini almak istedim, bir münasebetini bularak sordum: Edip misiniz, politikacı mı?

Siyâsiyât makalesini yazmakla meşguldü, gözlüğünün üstünden yüzüme baktı:

-Orasını şimdide kadar ben de anlayamadım!... cevabını verdi. Zaten onun ne olduğunu Patrik Efendi bile anlayamamıştır. Belki yakında buna dair Patrik Efendi bir rüya görür.

MUHİDDİN⁵¹

48 1908-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkiler gergindi. Ekim 1908'de Girit parlamentosu Girit'in Yunanistan'a ilhakını ilan etmişti. Osmanlı Devleti, 1909'da Yunanistan'dan Girit'i ilhak etmeye niyetleri olmadığına dair bir belge istedi ancak istenen belge verilmedi. Yaklaşık bir yıl sonra Kasım 1910'da Girit parlamentosu Yunan Kralı I. Georgios'un adı üzerine yemin etti. 1911'de Girit parlamentosu yeni seçilecek Yunan parlamentosuna temsilci göndermeye karar verdi, ancak Yunan hükûmeti Osmanlı Devleti ile arasındaki gerginliğin artmasını önlemek için Giritli temsilcileri kabul etmedi.

49 Prens Sabahaddin (1877-1948): Sosyolog ve siyaset adamı.

50 Prens Sabahaddin'in teşebbüs-i şahsî (özel girişimcilik) düşüncesi.

51 Muhiddin (Birgen).

Edirne mebusu

Kalem, 19 Mart 1325, no: 31.

Rıza Tevfik (62)

Riyâziyâta meraklı bir arkadaşım bana şu muâdeleyi verdi:

Pehlivan + şâir + 7 hatip - mukallid= s(in) + feylesof = İttihad ve Terakki Cemiyeti + mebus + (şâkird-i ma'rifet⁵² - Bacon) Spencer Fârâbî+ Kaânî⁵³

Arkadaşıma, azizim, dedim, bu bir muâdele değil bir müteârifel! Çünkü bunu riyâziyâtta benim kadar anlayan birisi –ki hemen hiç bir şey anlamıyor demektir!– hemen hallediverir; işte cevabı:

S(in) = Rıza Tevfik.

O vakit refikim biraz mütehayyir görüldüğü için izâhât verdim: Evet, dedim; bunu bilâ-istisna kime göstersek der-akab (Rıza Tevfik) cevabını alırsın; çünkü gayr-i kabil-i ta'dâd ezdâdın akla en zıt gelen bir nokta-i tecemmüü olmak üzere bütün âlem bizim sevgili ve muhterem feylesofumuzu tanır, ve ondan bahsetmeyen hiç kimse yoktur. Çünkü Rıza Tevfik'ten bahsetmek için kendisini tanımak icap etmez; ve İstanbul'da ender bir adam (63) onu tanıyan, ondan bahseden değil, bilakis onu tanımayan ve ondan bahsetmeyendir. Zaten böyle bir kimse yoktur demekle mübalağa edilmiş olmaz!

Mesela gümrüğün önünden geçerken o civardaki hamallar kahvesine uğrayıp Rıza Tevfik'i sorunuz; nargilesinin gargara-i keyf-bahşâsıyla mest bir çehre mutlaka bir dakika yüzünüze bakar ve hâturasının buğuları, sisleri içinde bir şey bularak: "Hani, der, bizim hamalların grevinde Kürtçe nutuk söyledi; o değil mi?"

Bir Musevi'ye, bir Ermeni'ye, bir Arnavut'a, hâsılı herhangi unsura mensup olursa olsun bir vatandaşımıza Rıza Tevfik Bey'in lakırdı-

52 Rıza Tevfik yazılarını bu şekilde imzalamış.

53 Kaânî-i Şirâzî: İranlı şâir. (Şiraz 1807-Tahran 1854). Şiirleriyle ün yapmış Mirza Muhammed Ali Gülşen'in oğludur. Çok küçük yaşlarda şiire başladı. 11 yaşındayken babasını yitirdi ve Horasan'a giderek Meşhet valisinin koruması altına girdi. İyi bir öğrenim gördü ve Doğu dilleri yanında Fransızca öğrendi. Nazım ve düzyazı karışımı Kitâb-ı Perişân adlı yapıtı Sâdî'nin Gülistan'ı gibi hükâye ve fıkralardan oluşur. Ayrıca Divan'ı vardır.

sını açınız; göreceksiniz ki büyük feylesofun Türkçe, Arapça, Acemce, Ermenice, Rumca, Süryanice, Çince, Japonca verdiği nutukların, konferansların çoğunda mutlaka hazır bulunmuştur.

Tokat mebusu paşanın⁵⁴ hâtırı kalmasa itirafedeceğim ki Meclis-i Mebûsân binası bile kendisinin en “orijinal” mebusu olarak Rıza Tevfik Bey’i tanır.

Kadıköy, Haydarpaşa cihetleri bahâdır feylesofu tanıdığı zaman, Rıza Tevfik terbiye-i bedeniyenin ehemmiyet-i azîmesi hakkında hocası Spencer’dan aldığı dersleri mevki-i tatbiki koymakla uğraşıyordu. Onun için Moda’daki erbâb-ı intizâh akşam (64) üstleri piyasa ederken Rıza Tevfik’i her vakitki gibi koltuğunun altında yarım kantar kitapla değil, sırtının üzerinde beş çekiye yakın (!) taşla görürlerdi!

Doktorun meşhur bir destanında görülen şu kıtalar ise daha dumanlı ve karışık maziye ait olmak lazım gelir:

Bir kahve açmıştık Sarıgül’de
Bu zanâât-ı mukadder bize ezelde
Bilgicilik bahsinde, lafta, gazelde
İçimizden birinin yoktu akranı
Âşğın tükenmez âh ü nâlesi
Dem-be-dem çektiğim gam piyâlesi
Bâğ-ı emelde bitti eşk-i lâlesi
Bozdu koca felek ahd ü peymânı

Kalem⁵⁵ gazetesi koleksiyonları Rıza Tevfik’in muhtelif kıyafetlerini görmek isteyenler için oldukça zengin bir meşher, bir müze gibidir. Orada feylesofu mesela sanâdîd-i istibdâda ilm-i müstehâsât derisi verirken görürseniz, sonra bir sahife çeviriniz; bakarsınız ki demin karbonifer devrindeki fil mahmûdilerden bahseden doktor, şimdi de devr-i sâlis écourtelerine⁵⁶ benzer bir vaziyet almış, cimmastik yapı-

54 Tokat mebusu İsmail Paşa’dan söz ediyor.

55 Perşembe günleri yayınlanan edebî, mizah gazetesi. Sahibi ve imtiyaz müdürü: Salâh Cimcoz, Celâl Esad. 21 Ağustos 1324-16 Haziran 1327. Haftalık gazete.

56 Saçı kısa kesilmiş adam.

yor! Birkaç sahife daha çeviriniz, Rıza Tevfik'i, bir mabedin iki sütununa kollarını dayayarak kubbelerini çöktüren, meşhur Samson'un⁵⁷ heykeline benzetirsiniz.

(65) Çok sevimli, çok feylesof doktora bir gün yolda tesadüf etmiş idim ve kendisi benimle Osmanlı edebiyatına dair biraz söz etmek, muhtelif şâirlerimiz, ediplerimiz hakkındaki fikirlerim ne ise bunları birer birer dinlemek istediğini söyledi; ve boş pek az olduğu için epeyce uğraştıktan sonra kendisiyle iki saat kadar yalnız kalabildik. Fakat heyhat ki doktor zât-ı mes'eleye girmek için "ufak bir medhal" yapacağını söyledikten sonra beni o kadar karışık, dolayışık kulislerde, koridorlarda dolaştırdı ki daha asıl mevzûumuzun kapısına varmadan evvel iki saatin geçmiş olduğunu hayretle kendisine ihtar ettim. Doktor Rıza ise bu gibi şeylere pek alışkın olduğu için her vakitki latif ve sevimli tebessümüyle benim hayretime gülüyordu.

Size tuhaf bir itirafta bulunayım: Bu ufak vakayı arkadaşlarımdan her kime anlattımsa hepsinden şu cevabı aldığımı emin olunuz:

– Çok garip tesadüf! Aynı hâl benim de başıma geldi. Eski (Davul⁵⁸)un zarif bir kalemi de şâir-i feylesof için tıpkı bunun gibi bir hi-kâye naklediyor!

Rıza Tevfik Bey (hâlîf-i ta'rif) kaidesini de (Spencer)'ın sözleri kadar kati ve vâcibü'l-imitsâl addetmiştir. Parlamentoda da (66) ekseriyet fırkasında mıdır? Evet de diyemezsiniz, hayır da diyemezsiniz;* fırka-i muhâlifeden midir? Yine aynı meşkûkiyet! Rıza Tevfik kimseye benzemediğini müddet-i tatiliyi sûret-i imrârıyla da ispat ediyor. Her mebus devre-i tatiliyede dâire-i intihâbiyesine gider. "Lakabım feylesoftur. İsmim Rıza" diyen şâir-i hakîm ise zaten kendisini beklemekte olan İngiltere'deki dostlarıyla zamân-ı tatilini bir sûret-i âlimâne ve müdekkikânede geçiriyor! Mister (Gibb)'in⁵⁹ ikmâl edemediği

* Çünkü muhterem mebus esnâ-yı müzâkerede fırkanın aleyhtarı. Re'y verirken ise tamamen taraftarıdır. (Not metne aittir.)

57 Gücünü saçlarından alan efsane kahramanı.

58 Haftalık edebî mizah gazetesi. Sahibi ve imtiyaz müdürü: Vâsıf Hasan. 14 Teşrin I 1324-14 Nisan 1325.

59 Elias John Wilkonson Gibb (1857-1901): İskoç oryantalist.

(Târih-i Edebiyât-ı Osmâniye⁶⁰)'yi Profesör Brown'la⁶¹ beraber bitiriyor! Lâkin bu husustaki rivâyetler muhtelifdir. Geçenlerde İngiltere'den yeni gelen bir arkadaşım ise: Muazzez doktorumuz, diyordu; yine o kadar çok konferans verdi, o kadar çok işle uğraştı ki aaleb-i ihtimâl nazaran târih-i edebiyâtı yazmağa bu sene de vakit bulamayarak gelecek sene yeni bir tecrübe yapmak üzere karîben İstanbul'a gelecek!

Bilmem ki bu sözlere inanmalı mı? Malum ya (el uhdatu ala râvî)⁶² derler.

FÂZIL AHMED⁶³

60 Orijinal adı *A History of Ottoman Poetry* olan Osmanlı Şiir Tarihi önemli bir yere sahiptir. 19. yüzyılın sonunda yazılıp ilk cildi, yazannın sağlığında 1900 tarihinde basılan altı cildlik bu hacimli eserin öteki beş cildi, Gibb'in ani ölümü üzerine, ilgi alanı Fars dili ve edebiyatı olan Gibb'in arkadaşı Edward G. Browne tarafından yayına hazırlanarak 1902-1909 yılları arasında İngiltere'de yayınlanmıştır.

61 Edward Granville Browne (1862-1926): Tanınmış İngiliz oryantalist.

62 *Günahı anlatanın boynuna.*

63 Fazıl Ahmed (Aykaç) (1887-1967): Orta öğrenimini Gümüşhane ve Musul'da yaptı. Bir süre Sanayi-i Nefise'ye (Güzel Sanatlar Akademisi) devam etti. Derslerini mektupla takip ettiği Fransız Siyasi Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Bazı gazetelerde başyazarlık yaptı. Uzun yıllar edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Bir aralık milletvekilliği de yaptı.

Müsemmâ bi-n-nakîz (Abdülnâfi Paşa) (67)

Bilmem tanır mısınız? Kimi görse kendi derdinden bahseder, “Âh! Başımızda bir bela var; şunu bir kere atabilsek, ondan sonrası kolay...” diye şikâyetle bulunur. Eskiden beri pek garip bir nazariyenin taraftarıdır: O her nefin cebr ile vücuda geleceğine kaildir. Bunun için isminde her iki mütenâkız fikri cem ve telfik etmiştir. Onun ismi iki kelimeden teşekkül eder: “cebr” ve “nef.” Her işte takip ettiği nazariye bahçıvanlıktaki “turfandacılığı” andırır. Filhakika bu sanat da “ihtiyarlığı gençleştirmek” usulünden başka bir şey değildir. Bizim kahramanımız da bu usulü kendi nefsinde tecrübe etmiş ve onun pek nâfi olduğunu görmüştür. O, zaten her şeyi vaktinden evvel oldurmak ve onu kemâle getirdikten sonra da aslına ircâ etmek sanatının en müthiş üstatlarından olduğu için ictimâiyâtta da bu usulü takip eylemiş ve bulunduğu yerin evsâf-ı iktisâdiye ve şerâit-i tasarrufiyesini “cebr” ve “icbâr” ile değiştirmeye muvaffak olmuştur. Mesela “ez-bâd-ı hevâ âmed ve berbâd-ı hevâ ref”⁶⁴ nazariyesini bütün kuvvetiyle tatbik ve her vasıtaya müracaat ederek (68)başkalarına ait ne kadar çiftlikler ve köyler var ise kendi uhdesine geçirmeğe ve bu sayede kendi menfaatlerini takdirden âciz olan “sâde-dilân-ı halk ve cehele-i urbân” tabir ettiği köylülere “nâfi” olmağa karar vermiş ve bu fikrini de vücuda getirmiştir. Hatta bir defa onun meydân-ı mübârezeye bile atıldığını rivâyet ederler, bu hâdisenin yegâne şâhidi ve onun mağlubu olan zât bunu bildiren bir vesikayı “varaka-i sahîha” üzerine yazarak ahlâfına hediye etmiştir. Fakat, o her işte “cebr ü icbâr” ile “nâfi” olmak istediği için zavallı rakibine ansızın hücum ederek onu yere düşürmüş ve cebinden mührünü zorla alıp istediği evrakı mühürledikten sonra savuşup gitmiştir...

64 Haydan gele huya gider.

Hemşehrileri kendisini “müstahill-i hukûk-ı ibâd” diye yad ederler. Bu, onun için bir isnâddır: Zira o kurt geçinip tilkilik etmekle topladığı yerlerin veya “hukuk-ı ibâdın” günün birinde elinden alınacağına kaildir. Ve en ziyade “cebr ü icbâr” ile “nâfi” olmak nazariyesinin günün birinde butlânı anlaşılabileceğinden müteessirdir. Bundan sonra da “turfandacılık”tan ve bir şeyh-i sabâvet-endîş olmak dâiyesinden vazgeçmek lazım gelecektir. O şimdi bir heyetin “şeyhi” unvanını hâiz ise de bundan da memnun görünmüyor. Ve bu heyeti teşkil eden zevâtın “büyük (69) kardeşlerinden” olmak emeli arkasında koşuyor. Bu emel kendisi için “ayân”-ı sâbite gibi bir şekl-i maddiyet almıştır. Her gün maksadının hâsıl olacağına dair rüyalar görür, dostlarından mektuplar vaadler alır. Uğraşır, düşünür. Fakat eski nazariyesini tatbik etmeğe ve “cebr ü icbâr” ile “büyük kardeşler” arasına atlamağa cüret edememiştir.

O şimdi “başındaki belanın” define çare aramakla meşguldür. Bunun için şekilden şekle ve renkten renge girer, koşar, yürür, her kapıya başvurur, “sual” için takrîrler verir, arkadaşlarını inandırmaya savaşıyor. Korkulu rüyalar görür, derken uyanır, uyandıktan sonra da gaflete dalar; zavallının huzuru yok, mihneti çok...

Bir defa pek fena bir hâdisse karşısında kalmış idi, onun pek fena bir müfessir olmak üzere tanıdığı bir adam müşriklere mahsus olan âyâtta birini okuduğu zaman o bunu kendi üzerine almış ve yarası olduğu için gocunmuş idi. Bu onun için bir felaket olmuştur. Bu hakikate vâkıf olan hemşehrileri onun tesliyet-i hâtırına müsâraatla kendisine “nasihat-nâmeler” göndermişler ise de o hiçbir zaman müteselli görünmemiştir.

Ve “ittihad”dan “itidale” geçtiği hâlde yine tehevürle gayz-efşân olmaktan hâlî kalmamıştır. Bu meydân-ı kâr ü zârda daha (70) bir sene mübârezeye çıkacak, döğüşecek. Ondan sonra tekrar yerine gelmek ihtimalinin günden güne azalacağını görecektir, başındaki “bela” gidecek ise de artık onun için dünyanın zevki kalmamış olacak. Şimdiye kadar büyük bir sihir ile hükûmetin gözünden sakladığı köylerin ve çiftliklerin aşarını ve vergisini verecek, “müstahill-i hukûk-ı ibâd” olmaktan vazgeçecek... O zaman o da dünya da rahat edecek...

Hacı Kalkmaz?

(Lütfi Fikri) (71)

Hacı kalkmaz... Şu terki bilhassa onun tercüme-i hüviyeti için ihtirâ edilmiştir; bu öyle bir tabirdir ki onun mazarını, hâlini, istikbâl-i tâliini tamamıyla şâmilidir. Hacı kalkmaz kimdir? Bunu karilerime haber vermek üzere vaktiyle bir gazete muharririyle vukû bulan mülâkatında intâk-ı hak kabilinden olarak bizzat kendisinin söylediği şu sözleri aynen buraya naklediyorum:

-Ben [Émile] Zola gibiyim; hayatım üç devreye ayrılabilir: Birincisinde kendimi aradım, ikincisinde buldum, üçüncüsünde kaybettim.

Şu ifade filhakika pek doğru ise de ziyadesiyle veciz olduğu için tefsir ve izah edelim:

Bizzat itiraf ettiği vechle onun ilk devre-i hayâtiyesi aramakla geçmiştir; Paris'te ikmâl-i tahsil etikten sonra istikbâl-i hayâtı için ulvî bir gâye-i hayâlî hazırlamıştı: Şöhret ve servet! O böyle şöhret ve servetten masnû olan gâye-i hayâlisini bulmak için ibtidâ vatan-ı aslîsi olan Türkiye'ye geldi; fakat azim ve ümit ile mâlî olan biçare evdeki pazarın (72)çarşıya uymayacağını Avrupa'da öğrenememişti: Bütün gâye-i hayâlisini, aradığı şanları, şöhretleri, servetleri ufk-ı nigâhından teb'îd ederek tecrübesiz çehresine inen bir darbenin ferdâsında kendisini Konya ovalarında buldu! Bir musibet bin nasihatten evlâdır, derler. O da bu sille-i gayr-i müterakkıbeden aldığı ders-i ibretle idealinden bir şey feda etmemekle beraber mesleğinde tadilat icrasına lüzum gördü ve filhakika artık şimdi kalbinde biraz ümid-i muvaffakiyet peydâ olmuştu: İbtidâ tahrîrât müdürü, sonra kaymakam oldu. Bu yeni sıfatlarla bir hayli zaman Anadolu'yu dolaştı; arıyor, daima gâye-i hayâlini takip ediyordu. Maatteessüf bütün bu geç ü güzâr-ı serseriyanesinde kendisini emeline yaklaştıracak yüksek bir merhaleye tesadüf edemedi.

استاذ ل — مدينه مدينه

Le nouveau journaliste Loutfi Fikri Bey.

— ايسته فقط سرمايه بي كيمن بولاي!

- İşte fakat sermayeyi kimden bulmalı!

Kalem, 3 Mart 1327, no: 117.

Bundan mütevellid inkisâr-ı hayâl içinde Tortum'dan Rusya hududu tarikiyle Avrupa'ya ricat etti. Zavallı şimdi fazla olarak bir de “fakr-i d'argent”⁶⁵ illet-i menhûsesine mübtelâ olmuş, pek ziyade asabileşmişti. Bereket versin ki tahsili mükemmel idi. Doktor olmadığı hâlde bu sayede derdine bir çare-i fennî bulmuştu: Her gece yatarken mutlaka bir kere “kavun banyosu” alır, asâbını teskin ettikten sonra rüyasız bir uykuya dalarlardı... Lâkin aradığını Asya'da olduğu gibi Avrupa'da da bulamayınca Afrika'ya geçmek lazım geldi: Doğru Mısır'a gitti. (73) Mısır'a giderken Tunus civarında gâye-i hayâlisine yeni bir emel inzimâm etmişti; kendi kendine:

– Mısır'da belki bir “Tunus gediği bulabilirim!” dedi. Lâkin heyhat... Bir Tunus gediği elde edebilmek için hiç olmazsa meşhur olmak lazımdı. Bu defa ibtidâ zekâ ve marifetiyle bizzat kendisinin malikâne-i şöhreti bulması, sonra zengin olmak için de zengin bir zevce araması muvâfık olacağını düşündü. Bir taraftan dava vekâleti, diğer taraftan tiyatro müellifliği, sonra aktörlük yaptı. Zavallı hayalperest böyle sanat-tan sanata, şekilden şekle, kılıktan kılığa giriyor, lâkin yine idealinden nâçiz bir parça feda edemiyordu: Mutlak o meşhur ve zengin bir adam olacaktı! Aktörümüz şimdi ikiyüzlü bir dolab-ı siyâset kullanıyordu:

Bir taraftan Mısır'da icrâ-yı san'at ediyor, diğer taraftan İstanbul'da feridü'l-asr olmakla meşhur bir zâta arzuhâl ediyordu... Rollerindeki mahâretine bütün kalbiyle iman ettiği için bu siyâset-i zül-vecheyn sayesinde mutlak bir “mektupçu” olacağına emin idi! Filhakika bir mektupçu maaşına nâil olamadıysa da unvanını kazandı: Bundan sonra Mısır'daki unvân-ı fahrîsi “mektupçu bey” olmuştu.

Tam bu esnalarda ilân-ı hürriyet vukû buldu. Ne Anadolu (74) bu-caklarında, ne de Paris sokaklarında bulamadığı idealini bir kere de Mısır çöllerinde aradıktan sonra bunun kendisi için bir serâb-ı muğ-fel olduğuna kanaât etmiş iken inkılâb ile beraber kumlar içine defnettiği emellerinde bu ba's ü bad-el-mevt müşâhede etti. Dersim⁶⁶ dağlarında beliren fecr-i istikbâlinin âgûşuna koştu. Oh, işte o artık

65 Para fukaralığı.

66 Tunceli.

şimdi bir mebus olmuştu! Bir mebusun muvaffakiyeti için her şeyden ziyade san'at-ı hitâbet lazım idi: O ise oyuncular ile telif ettiği tiyatroların, “Erkekler Arasında”ların,⁶⁷ “Şimdiki İzdivaclar”ın,⁶⁸ “Salyancılar”ın⁶⁹ perde arkasında provalarını yaparken kendisinin hakikaten büyük bir hatip olduğunu anlamamış mı idi?

Konya menfisi, ferîdül'-asr bir zâtın karîni, Niğde tahrirât müdürü, Bor kaymakamı, Tortum firârisi, Paris'te kavun banyosu muhterri, Mısır'da dava vekili, tiyatro müellifi ve aktörü, sonra “sans portefeuille”⁷⁰ mektupçu” artık şimdi bütün bir milletin vekili olarak kürsî-i hakikatte kemâl-i gurûr ile arz-ı endâm-ı hitâbet eyledi.

Onun takip edeceği meslek basit idi: Bir kere ekseriyet fırkasının varlığı içinde kaybolmağa razı olamazdı. Şu hâlde mutlak hâriçte şöhret alabilmek için de muhâlefet etmek lazım idi. Bu suretle başlı başına mecliste bir fırka-i muhâlefe (75) teşkil etti. Bir sene, iki sene gitti. Lâkin tâli insafsızlık ediyordu; zavallı iki senelik medîd ve buharanlı mesaisine mükâfaten bir ümid-i muvaffakiyet göremedi. İkinci devre-i ictimâîye biter bitmez bir çare-i muvaffakiyet düşündü. Selanik'e gider, orada bir konferans verirse mutlak Genç Türklüğün merkezini teshîr etmiş olacaktı! Derhal bu fikrini takiben soluğu Selanik'te aldı. Lâkin heyhat! Muvaffakiyet şöyle dursun konferansını bile ikmâl edemedi: Daha başlangıcında düdükler, ısıklıklar, ayak patırtıları, sandalye gürültüleri içinde kürsî-i hitâbeti terke mecbur oldu!... Ertesi gün trenle İstanbul'a avdet ederken düşünüyordu:

– Ne olacak? Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş... Zararı yok, vâkıa yarım kaldı, fakat Selanik kubbelerinde bıraktığım sadâların hoş olduğunda şüphe yok...”

Filhakika doğru söylüyordu, telgraflarla bu hoş sadâ İstanbul'a aksetti, mevzû bulamayan mizah gazetelerine iyi bir sermaye olarak kaldı. Mamâfih İstanbul'a avdetinde yarım kalmış konferansı bil-ikmâl efkâr-ı umûmiyenin muhâkemesine arz eyledi. Muhterem me-

67 Lütî Fikri'nin bir piyesi. (Kahire, 1907)

68 Lütî Fikri'nin bir piyesi. (Kahire, 1905)

69 Lütî Fikri'nin bu piyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadım.

70 Portföysüz mektupçu.

busun bununla mecmû-ı âsârı dörde bâliğ oluyor, yani bu mecmû (hendese-i musattahada meşhur olan) dört dillî bir eşek davası zemini teşkil ediyor! Lâkin (76) acaba bu davâ-yı murabbâi halle iktidârı var mı idi? Bunu anlamak için beklemeğe hâcet kalmadı, pek az zaman sonra iktidârını fiilen ispat etmek üzere ustamız⁷¹ ile mahkemede karşılaştı. O gün rüyet edilen dört davanın bir dılını teşkil eden iddiasını ispat edememesi tamamen bütün âlemi ikna etti ki o güne kadar aradığını bulamayan şimdi kendisini kaybetmek devresine intikal etmişti!

Mamâfih o bunu tasdik etmez. Aradığını tamamen değilse bile kısmen bulduğunu zanneder. Nazarında şimdi kendinden ziyade “meşhur bir hatip mebus” yoktur. Hatta bu itikadının kemâl-i kuvvetine mebnî âhiren Şeref Sokağı’nda⁷² bir yazıhane küşâd ve ilanıyla bu şöhretinden istifade etmeğe, gâye-i hayâlîsinin nısfını teşkil eden malikâne-i serveti de teshîr eylemeğe karar verdi. Lâkin rivâyete göre biçare müracaat eden ashâb-ı mesâlihın hepsine muvaffakiyât-ı siyâsiyesini anlatmaktan onların davalarını dinlemeğe vakit bulamadığı için bütün müşterilerini de kaybetmektedir.

Mebusluk, dava vekâletiyle de para kazanamayacağına kanaât ettikten sonra “poker”e merak etti. Bir defa da burada tâliini tecrübe edecekti. Lâkin ne çare ki hayatının kaybetmek devresine geçmişti: Eline geçen tek tük şeyler de kayboluyordu. (77) Mamâfih muvâzenesini henüz tamamıyla kaybetmemiş olduğu için oyundan feragate karar vermiştir.

Fakat zannedilmemelidir ki o işten artmaz, dıştan artar kaide-i tasarruf ve iktisadından gafil ve cahildir. Bilakis zavallı dışından değil, elbisesinden bile arttırmağa çalıştı, vücudunun son günlerde semen peydâ etmesine rağmen hâlâ Avrupa’da yaptırmış olduğu kostümler ile idâre-i maslahat ettiği hâlde yine bir şey tutmuyordu. Misafirlerine ikram olarak kaymağı alınmış süt verdiği hâlde bile mesâisi semersiz kalıyordu...

71 Hüseyin Cahid Yalçın’dan söz ediyor.

72 Nuruosmaniye’de İttihad ve Terakki merkezinin bulunduğu sokak.

Lâkin ne olacak? O daima yarım bir ideal ile mi kalacak? O buna tahammül edemiyor, geceleri uykuları kaçıyor, bir taraftan diğer tarafa dönüyor... Bir gece yine böyle buhranlar geçiriyordu. Vaktiyle Kon-ya'da ihtirâ ettiği mesleğe tekrar avdet lüzumunu hissetti. Hükûmete yalvardı: “Fırka-i muhâlefenin tekemmülü sizin himmetinize kalmıştır... Zaten hepimiz bir emele hizmet ediyoruz. Firkalar arasındaki huded sunîdir. Hâric-i bî-taraflardan nâzır intihâb edilmelidir.....ilh” diye birçok nazariyeler, felsefe-i siyâsiyeler serd ediyordu. Bu suretle bir nezâretle nâmzed olduğunu göstermek istedi. Lâkin aradığı zarâfet ve hüsn-i kabûlü bulamadı. O hâlde o da kabine düşürecektil!

Şimdi söylüyor, söylüyor, bir gün evvel ayna (78) karşısında provasını yaptığı etvâr ile kabineye hücum ediyor; maatteessüf istihzâdan başka etrafından hiçbir mukabele göremiyordu. İstihzâ ediliyor, müddeiyâtına bütün maddesiz, delilsiz deniliyordu. O hâlde bu defa maddeten isbât-ı müddeâ etmek lazım geliyordu:

– Bak, dedi, işte delillerim: Kamçı, kızılıçık sopası, tırnak!...” Bu sözleriyle gösterdiği bu şeyler yalnız emniyet-i umûmiye bulunur, dünyanın hiçbir köşesinde, İstanbul'un hiçbir tarafında bulunmaz demek istiyordu! Bütün ümitlerine rağmen yine bu davayı da kaybetti...

Lâkin bu mesâisi bütün bütün boşa gitmedi, mizah gazeteleri tarafından boğazına bir “ya hâfız!” nüshası talik olundu. Artık geceleri cin ve peri şerrinden emin olmak için sokağa çıkmıyor, şayet böyle bir mecburiyet hâsıl olursa arkasından bahçıvanı nige-h-bânlık ediyordu! Lâkin onun bu hâlinin yeni bir şey olmadığını bilenler çoktu. “Erkekler Arasında” zikri geçen tabur ağası karşısındaki cebânetini herkes biliyordu. Nihayet bu tabiatı da bir “düello meselesi” münasebetiyle biz-zat kendi tarafından ilan edilmiş oldu. Ve uzaktan gelen bir “tokat” sesi üzerine maliye nâzırına bir telgraf çekerek “dahilek” dedi.

Mamâfih o bütün korkaklığına rağmen gâye-i hayâlîsinden ayrılmak istemez. O şimdi düşünüyor ki hâiz olduğu şöhet-i âlem-gîre (79) Mısır prensleri şüphesiz meclûb olur. Bu kendisinin ufak bir işareti-ne merbûttur. Lâkin ale-l-amyâ bir harekette bulunmak için rast-gelen Mısırlı'ya şimdi soruyor:

– Benim hakkımda Mısır’da efkâr-ı umûmiye ne merkezdedir? Artık bu şöhretimle zengin bir prensese nâmzed olamaz mıyım?”

O bu gibi mesâilde muvaffakiyet-i fedakârlığa menût olduğunu bildiği için artık zengin prenses genç olmasa, hatta kırk yaşında bir dul bile olsa yine razı olacak! Bununla beraber son günlerde zengin olmak için bir de “gazeteci” olmağa karar verdi. Biraz da bu sañatta “mücâhede” edecekmiş... Lâkin temenni edelim ki bu defa da tâlii icabı olarak şehîd-i ticâret olmasın!

•

Le député de Tokat.

توقاد مېمۇنى دولتو عتايلىو اسماعيل پاشا حضرتلى

Tokat mebusu devletlü izzetlü İsmail Paşa hazretleri

Kalem, 19 Mart 1325, no: 31

Mumya

(Tokat Mebusu İsmail Paşa) (80)

İlk görenler onun cinsini tayinde tereddüt ederler; insana bu galat hissi veren şey onun ağalara mahsus olan etvâr ve harekâtı, sesinin inceliği, buruşuk kösele çehresi, simâsının buruşuk ihtiyarlığı içinde münce mid gençliğidir!

Genç mi, ihtiyar mı? Onun hutût-ı vechîyesini mütâlâa eden efkâra vârid olacak ilk suâl budur; fakat bu suâle verilecek cevap her iki surette de hatalı olamaz: Bıyıksız ve sakalsız olması itibarıyla o bir şâb-ı her-demdir; fakat simâsının hiyeroglifi buruşuklarına, hutût-ı zemherîrine, saçlarının câ-be-câ beyazlarına nazaran ona ihtiyar denilmek icap eder. Gençlikle ihtiyarlığı evsâf-ı mütezâddeden addedenler bu misâl-i zî-hayât karşısında mütehayyir kalırlar. O sanatkâr-ı zî-dehâyı tabî'atın bir eser-i i'câz numûnesidir. Lâkin şu hükümlerin kuvveti zâhirîdir. Bir kere o lisana gelirse o vakit bütün bütün başka bir renk ve şekil peydâ eder: O şimdi artık bir hatîb-i belîğü'l-beyândır; bütün hayatında neler yaptı, neler gördü, bunları sesinin âheng-i tiz latifiyle hikâyeye eder; o vakit gözünüzün önünde mazi perde perde açılır, (81) karşınızda âdi bir hatip bulunmadığını anlırsınız. Onun çehresindeki hutût-ı muavvece-i hiyeroglifiye size anlaşılmaz manalar, muammalı hikâyeler nakleder. Bu hiyeroglifi hutût biraz tedkik edilecek olursa onun bir “mebus mumyası” olduğu anlaşılır. Bu mumyada ne gibi esrâr-ı mâziye var, bunu halletmek bizim iktidârımız dâhilinde değildir; onu ehlinden sormalı! Bu cihetle ben onun mazisinden arîz ü amîk bahsetmeyeceğim. Yalnız onun hayât-ı mâziyesinden bütün bütün cahil olmamak hâl ve âtisi hakkında doğru bir mütâlâa irâd için elzem olduğundan bu cihete ait olan bildiklerimizi söyleyelim:

O nerede doğmuş, bunu bilene tesadüf etmedim; nerede tahsil etmiş, bunu da bilmiyordum. Şu kadar ki vaktiyle sarıklı olduğu, son-

radan tebdîl-i şekl (li eclil ekl)⁷³ ettiği rivâyet ediliyor. Hatîb-i mümtâ-zın ramazanü'l-mübârekte Ayasofya cami-i şerîfinde ara sıra irâd-ı va'z etmesi bu rivâyeti teyit eder; mamâfih efkâr-ı hakîmânesini dinleyenler onun yalnız ulûm-ı fikhîye ile değil, dünya ve mâ-fihâyâ ait ne kadar ma'lûmât-ı beşeriye mevcut ise hepsinden az çok bir hisse-i ma'rifet almış olduğunu teslim ederler; o hatta en yeni ulûm-ı Garbîyeden olan hukûk-ı düvel ilmine bile vâkıftır.

Müşârünileyh hazretlerinin bir meclis-i mübâhesede kim bilir nasıl (82) bir münasebetle “devletlerin icra dairesi yoktur” kelâm-ı hikmet-âmîziyle te'yîd-i fikr buyurması buna bir delil-i celî teşkil eder. Bununla beraber o gayet mâhir bir diplomattır, kendisiyle mülakat eden gazeteciler karşısında gayet ciddi olur, siyasî meseleler hakkında beyân-ı re'ydin ihtirâz eder, ertesi gün sözlerinin âlem-i siyâsiyâtı altüst edecek bir surette gazete sütunlarına geçmesi ihtimalinden endişe eyler; fakat onun bu suretle idâre-i kelâm etmesi meclis hâricindedir, mecliste bir bülbül gibi şakır, neye dair bahis geçerse mutlaka o da bir şey ilave eder. Lâkin insanlar hasûddur, kendilerine fâik olanları çekemezler. Bu müstesna mebus da böyle meclis hatiplerinin mağbûtudur. O kürsî-i hitâbete çıkar çıkmaz her taraftan yekâhenk bir hücum başlar:

– Sus... Paşa!

Ekseriya her nedense reis de bu ekseriyete tebaiyet etmeğe, o da “Sus... Paşa!” demeğe mecbur olur. Lâkin bu zâhirîdir. Çünkü reis onu pek sever, hatta o herkese “siz...” diye hitap ettiği hâlde ona muhabbet-i samimiyesine delâlet etmek üzere “sen...” der! Ve meclis pek sinirlendiği zaman o mayhoş münâkaşâta tatlı bir şey ilave etmek için paşa nerede? diye arar. O bütün mümânaatlara karşı bî-fütûr, söyleyeceğini söyler, (83) bütün bir ekseriyeti kendine celb edebilir. Bir aralık birtakım rütbesizler efkâr-ı umûmiyeyi rütbe aleyhine çevirmek istediler, iş meclise aksetti, münakaşalar geçti, herkes rütbe aleyhine idâre-i kelâm etti, hemen hemen rütbelerin ilgâsına karar verilecekti, paşa tehlikeyi anladı, derhal atıldı, buna mani oldu!

73 Yemek uğruna.

Bu hatîb-i bülendin kıymet-i bî-mânendine hased edenler yalnız meclis dâhiline de münhasır değildir. İnsanlar daima kuvvet ve istisnâiyete düşman olurlar; onun hükemâ-yı belâgatundan birisi bir türlü teskîn-i hissiyâta muvaffak olamamış ve şu yolda ona ilân-ı husûmet eylemiştir:

“Ruhsat alsam besmele çeksem de çıksam kürsüye
Ensesinden bir tokat atsam Tokat mebusuna!”

O mebus olmazdan evvel, yani devr-i sâbıkta, avukattı! Avukatlık-taki muvaffakiyâtı neden ibaret? Burası meçhuldür. Fakat şurasını ilave etmek lazım ki o efkâr-ı münevveresinden yalnız ashâb-ı davâyı müstefid etmek istemedi, bütün vatana fâideli olmak arzu etti. Lâkin bu nasıl olabilirdi? Düşündü, nihayet bir lâyiha yazdı bunun üzerine “paşa!” oldu, bir müddet sonra ikinci bir lâyiha daha yazdı. Fakat idâre-i keyfiye-i hamîdiyenin bir kanun ve kaidesi var mıydı? Bu defa kendisini mükâfat olarak Beyrut’a teb’îd ettiler! Aynı mahiyette olan iki lâyihanın böyle (84) tamamen yek-digerine zıt tesirâtı ona kanâât verdi ki Meşrutiyet lazımdır...

Bu devr-i esârette zavallı bütün günlerini Beyrut’ta rüşdiye-i aske-riye bahçesinde geçirdi!

İlân-ı hürriyetten sonra Tokatlılar onun mezâyâ-yı âliyesini bildikleri için kendilerine mebus intihâb ettiler: İşte onun hayât-ı mâziye-sindeki nikât-ı mühimme bundan ibarettir! İstikbaline gelince:

Bunu anlamak için kendisiyle bir mülakat icra ettim, meclisin gelecek ictimâında nelerle meşgul olacaklarını, mecliste neler teklif edeceklerini sordum, müşârünileyh buyurdu ki:

– Zurnada peşrev olmaz, ne çıkarsa bahtına! Fakat, yaşıma bakınız, ben ak sakallılar arasına geçsem pek münasip olur.

İlim malûma tâbidir, malûm olmayınca ilim olmaz...

Sedat Nuri'nin kalemile Cenap Şehabettin :

*Tâ uzaklarda işte bir piyano,
İnce parmakların temâsile,
İnliyor bir hazan havâsile...*

Sedat Nuri'nin kalemile Cenap Şehabettin:

Tâ uzaklarda işte bir piyano,
İnce parmakların temâsile,
İnliyor bir hazan havâsile

Dört Köşeli (Cenab Şahabeddin) (85)

Bundan evvel karilerime bir “dört köşeli” takdim etmiştim. Bugün de bunun ikinci bir nevini tarif edeceğim. Bu ikinci nevi dört köşelinin kim olduğunu karilerimin tamamıyla anlayabilmesi için çocukluğundan başlayacağım:

O henüz bir çocuk iken oyuna pek meraklı idi. En ziyade intihâb ettiği oyun ise köşe kapmaca idi. Sabah akşam bir dakika, bir saniye bir yerde durmaz, daima köşe kapmak için uğraşırdı. Sinn-i şebâbe-te gelince gördü ki onun etrafında dolaşan seğirdenler hep bir köşeye, bir hedef-i âmâle doğru gidiyor, bütün harekât-ı beşeriye, bütün koşuşmalar “köşe-i servet, köşe-i şeref, köşe-i visâl, köşe-i galebe” denilen dört kutuptan birine müntehî oluyordu!

O vakit düşündü: İstikbâl-i hayâtında o ne yapacak, hangi köşeyi kapacak idi? Halbuki o yalnız bu köşelerden birisini kapmakla iktifâ edemezdi. Nihayet bunların dördünü de birden işgal edebilmek çaresini düşündü ve zekâ-yı fa’âli sayesinde bu çareyi buldu: Köşe-i serveti kapmak için doktor, köşe-i galebe (86) için asker, köşe-i şeref için şâir, köşe-i visâl için bir âşık olmak lazım geliyordu. Artık tereddüde mahal yoktu. Derhal kararını verdi. Hem doktor, hem asker olmak için “tıbbiye-i askeriye”ye girdi. Asker üniformasının verdiği gurûr-ı zafer içinde derslerine dikkatle çalışan bu müstakbel doktor bir taraftan köşe-i şeref ile köşe-i visâli unutmuyordu. Bu suretle genç ruhu dört dilime ayrılmış oldu.

Tıbbiye-i askeriyedeki tahsilini ikmâl ederek mektep kapısından çıkarken aradığı köşelerin daha pek uzaklarda olduğunu görmüş, daha nokta-i matlûbeye muvâsalat edebilmesi için daha birçok merhalelerden geçmek lazım geleceğini anlamış idi.

İkinci merhale-i hayâtîyesi olan Paris tahsilini de ikmâl ederek avdet ettiği zaman onu kimse tanıımıyordu. O aralık Sabah⁷⁴ gazetesi müsabakalar tertip ediyordu. Bunların biri de izdivac hakkında bir müsabaka idi, herkes ile beraber o da bir makale gönderdi. Lâkin bu müsabakaya ciddi olmaktan ziyade gönül eğlendirmek için iştirâk etmişti: Gönderdiği makale garip bir ifade, reng-âmîz bir üslup ile yazılmış, bir tecrübe-i tâlî olarak tertip edilmişti. Müsabakanın neticesini tayin vazifesi sâhib-i “zühd” ve takvâ bir muharrire tevdi edilmiş, bu sayede (87) eseri birincilik kazanmıştı! Dekadanlık⁷⁵ mekteb-i edebiyâtının memleketimizde ilk temel taşı bu suretle vaz edilmiş oldu...

O vakit dekadan şâirimiz anladı ki şâirlikte muvaffak olabilmek için her şeyden evvel şekle ehemmiyet vermek, üslubu istiârât-ı mülevvene ile tezyîn eylemek lazımdır. Şimdi artık en âdi mevzular onun hayalinde bir fevkaladelik alıyor. Rastgele aldığı bir zıll-pâre-i fikrîyi kavs-i kuzahü'l-fâz ile telvîn ediyor, bir nâdide-i san'at vücuda getiriyordu. En “şehâbî” leme'ât-ı efkâr onun intihâb ettiği kelimât, teşkil ettiği terkibât ile ebedî bir sitâre-i beyân oluyordu...

Bu hâlde o aradığı köşelerden birini bulmuş, köşe-i şeref ve işti-hârî işgal etmiş, sıra köşe-i servetin işgaline gelmiş demek idi!

Bunun için de ibtidâ kıyafetini, şekl-i hâricî-yi vücûdunu tezyîn etti. Tuvaletini yoluna koydu. Hâsılı “iki dirhem bir çekirdek” tabirine mâ-sadak bir çıtkırıldım oldu. Şâirliğinde keşfettiği esrâr-ı san'at burada da pek ziyade işine yaradı. Nasıl rastgele bir kitaptan, bir manzumeden istiâre ettiği bir fikre o sayede bir revnâk-ı fevkalâde-i karha vermeğe muvaffak olduysa bu defa da tuvaletinde öyle oldu: Mesela “Av soleil”den bir şemsiye, bir kostüm alırsa, onun eline geçtikten sonra (88) üzerinde etiketi bulunduğu hâlde ya “Baker”den⁷⁶ yahut “Botter”den⁷⁷ alınmış olurdu. Lâkin bunu herkese anlatmak müşkildi. Onun için Pygmalion'dan⁷⁸ bittesadûf alınmış

74 Her gün sabahları yayımlanır. Çıkarar: Mihran. Baş yazarı: Diran Kelekyan. Günlük gazete. 22 Ağustos 1305-7 Teşrin II 1338.

75 Ahmed Midhat Efendi tarafından Servet-i Fünûn edebiyatçılarına verilen isim.

76 Eskiden Tûnel'den Taksim'e kadar uzanan yolda bulunan bir mağaza.

77 Felemenk asıllı ünlü terzi Botter'in Tûnel'deki mağazası.

78 II. Meşrutiyet döneminin önemli mağazalarından.

kravatların etiketleri dış tarafında bulunmadığına, bunu herkese gösteremediğine kızardı.

Yalnız henüz köşe-i serveti kapamadığı için Pygmalion'dan aldığı ipekli şemsiyesine de efkâr-ı şi'riyesi gibi bahş-ı ebediyet etmek ister, şayet elinde iken sokakta yağmur yağmağa başlarsa derhal pardesösünün altına saklardı. Lâkin bu ifadeden zannetmemelidir ki elbisesi, kravatı, şemsiyesi gibi her şeyi ma'nâ-yı müsteârında müstameldir bilakis ma'nâyı hakikide istimâl ettiği şeyler de bulunabilir: Her parmağında lâ-akall üç adede bâliğ olan yüzükleri, yeleşindeki ortalarında birer inci parlayan tekerlek tekerlek altın düğmeleri gibi! Oh, bu elmaslı yüzükleri, parmakları üstünde enzâr-ı dikkat ve gıptayı toplayarak herkesin gözlerini elleri önünde secde ettiren bu pırlantalı yüzükleri teşhir etmekte ne büyük bir zevk, ne doyulmaz bir hazz-ı latîf vardı! O bu hâliyle bir Hind racası keyfini sürüyordu...

Böyle bir Hind racası kıyafetine girince bittabi tabakât-ı süfliyenin yaşadığı yerde oturmak bir intihâr-ı ma'nevî demektir! Onun için ne-reye giderse gitsin, daima birinci safta, birinci mevkiye birinci (89) kamarada oturmak daima nerede olursa olsun sadr-ı mecliste bir emîr-i kelâm gururuyla kendisini göstermek ister!

Bu suretle tuvaletini ikmâl ettikten sonra “köşe-i visâli” de kapabileceğine herkes kanâat etti: Onun bu prens tuvaletiyle kadınlar karşısında eller kilitlenerek, dudaklar büzülerek, gözler süzülerek öyle bir:

– Evet efendim!

deyişi vardı ki can dayanmazdı. O hâlde bu âkıbet-i muzafferiyet onun için bugün değilse yarın muhakkak idi...

Şüphe yok ki şiirleri gibi o kıyafetini, tuvaletini de herkese takdir ettirmiştir. Yalnız köşe-i serveti kapmak için ihtiyâr ettiği müteaddid seferler arasında müfettişlikle Anadolu'da köylere uğradığı zaman köylüler tarafından kendisinin izzet-i nefsinin kıran bir tabir ile karşılaşıyordu:

– Decüş geliyor, decüş geliyor!...

O bu suretle “Decüş! Decüş” diye diye bütün Anadolu’yu dolaştı, Arabistan’a gitti. Üç defa Kamaran’a⁷⁹ kadar ihtiyâr-ı sefer eyledi, lâkin kabil değil, “köşe-i servete” vâsıl olamadı! Zavallı Mısır’a gitti, ehrâmların semâ-karîn zirvelerine çıktı. Hâlâ o köşe-i mes’ûd gözüne görünmüyordu...

O yalnız menâtık-ı hâreye doğru gitmedi, menâtık-ı bârîdeye (90) doğru seyahat ettiği de oldu. Bu esnada Rusya’dan avdet ederken on beş kilo sıkletinde bir kürk alıp getirmişti. Bundan sonra onun kıyâfet-i şitâiyesi barometre hizmetini görmeğe başladı: Arkasında ne vakit bu on beş kilo sıkletindeki kürk görülürse havanın mutedil ve güneşli olduğuna, bilakis bal rengindeki açık pardesösünü iktisâ etmiş ise havanın karlı ve fırtınalı bulunduğuna hükmetmek lazım gelirdi!

Lâkin o tamamen kani idi, şâirlikte kendisine te’mîn-i muzafferiyyet eden politikanın neticesinden emin idi. Dikkat etmişti ki renkler içinde en ziyade işine yarayan “reng-i ezrak” idi. O hâlde onun için gerek hususi, gerek umûmî işlerinde bir “siyâset-i ezrak-fâm” ittihâz etmek lazımdı; zaten bütün kâinat bir yalandan başka bir şey mi idi? Bütün mükevvenâtı ihâtâ eden semâ bile bir reng-i riyâdan, ebedî bir yalandan başka bir şey mi idi?

İlân-ı hürriyetten sonra bütün gazetelere vatan-perverâne makaleler yazdı. Vaktiyle katiyen hissetmeksizin garâmî şiirler yazmakta gösterdiği muvaffakiyeti bu makalelerinde de göstermişti. İdarehâ-neden idarehâneye giderek her gazete için hissî, ictimâî, siyasî her türlü makalât-ı muhtelifi neşretti. Bir aralık tek başına bir gazete çıkararak istediği köşeyi bir an evvel (91) kapmak istedi. Lâkin köşeden köşeye dolaşmak onun için daha müfid olacağı anlaşıldı. Şimdi yalnız verilen siparişler üzerine yazıyordu. Bu aralık o kadar müşteri çoğaldı ki siparişâtın bir kısmını evinde yazması icap ediyordu:

Şimdi artık geceleri göğsü açık, ayakları çıplak, sırtında entari olduğu hâlde dârü’l-mesâisinin her tarafını işgal eden, şurada üst üste vaz olunarak bir sandalye hizmetini gören, burada çocuklar tarafından perişan bir küme hâline getirilen, kaplarının üstündeki

sararmış lekelerle bakılırsa çocuklar tarafından daha başka suretlerle de istimâl edilmiş olduğu anlaşılan kitap, not defterleri kargaşalığı arasına oturur; kimi kolundan, kimi bacağından, bazısı bıyığından, bazısı saçlarından çeken, kendisini hırpalayan çocuklarının çığlıkları içinde köhne kalemini mutfaktan aşırılmış “kırık bir tuzluk” içindeki sâbit mürekkebe batırarak gündüzden der-uhde ettiği siparişleri, şiirleri, hissî ve vatan-perverâne makaleleri, edebiyat derslerini yazardı.

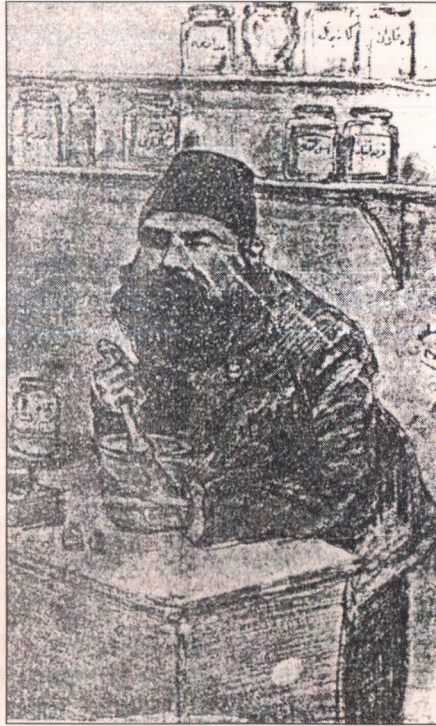
Nihayet siyâset-i ezrak -fâmı sayesinde bir pîr-kâmlık ahd-i idâresinde ikinci “köşe-i serveti” işgal etti. Askerlikte kol ağasılıktan ileriye geçemeyen, Abdülhamid’den beşinci rütbeden bir nişan alamayan muhterem şâir devr-i hürriyette maksadına (92) doğru bir hatve-i muvaffakiyet atmış oldu. Bu hatveden itibaren tarîk-i hayâtı yeni bir ufk-ı muşşaa açılmıştı: Artık her uğrayışında “yirmi şiş kebab üstüne yüz dirhem kaymak” yiyen bu kıymetli müşteriyi Galata’daki kebabçı gözünde kaybetmişti!

Bundan sonra on dakika kimin için altı buçuk liraya bir kostüm yaptırmakta, yine bu kadar müddet için ayağını gayet muntazam küçük göstermek üzere yeni ve kıymetli bir fotin imal ettirmekte bir mahzûr-ı mâlî görmedi...

Şimdi artık onun vazife-i yegânesi âlemlerle eğlenmek olmuştu; “bütün dünya benim palyaçom. Onlar beni eğlendiriyor...” diyordu! Zaten onun itikadınca istihzâ erbâb-ı zekânın hukûk-ı tabiiyesinden idi...

Köşenin ikincisini de ele geçirmiş, üçüncüsü kalmıştı. Üçüncü köşeyi bulmak için de “kirli çamaşırhânelere devamla başladı. Nihayet buna da muvaffak oldu!” Diğerini de işgal edince kahraman şâir bu muzafferiyeti Avrupa’ya ilan etmek istedi. Bir seyâhat-i muzafferrâne icra etti!

O hâlde şimdi “dördüncü köşe; kaldı demek oluyor: Köşe-i galebe! Acaba bu köşeyi de zapt edebilecek mi?

Kalem, 4 Eylül 1908, S. 3

Kırk Ambarlı Müstehâsesi (Ahmed Midhat Efendi) (93)

“Ey kari,” ister isen bu unvanı târih-i tabiiyeye ait bir bahsin serlevhâsı olarak telakki edebilirsin; çünkü bu tabirden kastedilen medlûl de nev-i şâhsına münhasır bir mahlûk-ı mütehaccirdir! Öyle bir şahsiyet-i mütehaccire ki cübbe-i cesîmesi ve tevâlî-i a’sâr ve edvâra karşı lâkayd vaziyetiyle ezmine-i kabl-et-târihiyenin kurûn-ı ahîreye miras bıraktığı “mamut filleri”ni hâtra getirir...

Bundan bilmem kaç sene evvel “Kırk Ambar Matbaası”⁸⁰’nın pis ve mülevves kokusuna kendilerinde birkaç dakikalık bir tahammül cesaretini hissedenler onu her gün orada önünde bir enfiye kutusu, kocaman bir mendil, bir cigara paketi ve bir yığın evrâk-ı perişân olduğu hâlde görebilirler idi!

O burada her gün sabahtan akşama kadar lâ-yenkatı yazı yazar, gazetecilik eder, hevâ-yı muhitini istila eden mülevves kokuları bile duymaz, bununla beraber hayâlen bütün “kâinât”tan malumat alır, şehremanetine bile sokaklarının nezâfetsizliğini gösterirdi. O böyle gûlâne bir “yazı makinesi”⁸¹ gibi daima (94) çalışır, çalışır hatta kesret-i istiğâlât-ı fikriyeden bazen midesi bile rahatsız olur, bununla beraber yine yemek vaktinde göğsüne kadar sarılmış kuşağı belinde, kocaman bastonu elinde, “midem ağrıyor!” şikâyeti dilinde olduğu hâlde suçu dükkânına gider, orada alâ fasulye piyazı, ciğer kebabı, söğüş ve tahin helvasından ibaret envâ-i eti’me-i müntehâbesiyle def-i cû’ ederdi.

İşte o hayatını daima bu manzara içinde yaşardı. Yalnız çıkardığı gazetenin, eserlerin isimleri değişir: Kırk Ambarlar,⁸² Dağarcık-

80 Ahmed Midhat Efendi’nin kurduğu matbaa.

81 Ahmed Midhat Efendi’ye Teodor Kasab tarafından verilen unvan. (Hakkı Tarık Us, Ahmed Midhat’ı Anıyoruz, İstanbul, 1955, s. 60)

82 Maarif, edebiyat, terâcim-i ahvâl ve lezâiften bahseder. 15-20 günde bir çıkar mecmua. Sahibi: Mehmed Cevdet, yazarı: Ahmed Midhat. 1290-1293.

lar,⁸³ Devirler,⁸⁴ Bedirler,⁸⁵ Osmanlılar,⁸⁶ Tercümân-ı Hakikatler⁸⁷ halef-i selef olurlar. Fakat onun manzara-i rûz-merresi katiyen de-ğışmez, önündeki enfiye kutusu, mendil gibi demirbaş eşyaya dokunulmazdı.

İşte Kırk Ambarlı müstehâsesinin hayât-ı zâhiriyesi bundan ibaret; şahsiyet-i mânevîyesine gelince: Onu hiçbir kimse tamamıyla anlayamamış, hatta “ben neyim?”⁸⁸ unvanlı eserini başından aşağıya kadar okuyup da bundan bir mana çıkaramayanlar kendisinin bile kendi hakkında bir fikr-i mahsûsu olmadığına kanâat etmişlerdir!

Mamâfih onun rûhunu ifade etmek için “Kırk Ambar” ile “Dağarcık” enzâr-ı ibret için tekzib edilemeyen iki (95) şâhid-i âdildir: O bu âlemde her ne yapmış; her ne olmak istemiş ise derd-i şikem sâikasıyla yapmıştır! Hatta “şâirliği”nde bile onun doymak bilmeyen midesinin feryadı fermân-fermâ olmuştur. O altı sene ulûm-ı edebiye ve şiiiriye tahsiliyle iştigal etti, nihayet ilk ve son olarak yalnız şu tek beyiti inşâd edebildi:

Hokka-i gülîşekder dehenin

Doyamam ağzını öpmekle senin

İşte bu beytin her iki mısraı da iki şâhid-i âdildir ki onun aşk ve şâiriyeti bile midevîdir!

O midesinin adelâtında verdiği kuvvet sayesinde bir vakitler matbûât-ı Osmaniye’nin “bül-hevl-i bî-amân”ı idi. Bu bül-hevl matbu-

83 Bazı seçme eserler ile bilimin gösterdiği bazı keşifleri gösteren süresi belirsiz mecmua. Yazarı: Ahmed Midhat. 1288-1289.

84 Politika haberleri, edebiyat, letâif, maliye ve ticaretten bahseden günlük gazete. Yazarı: Ahmed Midhat. 17 Ağustos 1288 (1872).

85 Politika haberleri, edebiyat, letâif, maliye ve ticaretten bahseden günlük gazete. Yazarı: Ahmed Midhat. 14 Eylül 1288/1872-3 Teşrin-i 1288.

86 “Osmanlı 1877 senesi tesis edilmiştir. Sahibi Tefvik Bey ve muharriri de Ahmed Midhat Efendi’dir. Osmanlı ertesi sene şekil değiştirerek bir defa daha intişar etmiş ise de yine devam edememiştir.” Münir Süleyman Çapanoğlu, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar, İstanbul, 1962, s. 74). Abdurrahman Âdil Bey, Osmanlı’nın 2 sayfa olarak yayınlandığını sayfanın birinin Türkçe, ötekini Fransızca olduğunu söyler. Münir Süleyman Çapanoğlu, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar, s. 99).

87 “Tercümân-ı Hakikat, Sabah gazetesi olmak üzere kurulmuştur. Sahibi Mehmed Cevdet Bey’dir. Tercümân-ı Hakikat devir devir çıkmıştır. Birinci devresi kuruluş tarihi olan 1878’den 1882’ye kadar sürmüştür. İkinci devresi bundan sonra başlar, bu da 1884 yılına kadar devam etmiştir. Üçüncü devresi de bu tarihten sonra başlar. O zaman Ahmed Midhat Efendi gazetesinin başında değildi, gazeteyi fiilen idare etmemektedir. Yalnız yazı yazmaktadır.” (Münir Süleyman Çapanoğlu, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar, s. 99.)

88 Ahmed Midhat Efendi’nin 1891 yılında yayımlanan Ben Neyim? Hikmet-i Maddiyye Müdafaa adlı eseri. Bu eser, Ali Utku ve Erdoğan Erbay tarafından Felsefe Metinleri adıyla günümüz harfleriyle yayımlanmıştır. Ahmed Midhat Efendi, Felsefe Metinleri, Haz. Erdoğan Erbay-Ali Utku, Babil Yay., Erzurum 2002.

atun kuvvet-i bâzûsuna güvenerek girişmediği mebâhis, içine karışmadığı mücâdele-i kalemiye kalmamıştır; büî-heves, kemâne bir giriş zammı, klâsik edebiyat, dekadınlar, Durûb-ı Emsâl⁸⁹ hep bu cümledendir; lâkin şâyân-ı hayret olan nokta bütün bu mübâhasât ve münâkaşâtın hiçbirisinde muvaffak olamaması, daima şöhret-i âlem-gîrine rağmen mağlup bulunmasıdır!

O mağlubiyetlerden anladı ki “ilm-i münâzara”nın aksâm-ı beyânâtı arasına “yumruk irâesi”ni⁹⁰ ilave etmedikçe kendisi için iskân-ı hasm hiçbir zaman kabil olmayacaktır! Bu kanâatinden dolayı kalem ile lehine neticelendiremediği bir meseleyi Bâb(g6)ıâli Caddesi’nde birkaç sopa darbesiyle halletmeğe teşebbüs etmiş ise de, ve esefâ ki, bu suretle de iskât-ı hasm kabil olamayacağını anladı! Bununla beraber onun hiçbir vakit pâ-yı sebâtı lerze-dâr-ı fûtûr olmadı. En acı mağlubiyetler üzerine bir bardak alâ “Karakulak suyu”⁹¹ içerdi. İşte böyle her muvaffakiyetsizlik onun için yeni bir kuvvet ve cesaret teşkil etti. Halbuki o yalnız bir batın ile mücadele etmedi. Batınlarla, devirlerle çarpıştı, hatta “dekadanlar” bile bu hücumlardan hissesini almıştı!

Bununla beraber o ecnebileri, bütün ulemâ-yı cihânı kendisinin bir hakîm-i zü-fünûn olduğuna ikna etmek için çalıştı, bahsetmediği ilim ve fen bırakmadı, hatta “Avrupa âdâb-ı muâşeretı”⁹²ni bile Türklerle talim etmek istedi, lâkin bütün mesâisine rağmen onun efâli akvâlini tekzib eder. Yine vapurda kanepa üzerine ata biner gibi oturur, çoraplarını çıkararak ayaklarını karşısında oturan madamların, madmazellerin burunlarına kadar götürürdü...

89 Ahmed Midhat Efendi’nin 1871 yılında yayımlanan Durûb-ı Emsâl Hikemiyâtının Ahvâlini Tasvir adlı eserine gönderme yapıyor.

90 Ahmed Midhat Efendi’nin Lastik Said’i Çağaloğlu yokuşunda bastonu ile dövmesine gönderme yapıyor.

91 Beykoz-Dereseki köyünde çıkarılan kaynak suyu. Bir dönem Ahmed Mithat Efendi tarafından satın alınan Sirmakeş suyudur. Sirmakeş suyu Beykoz ormanlarından kaynağını alan ve cam gibi bir görünüme sahip olan bir sudur. Sirmakeş suyu Dereseki Köyü’ndeki özel Müezzinoğlu ormanlarından çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde diğer ülkelere gönderilen hediyeler arasında bir damacana Sirmakeş suyu da bulunur ve gittiği her yerde büyük bir kabul görürdü. Özel sofralarda misafirlerle sirmakeş suyundan kahve pişirmek ayrı bir prestij sayılırdı.

92 Ahmed Midhat Efendi’nin 1894 tarihinde yayımlanan Avrupa Âdâb-ı Muâşeret yahut Alafranga adlı bir kitabı vardır. Eser, İsmail Doğan ve Ali Gurbetoğlu tarafından günümüz harfleriyle yayımlanmıştır. Bkz. Akçağ Yay., Ankara, 2001.

1312 senesinde “Ol mübarek didârını gördüm!” diye yazdığı sekiz sütunluk bir medhiye-i ber-güzîdeyi okuyanlar onun dünyaya ikinci defa⁹³ gelmiş olduğuna hükmetmişlerdi! Zavallı derd-i şikem-zede bindiği arabanın tergisini çağırarak suretiyle ecdâdının nasihatini yerine getirmiş oluyordu!

Bâdiye-nişînlerin “yâ leyl”leri gibi “ey kari!” hitabıyla (97) başlayarak dinlemekle bitmeyen bu türkülerin mâhiyet-i isfenciyyesini bilmeyenleri ikna için “Karakulak” suyuyla kabartılmış birer süngere benzeyen eserlerini gayet hafif bir tazyik ile ta’sîr etmek kifâyet eder. Onlar da görürler ki tazyikten sonra kalacak olan vezn ve kıymetten âri delik deşik bir şeydir!

Müstehâsemiz te’sîr-i inkılâb ile bir istihâle-i cedîde geçirdi, üç gün sonra herkes kemâl-i hayretle gördü ki “Üss-i İnkılâb”ın⁹⁴ sahifeleri birer birer gazete sütunlarına kopya ediliyor, şimdi artık o “kim-yahâne-i tıbbâatte müşterilerine istedikleri dirhem ve kıymette Meşrutiyet makaleleri” tevzî ediyordu!... Kemâl-i bî-tarafî ile devr-i sâbıkın fenalıklarını teşrîh etti: Bu memleketi mahveden gazeteciler idi dedi!

Fakat inkılâbın verdiği cüretve kuvvetle ortalığı kırıp dökmek, bütün müessesât-ı mevcûdeyi hurde-hâş etmek isteyenler bu sâl-hürde-i matbûâta ihtirâmı unuttular. Mamâfih onun ömründe en âkılâne ve şâyân-ı takdir hareketi hürriyetten sonra oldu. Matbuatı bıraktı, Beykoz muhitinde neşr-i maârife çalışmak gibi bir vazife aldı ve bu gayretiyle her şeyi unutturdu.

93 Ahmed Midhat Efendi'nin 1321/1903-1904 yılında yayımlanan *Dünyaya İkinci Gelış yahut İstanbul'da Neler Olmuş* romanına gönderme yapıyor. Söz konusu eser, Kâzım Yetiş tarafından Latın harfleriyle yayımlanmıştır. Bkz. TDK Yay., Ankara, 2000.

94 Ahmed Midhat Efendi'nin 1878 yılında yayımlanan *Kırım Savaşı'ndan II. Abdülhamid'in tahta çıkması*na kadarki olayları anlattığı tarihî eseri.

Minareci (Abdullah Zühdü) (98)

Da ha mektep sıralarında iken hafızamda onun ismi, hayalimde hüviyet-i mevhûmesi yerleşmişti. Fakat 10 Temmuz inkılâbına kadar onun simâ-yı hakikîsini görmemiştim. Heyecân-ı hürriyetle meşhûn olan kalplerimizi bir darbe-i tereddüdle sarsan Bulgaristan istiklali⁹⁵ haberi şâyi olunca bilâ-ihtiyâr Bâbîâli Caddesi'ne sürüklenmiştim. Bu haber-i elimin nasıl bir netice tevîd edebileceğini birbirlerinden soran halk arasında toplaşırken nâgehân önümde bir kalabalık peydâ olduğunu gördüm: İkdâm matbaasının kapısına doğru tehâcüm eden bu politikacı kümesi yek-âvâz olarak onun ismini çağırıyor, bazıları ondan bir şeyler soruyor, o ise kimseye ehemmiyet vermeyerek, yüksek sesle "... Herif, bize haber vermeğe bile tenezzül etmedi!..." diyerek pür-telaş matbaanın kapısından giriyordu... O hâldeki bu azametli telaş içindeki etvâr-ı mahsûsayı görüp de onda büyük bir siyasî rûhu bulunduğuna hükmetmemek kabil olamazdı. Ben de o dakikadan itibaren onun bir büyük adam olduğuna kanâat ettim ve ihtimal ki bir gün meşâhir arasına idhâl etmek için lazım olur fikriyle uzaktan uzağa (99) tedkik-i ahvâline başladım. Tedkikâtımdan hâsıl olan neticeye göre onun tercüme-i hâlini değil, bir karikatürünü yazmak lazım geldi.

"Reh-güzâr-ı matbûâtta"⁹⁶ onun "güllü dikenli"⁹⁷ sergüzeşt-i hayâtını takip edecek olursak tesadüf edeceğimiz "parmak izlerinden"⁹⁸ birinin "bir gece"⁹⁹ hikâyesi çıkar! O bu gece hikâyesi kahramanının güllü dikenli sergüzeşt-i hayâtını epeyce anlayabilmek için onun mektepli hayatına kadar ircâ-i nazar etmelidir.

95 5 Ekim 1908'de Bulgaristan hükümdarı Ferdinand von Sachsen-Coburg-Gotha-Kohary'nin kendisini çar ilan ederek Bulgaristan'ın ve Doğu Rumeli'nin bağımsızlığını ilan etmesi.

96 Abdullah Zühdü'nün 1314/1896-1897 yılında yayımlanan Reh-güzâr-ı Matbûâtta isimli kitabına gönderme yapıyor.

97 Abdullah Zühdü'nün 1314/1896-1897 yılında yayımlanan Güller, Dikenler isimli eserine gönderme yapıyor.

98 Abdullah Zühdü'nün 1910 yılında tercüme ettiği Parmak İzi adlı esere gönderme yapıyor.

99 Abdullah Zühdü'nün 1316/ 1898 yılında çevirdiği Bir Gece adlı esere gönderme yapıyor.

Daha genç yaşında idi; bir gün arkadaşları onda garip bir hâlet-i rûhiye keşfettiler: Her gün muntazaman Şehzade cami-i şerîfinin minaresine çıkar, elinde bir dürbün olduğu hâlde tarassud ederdi. Bu hâdisе muhtelif tesirâta uğradı; onun biraz şâir mizaç olduğunu bilenler bunu nazarına ihâtâ ve nüfûz vermek için yapılan bir temrin basarı suretinde telakki ettiler. Hakiki bir edip olmak için semâ ve zühre ile daha yakından münasebette bulunmak istediğine hükmedenler de oldu. Halbuki kendisi bir gün bunu seyyârât-ı seb'adan "Venüs"ün hareketini takip için yaptığını latifeye benzer bir surette izah etmişti. Tarassud esnasında kalbinin darabânına vâkîf olan, dürbünün veche-i istikametini bilen birisi dayanamadı:

– Arkadaşlar, dedi. Sözünde yalan yok, fakat yanlış (100) var: Filhakika onun aradığı bir Venüs. Lâkin gökyüzünde değil, yeryüzünde!

Bundan sonra artık kesb-i iştihâr etmiş oldu; şimdi o her yerde bir âşık idi. Fakat esasen o aşkı şiirden tefrîk etmiyordu. O kendi nokta-i nazarına göre bir âşık değil, bir şâirdi. Lâkin meslekte tekâmül göstermek için sebât etmek, sebât için de bıkmamak lazımdı. Bu mülâhazadan dolayı o daima mevzularını değiştirir, yeknesak bir sebât yerine mütenevvi bir imtidâdı tercih ederdi! Lâkin kimse onun felsefesini anlayamadı, herkes bilakis televvün-i mizacına, sebâtsizliğine, kalbinde bir aşk-ı derbeder bulunduğuna zâhib oldu.

Aşkın onda tecelliyât-ı garîbesi nâmütenâhî idi. Bir gün bu serseri âşık hilâf-ı mu'tâd bir "zâhid" olmuştu, şimdi ismi ile müsemma arasında hiç ihtilâfve tezat kalmamıştı. Ondaki bu tahavvül-i nâgehânîyi görenler artık aşkının "devre-i mecâziye"yi ikmâl etmiş, "aşk-ı hakîki"ye inkılâb eylemiş olduğunu zannettiler! Lâkin aradan çok geçmedi. Bu da geçti; fakat onun aşkı geçmiyor, yalnız mevzularını tebdîl ediyordu! O her şeyde olduğu gibi aşkta da vuzûhu sever; ibhâmsız, ihâmsız hakikati, dolambaçsız neticeyi irâe eder: Lâkin Tercümân-ı Hakikat'te iken gösterdiği misâlin şimdiye kadar sânîsine tesadüf edilmemiştir...

(101) Onun bir serseri, bir sebatsız olduğunu iddia edenleri cerh için pek çok delâil-i kavîye irâd olunabilir. Ez-cümle aşktaki sebatı

gayr-ı kabil-i inkârdır. “Güllü dikenli” yolunda giderken parizyâne-
de yakalanması bile onun azmine mani olmadı. Zavallı böyle bir
cürm-i meşhûd hâlinde derdest edilince dilinden bilâ-ihitiyâr şu ke-
limeler dökülmüştü:

– Bir kaçarsın çekirge, iki kaçarsın çekirge, üçüncüde yakayı ele
verirsin çekirge!

Henüz tamamıyla devre-i istihâliyesini ikmâl etmemiş nebâtî bir
çekirge gibi daima sıçramağa müheyyâ bir hâlde sandalyesi üzerinde
sallanan, nebâtî gözleri ile daima etrafından havâdis toplayan bu sa-
rışın matbuat çekirgesi hakikatte zâhiren görüldüğünden farklıdır: O
daima bir cırcır böceği gibi gürültü eder, patırtı eder, fakat dikkat
edilirse akşama kadar kahve ve sigara içmekten başka bir şey yap-
mazdı; bununla beraber akşam herkesten ziyade yorulmuş, bî-tâb ve
bî-mecâl görülürdü. Bu suretle sâhib-i imtiyâzı herkesten ziyade kan-
dırmağa muvaffak olur, onu memnun ederdi; fakat yalnız sâhib-i im-
tiyâz onu memnun edemezdi. O bir satır yazı yazmadıkları hâlde ser-
mu-harrir nâmını alan sâhib-i imtiyâzlara pek hiddet ederdi. Bunun
için ilân-ı hürriyetin daha ilk (102) günlerinde çıkan “Yeni Gazete”¹⁰⁰ler
arasında onun sesi de duyulmağa başladı.

Şimdi artık hem sâhib-i imtiyâz hem de yazı yazmaz bir ser-mu-
harrir olmuştu, evvelce bütün gazetelerin en nefisi muharrirliğini et-
tiği *Cerîde*¹⁰¹ iken bundan sonra artık yeniliği isminden anlaşılan Rûz-
nâme-i Şuûn idi!

Onun gazetecilikte tutacağı mesleği anlamak için istikbale mun-
tazır olmak lazım gelmez. Aşk hakkındaki mesleğini bilmek bunu da
izah eder. Mamâfih acemisi bulunduğu siyâsiyâtın künhüne vâkıf ol-
mak için tedbirde kusur etmemiştir. Her gün bir “pîr-i kâmil”in
medrese-i tahsiline devam ettiği tevâtüren sâbittir!

Silk-i tahrîrdeki kıymet ve derece-i iktidârına gelince vaktiyle
Tolstoy’dan yaptığı yanlış bir tercümenin telif şeklinde âlem-i mat-

100 Osmanlı gazetesidir. Sahibi ve başyazarı: Abdullah Zühdi, Mahmud Sadık. Günlük gazete. 20 Ağustos
1324 (1908)-25 Ağustos 1335 (1919).

101 Haftalık edebî, siyasî gazete. Yayımlayan: Mahmud Celâleddin. 2 Teşrin I 1324-2 Ağustos 1325.

bûâtta intişâr etmesi herkese bu bâbda bir fikr-i kâfi verebilir. Mamâfih vaktiyle şeyhü'l-muharriîn Ahmed Midhat Efendi tarafından icra edilen bir tasnife göre “birinci sınıf üdebâ” miyânına geçirilmiş olduğunu kendisi iddia eder.

Erbâb-ı san’at arasındaki mevkii bu suretle anlaşıldıktan sonra diğer bir müşkil karşısında bulunuruz: Acaba bu nâdire-i hilkat nev-i beşerin hangi cinsinden? Bu noktayı anlamak için de (103) maziye ircâ-i nazar etmeliyiz; o henüz bir mektepli iken bir gün arkadaşları arasında bu cihet bir mesele olmuştu:

Renginin sarılığına nazaran onun Çerkes olduğunda şüphe edilemezdi, yalnız Çerkeslerin enva-i muhtelifesinden olan “Şabsih, Ubuh, Kabartay, Abaza” kısımlarından hangisine mensup olduğunda tereddüt edildi. Mamâfih sonra bu cihet de ittifak-ı ârâ ile halledildi.

Renginin sarılığına bakan Bâbîâli sarrafları tarafından bir aralık onun rayicü-l-kıyma olduğu zannedilmişti. Fakat mihekk-i tecrübeye vurulunca “Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır” hikmetinin sıhhati bir kere daha tebeyyün etti.

Lâkin inkâr etmemelidir ki bu matbuat çekirgesinin her gün sıçramadığı köşe kalmaz. Her yerden bir pâre-i havâdis toplar, her gün “ne görüyor, ne işitiyor” ise onları yeni gazetesinin yeni lisaniyla kâriyelerine anlatır. Fakat yarın başka türlü söylemeyeceğine inansam yazdıklarını ben de okurdum.

Canlı Takvim

(Mahmud Sadık) (104)

Epeyce zaman evveldi; bir gün matbaaya geldiğimde hey'et-i tah-rîriyeyi mühim bir bahis ile meşgul gördüm: Arkadaşlar iki fir-ka olmuş; bir kısmı o hafta intişâr eden bir mizah gazetesinin ilk sahifesindeki tasvirin fotoğrafiyla alınmış bir resim, diğer kısmı karakalem ile yapılmış bir karikatür olduğunu iddia ediyordu. İçeriye girer girmez “hükm” sıfatıyla bahse benim de karışmaklığım lazım geldi; eski kocakarı masallarını hatırlatan, Kaf dağına mensup bir mahlûk-ı acîbü’ş-şekli temsil eden bu kıyafeti bir müddet tedkik et-tikten sonra şu suretle i’tâ-yı hükm ettim:

– Bu, şekl-i tersîmi itibariyle bir karikatür; manası, medlûl-ı hâri-cîsi itibariyle bir fotoğrafidir!

Bu hükm ile her iki taraf da iddiasında haklı çıkmış, bahis tatlı bir neticeye bağlanmış idi... Onun bu hâriciyesini bütün manasıyla ifade eden bu belîğ karikatürü görenler bilâ-istisnâ bu eser-i san’atın karşı-sında hayran kalıyorlardı. Lâkin itiraf etmek lazımdı ki bu karikatür bir nefise-i bâlâterîn-i san’at olmakla beraber taassîden berî değildi! Zaten sanatkâr da altına “takvimden (105) bir yaprak”¹⁰² olduğunu işaret etmesiyle bu noktayı bizzat itiraf ediyordu. Halbuki onun med-lûlü takdimden bir yaprak değil, tam bir takvim, “canlı bir takvim” idi. Takvim nasıl mevâsim–i erbaayı teşkil eden eyyâm ve fusûlün ictimâ-ından terekküb etmiş bir tercüme-i hâl-i senevî ise o da renk renk rûh-ı neşve-dârî ile nev-bahar, harâret-i sa’y ve sinn-i visâliyle yaz, tir-yakilikten sararmış teşrîn-i sâniîli bıyıkla sonbahar, çehresinin zemhe-rirî hutût ve iltivâtı, sonra saçlarının câ-be-câ beyazlarıyla kıştan mü-

102 Mahmud Sadık'ın Yeni Gazete'de yayımladığı fıkralarının başlığı Takvimden Bir Yaprak'tır. Daha sonra bunlardan bir seçme yaparak Takvimden Yapraklar adıyla 1912 yılında kitap halinde yayımlamıştır.

Mahmud Sadık
Albümden... Doğrusu takvimden bir yaprak

Cem, 12 Kanun-ı Ewel 1326, no: 8

rekkeb bir timsâl-i ictimâidir! Binâenaleyh itikadınca onun ifâde-i hüviyeti için “canlı takvim”den daha “sâdık” bir tabir bulunamaz...

Simâ-yı turş ve pür-hutûtunu görenler hüsn-i takvim olarak yaratılmış olan nev-i beşer arasında onun bir şâd olduğuna hükmederler. Mamâfih o kendisiyle aralarında kostümüyle güzellik ve boyun bağından başka bir nisbet görülemeyen muhiti içinde böyle şâzz bir hilkat kalmasına tahammül edemediği cihetle bu iftirâk-ı zâhiri için de bir çâre-i tesviye aramış ve bulmuştur: Senelerce devam eden mesâi-i fikriyesi sayesinde bulunduğu bu çâre ise “keskin bir ustura” idi!

O şimdi cebine koyduğu bir usturanın yanına bir defter sabun kâğıdı da ilave etmiş; her gün, hakkı hemen her saatte bir kere kendi kendini traş eder, ne kadar telaşlı olursa (106) olsun kabinesinin tıraşı olmadıkça tuvaletini ikmâl etmedikçe çıkmazdı.

O paltosunun rengi atsin, pantolonunun dizleri paralansın, hiç al-dırmaz. Yalnız simasının daima traşîde bulunmasına son derecede ihtimam eder! Bundan anlaşılır ki o bir kaide-i umûmiye olmak üzere zebân-zed olan “zor ile güzellik olmaz” hakikatının aksine kaildir. Binâenaleyh daima zor ile güzelleşmek için uğraşır durur. Lâkin bu mesaisinde ne dereceye kadar muvaffak olmuştur? Bilinemez, çünkü bütün gayretine rağmen maatteessüf güzelleşemediği gözle görülmektedir.

Onun nev-i beşerden hariç bir sınıf mahlûkâta mensup olduğunu zannedenlerin fikri tarz-ı maîşetini, ahvâl ve etvârı tedkik edildikçe kesbi kuvvet eder. Yirmi dört saatte bir kere yemek yapar, yapmaz; birkaç saat uyku ya uyur ya uyumaz, bütün gece sokaklarda, gazinolarda kalır. Onun bu hâlini görünce kendisinin “yemezler cinsinden, kendilerinde erkeklik dişilik bulunmayan bir sınıfın” olduğuna da şüphe kalmaz!

Onunla etrafında yaşayanlar arasında mevcut olan bu cihât-ı mübâyenetten dolayı hiçbir kimse ile geçinemez. Daima herkesle kavgâ eder. O ister ki bütün arkadaşları “korrekt” (107) (correcte) yani derdest olsun, lâkin maatteessüf o aradığı correctliği hiçbir yerde bulamamıştır. Correcte olmayan bir harekette bulunanlar ile bir kere mübâheseye girişti mi, artık bitmez tükenmez, saatlerce münakaşâ devam eder, lâkin bu kadar saat içinde hiçbir şey ispat etmeksizin yoru-

lur; bî-mecâl düşer... Şimdiye kadar hangi matbaaya, hangi gazeteye girmiş ise oradan her hâlde nihayet kavga etmiş öyle çıkmıştır; o yalnız bütün hayatında sâhib-i “zühdü”¹⁰³ ve takva olup olmadığı anlaşılamayan bir “yeni eski” arkadaşıyla geçinebilmiştir. Bu hâdise onu bilenlerce o kadar mûcib-i istiğrâb oluyor ki aralarında bir râbita-i nikâhiye bulunduğundan bile şüphe ediliyor.

Mamâfih onun yemezler cinsinden olması pîr-i mugan¹⁰⁴ ile münâsebet-i dâimede bulunmasına mani olmamıştır. Yani filhakika o yemez ise de içmekte beis görmez. Hatta her gece içer. İçtikten sonra neşve-i emeli hâsıl olur! Neşve-i sâniyeyi bulmak için de bir “rakkase-i bâde-hâr”ın tüller içinde titreyen sâk ü serinini seyretmek lazım gelir... Rivâyete bakılırsa onun zevk-i mahsûsu, en büyük merakı dansözlerin bacaklarını seyretmek imiş, hatta yakında bu bâbda şimdiye kadar sebk eden taharriyâtını mezc ve terkiib (108) ederek “ilmü’s-sâkü’s-serîn” unvanıyla bir bedia-i tedkîk vücuda getirecek imiş!

Onun içmekten ziyade zevk aldığı bir şey de hizmet ettiği gazeteleri zem etmektir. Hangi gazetede bulunursa aleyhinde söyler. Diğerlerini tercih eder. Mamâfih onun bütün bütün imtizâcsız olduğuna hükmetmemelidir. Arkadaşlarına bâd-ı hevâ cigara dağıtmaktaki sehâveti sayesinde etrafındakilerin hürmet-i şahsiyesini celb eder. Yazı yazar, yazar; sıkılınca paketi çıkarır, açar, etrafına gezdirerek:

– Gelsin mi?

der. Ve bütün cigaralar birer birer dağılır, kahveler gelir, herkesin bâd-ı hevâ keyfi de yerine gelir. O da onlardan istiâre-i keyfeder. Şimdi artık bu yine güler, söyler, yine güler... Onun bütün tercüme-i hâli tahlil edilecek olursa hayatta kabul ettiği felsefe-i yegâne şu beyt-i rindâne ile icmâl edilebilir:

İç bâde güzel sev var ise akl u şuûrun

Dünya var imiş ya ki yok imiş ne umûrun!

103 Abdullah Zühdü'den bahsediyor.

104 Meyhanecilerin en yaşlısı – meczaz olarak tarikat şeyhi.

Bunun için dünya umrunda değildir. Hayatı geldiği gibi kabul eder, gider. Yalnız son zamanlarda hayât-ı siyâsiyesinde neşeli görünmüyor. Bu neşesizliği izâle için dâfiü'l-hırs olmakla meşhur (109) dalkefizm macununun¹⁰⁵ istimâlinden de bir fâide göremediği anlaşıyor, mamâfih icra edilen ciddi muayanelere göre bunun gelip geçici bir sinir alameti olduğuna hükmedilmektedir. Bu meşhur “akşamcı muharrir Sabah”¹⁰⁶ banyolarına” devam ederse bittabi yakın zamanda şifâ-yâb olması muhtemeldir!...

“

105 Sabah gazetesi başyazarı Diran Kelekyan'dan bahsediyor.

106 Mihran Efendi'nin çıkardığı Sabah gazetesinden söz ediyor.

İfşâ-yı Hakâyık...

(Ahmed Cevdet) (110)

Paris muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

Artık sükût demi geçti, ne için inkâr etmeliyiz, bu diyâr-ı Garb'da herkes seyyâle-i berkiye süratiyle koşarken, fevc fevc, tümen tümen kucaklarımıza ezhâr-ı ma'rifet atılırken biz bunlardan istifade etmiyoruz, edemiyoruz, etmesini bilmiyoruz.

Libâs-ı nev-be-nevle ey olan ârâyîşe mâil

Kemâlinde haber ver kimse senden ihtîşam¹⁰⁷

Evet, bu diyâr-ı ma'rifette neler neler olmuyor, gün geçmiyor, ne bedialar, ihtîşam ile, inşirâh ile ne güzellikler doğuyor! İşte son haftanın deste-i bedâyiinde karilerimize yeni bir meslek-i hakikat takdim ediyoruz: Paraizm!

Paraizm mesleği nedir? Bunu bir nebze şu satırlarda teşrih etmek isteriz... Âh, Fransızların en hürri'î-efkâr, en sahîhü'l-viddân mühre-i iktisâdiyyûnundan biri bunu iki gün evvel yazdığı bir makalesinde ne kadar fûshatle, ne haşmet ile, debdebe ile, öyle olduğu için de bülend bir âhenkle yazdı, yazıyordu, yazıyordu da her taraftan bir bârân-ı takdîr yağdırıldı...

(111) Paraizm: Bir meslek-i iktisâdîdir dedikti. Bu meslek-i cedîd sayesinde ki her şey, her hâdisa Garb'da yeni bir şekl-i îzâh aldı. Bütün bilgilerimiz altüst oldu! Evet artık bu meslek-i ma'rifetle anlaşıldı ki kâinatta her şey, şiir, aşk, his, hayal, hatta mantuk bile para üstünde deverân eder...

Lâkin ne garip bir cilde-i tâlidir, Şark bu mesleği asırlarca evvel keşfetmemiş mi idi? Bu dâlle-i hakîkatî çöl içlerinde bulmamış mı idi?

El fuddatu zalletul insan, ahazehâ eynema vecedehâ.¹⁰⁸

107 Ey gittikçe yenileşen kıyafetiyle süslenmeye meyl eden kişi, olgunluğundan haber ver; zira bu şekilde kimse senin ihtîşamından etkilenmez.

108 Gümüş, insanın aradığı şeydir, ne zaman ve nerede bulursa alır (toplar).

Fakat bilinmez ne hikmettir, biz havza-i temellükümüzde bulunan bu cevher pâreleri unutuyoruz, ihmal ediyoruz. Mesela on dokuzuncu asırda yetişerek, devr-i hürriyete tantana ile, ihtîşâm ile intikal edivermiş bir sâhib-i İkdâm burada bir misal olamaz mı? Evet bu üstâd-ı gayûru biz de kendi memleketimizde paraizm mesleği üzere yetişivermiş bir nâdire-i deverân sayamaz mıyız?

O şâb-ı gayret-ver ibtidâ medrese tahsiline devam etti, çalıştı, ikdâm etti, nihayet bir rind-i hakâyıktan, bürkân-ı hikmetten icâzet aldı, almağa muvaffak oldu.

İcâzet aldıktan sonra kürsüye çıkmadı, tekrar bir mektep, bir mekteb-i irfâna, mekteb-i hukûka girdi, girdi de buradan çıktığı vakit aldığı diploma ne şaşaalı, ne parlak, (112) ne rana, müstesna oldu! Halbuki o arkadaşları gibi yapmadı. Memur olmağa azmetti, bir iki gazetede çömezlik ettikten sonra şöyle böyle bir matbaa açmağa, bir gazete tesis etmeğe karar verdi. Lâkin iş kararda kalmadı, azmetti, sebat etti, işte bu azm ile, bu sebat iledir ki gazete çıktı... İlk zamanlar, garip tâli, işi yolunda gitmedi, hatta onun intihar edeceğinde bile şüpheler edildi.

Tevakkuf eyleme hazret-i aleyke avnullah

İlahi! O ne gayret idi! Tevakkuf etmedi. Yürüdü bir gün en büyük rakibinin, rakib-i cânının başına gelen bir felaket, bir felâket-i uzmâ onun saadetini, hayatını, bahtiyarlığını temin etti... Artık keyfe-mâyeşâ işine devam eder, edebilir, şâd ve nâ-şâd, hatta ferah ferah şâh-râh-ı ticarete kat-ı merâhil eyleyebilirdi...

Zikâr-ı beste meyendiş ve dil-şikeste medâr

Ki âb-ı çeşme-i hayvân derûn-ı târîkist¹⁰⁹

Lâkin ne olurdu Yarab, biraz gurur getirseydi, bu muvaffakiyete, bu büyük teşebbüsteki muvaffakiyetine biraz mağrur olsaydı, olsaydı da bütçesini açsa, sarfiyatını tezyîd etse, bir eliyle aldığını ötekiyle verseydi! Fakat kabil mi? O sırr-ı muvaffakiyetini, (113) nühüfte-i san'atı anladı: Cigara içti, fakat paket taşımadı; karnını doyurdu, fakat yalnız ekmekten, karşiki bakkaldan alınmış iki uskumru ile simitten başka

109 Olmayacak şeyi düşünüp canını sıkma. Gönlünü rahat tut. Çünkü âb-ı hayât suyunun çeşmesi karanlıklar içindedir.

bir ŧeye raĖbet ve iŧihâ göstermedi; bir zeytini    lokma ekmeĖe kat-
tık etti, etti de çekirdeğini perdahlattı, rengini bile anladı. Sevdı, fakat
aŧkını da sarı renklilerden intihâb eyledi... Yalnız bir kere nasılsa, kim
bilir nasıl bir s ika ile, bir s ika-i gaflet ile idi ki Arnavudk y 'nde yir-
mi    liraya bir sayfiye, ferahlı, inŧir hlı bir kasr-ı dil- r  istic r etmiŧ-
ti. Lâkin bunun acısını, yirmi    liranın iftir kını, iftirâk-ı el mini tam
iki sene hiç unutamadı! Onun bir derdini, en büyük bir derdini, derd-
i elem-n kını idi ki gazetelerin beher nüshasına ils k olunan iki para-
lık pul teŧkil ediyordu. Ne olurdu ilga edilseydi, bu yüzden olan sarfi-
y tını iktisat edebilseydi yalnız kârı kendisine hasr etmeyecek, hod-
k mlıktan vazgeçecek, muharrirlerini de d ŧ necekti lâkin buna da
muva fakiyet hâsıl olunca d ŧ nd , ŧimdi bir hikmet göremiyordu;
nasıl olurdu da bu lutf-ı  lel lden muharrirler bir hisse alabilirdi?  l-
timatomlara, grevlere ehemmiyet vermedi, gürültüye pabuç bırakma-
Ėı mertliğe yakıŧtıramıyordu. Lâkin ne çare, yıldızlara karŧı edilen du-
alardan da bir fâide olamadığını görünce idr k (   ) etti. Anladı ki
muharrirleri tekrar davet yolunu bulmak icap ediyordu: Öyle ya “bu ti-
caret iŧiydi. ŧimdi onun bu adamlara ihtiya ı vardı!” istenilen yüzde
elli zammı, bu ihsân-ı cibr yi de vermeğe muva fakiyet gösterdi.

Onun bir mahareti fırsattan istifade, inŧir h ile, met netle istifa-
de cihetinde idi ki muva fak olurdu. Farz  “Paris'ten” gönderilen
makalelerin derci menedilince hemen zarar ve ziyan iddiasını der-
miyân etti, takip eyledi, tahsis tına on lira zam ettirmeĖe muva fak
oldu, oluverdi, oluverdi de yine hepsini cebinde sakladı!

Artık hiçbir derdi, endiŧesi, kederi elemin kalmadı, farz  sansür
gazetesinden beŧ on sütun yazı  ıkarmıŧ da yazacak, boŧluĖu doldu-
racak kimse bulunmamıŧ, yahut gazetenin sel met-i hay tına müte-
allik bir mesele-i vah me tahaddüs eylemiŧ olsa, hiç ehemmiyet ver-
mez, hey'et-i tahrîriye odasından çıkar, rahat rahat kanep  üstünde
gündüz uykusunu uyumaĖa giderdi!...

En büyük bir mahareti de niŧancılıkta, vuruculukta idi: Farz  ha-
vada uçan tek meteliğe kurŧun atardı, mutlak vurur, neŧe ile alır, tor-
basına indiriverirdi.

Onun zayıf noktası, hassas damarını bilen, anlayan yalnız bir nabz-şinâs yalnız bir dâhi vardı, gazetesi medh edilince (115) ağzı açılır, o vakit lisânen bir Hâtem-i Tâi¹¹⁰ olur, Yarabbi ne vaatler etmezdi! Onun bu zayıf noktasıdır, lisânen ihsânıdır, iltifatıdır ki bir gün o meddâhı, o meddâh-ı gayr-ı zâhidi, o nabz-şinâs-ı şehîri, az kaldı, Ayestafonos'ta bir eve, bir köşke, muhteşem, mutarra bir binaya mâlik edeyazdı... Lâkin esef, hezârân esef ki bunun da ber-mutad arkası gelmedi, gelmedi de ne hazin oldu!...

Onun ağzını açan dudaklarına tebessüm veren, ihsân-ı lisânîsini galeyana getiren, aşk ve hararetle vaadlerine cereyân veren bir şey kendisi alafranga olduğu ecillden yatak örtüsünün batisinden olduğunu yüzüne karşı söylemek, söyleyivermek idi.

İlahi! O ne âlemdi! Bazen kendi kendini medheder, nezaketten bahseder, bahsederekten, baheserken de herkesi güldürerekten kırar geçirirdi... Nezaketinden, alafrangalığından bahsederdi de yine hey'et-i tahrîriye nâmına gelmiş portakalları kendi odasında saklar, ara sıra oradan bir ikiye alır, gelir, muharrirler karşısında şapırtatır, şapırtatırdı, şapırtatabilirdi, bunda beis görmezdi!...

Bir gün bütün muharrirlerin parmaklarına baktı, hangisi, içlerinden hangisi alafranga olduğunu anlamak, buna vâkıf olmak istedi, içinden öyle geldi, bütün tırnakları tedkik (116) etti, baktı, hiçbirisini, hayır hayır, yalnız birisini bir dereceye kadar, bir nebzecek alafranga buluverdi... O şimdiki takvimden yaprakçı,¹¹¹ o rind, o rind-i deryâ-dil idi!...

O mekteb-i hukûktan çıkınca ilm-i hukûka vâkıf olmak lazım gelmez mi idi? Lazım gelmedi, vâkıf olmadı, olabilirdi, olmadı... Gazetesi aleyhinde mahkemede bir dava açılrsa, hazin bir tecellidir ki, akli ermez, eremez mutlak David Efendi'yi çağırmak, ona danışmak, onu tevkîl etmek iktizâ ederdi.

Lâkin o her şeyi, avukatından sormaz, soramaz... Asıl onun başka bir akıl hocası vardı; ne vakit ondan mantıklı, makul, esaslı bir fikir, bir

110 Arabistan'da Tay kabilesinin reisi ve cahiliye devrinin ünlü şairlerinden olan Hâtem-i Tâi'nin künyesi Ebu Seffane Hatem bin Abdullah bin Sa'd et-Ta i el-Kahtani şeklindedir. Ne zaman doğduğu bilinmeyen Hâtem-i Tâi'nin ölüm tarihi de kesin değildir.

111 Mahmud Sadık'tan söz ediyor.

muhâkeme sâdır olsa, kazara olurse, hükmetmek lazım gelirdi ki, o bunları mutlak evinden öğrenmiş idi!... Ona fotoğraf diyen, gramofon itlâk ediveren, yahut kulağından kurulur dilli bir makine tesmiye edenler eksik değildi. Her gün onun karşısında acaba bu gün makinesi nasıl kuruldu? Suâli, suâl-i garîbi hüznle endişe ile râyih-i hâtır olurdu...

Eğer, farzâ, bu gün makinesi Türklük damarından kurulmuş ise gazeteyi Türk diliyle yazmak, Arapça kelimeleri kaldırmak o günkü işin rûhunu teşkil ederdi ki bu bazen günlerce (117) haftalarca devam eder, romanlar bile Türklere, eski Türk kabâili sergüzeştlerine, garâib sergüzeştine ait olurdu!... Arap damarından kurulmuşsa bunun aksine gidilirdi!...

İşte memdûhumuz böyle bir zât-ı pür güher ü dürr idi:

Mahsûd-ı efâsıl oldu fazlın

Şâhid aranırsa işte i'dâc

Yazı Müteahhidi (Muhiddin Birgen) (118)

Bu gün de karilerime “Tanîn maslahat-güzârı” beyi takdim ederim. Öyle zannediyorum ki karilerim arasında onu tanımayan hemen hiç kimse yoktur. Bilmeyenler, görmemiş olanların da onu vapur dumanı güzelliğinin heybet-i âmirânesiyle bir buçuk sene-den beri hey’et-i tahrîriye riyâsetinde bulunmaktan mütevellid bir gurur ve azamet içinde yandan bakan simâsını görmek için matbaaya kadar gelmelerinde hiçbir müşkilât yoktur.

Onu ibtidâ ta mekteb-i idadi sıralarında Mehmed Celal’i¹¹² en büyük şair tanıyan, nağme-i şeffaf terkiibini manasız bulan, vezn-i arûzîye tevfk-i inşâd edemeyen bir müteşâir, bir müddet sonra bir âşık-ı şûrîde-dil olarak tanıdım. Böyle şiir ve aşk içinde geçirdiği hararetli bir günde idi. Beni görür görmez selamlaşmağı bile unutarak kemâl-i isticâl ile anlatmağı başladı: “Kabine”sinde tuvaletiyle meşgul iken (119) nâgehân bir ilham ile “veznin manivelasını” keşfetmişti. Bu keşf-i mühimm-i edebînin ilk mahsûl-i bedii olarak şu mısra-i berceste sânihi-i vicdân olmuş:

Deniz, sema bütün eşya sükûn içinde.

Kamer...

O zaman anladım ki onda bir mûcid-i rûhî vardı: Kim bilir dedim, ileride bu genç dehadan neler, daha ne bedialar doğacak? Filhakika mektepten çıktıktan sonra intisâb ettiği Hicaz demiryolu idâre-i merkeziyesinde kendisinin kıymet-i dâhiyânesinin anlaşılmadığını görünce para kazanmak için birçok vesâit keşfetti: Bir kere “sütçülük” etmek istedi. Henüz işine başlamamıştı. Projeler yaptı, müstakbeldeki kazançlarını hesap etti, az zaman içinde birçok servet toplamış olacaktı! Bu hülyalar arasında iken nâgehânî bir tahavvül-i efkâr bu teşebbüsten onu vazgeçirdi. Şairliğindeki keşf-i dâhiyânesinden istifade edemediği

112 Mehmed Celâl (1827-1912): Ada şairi olarak da tanınan ara nesilin önemli şair ve yazarı.

gibi bu defa da bulduğu ma'den-i servetten bir netice çıkaramamıştı. Mamâfih o keşfinde devam etti, ikinci bir sanat buldu: Yumurtacılık! Ve bu defa artık azminde ciddi görünüyordu; sanatta muvaffak olabilmek için Fransızca “tavukçuluk” sanatına dair kitaplar aldı.

Fakat nâgehân (11) Temmuz inkılâbı ile beraber onun (120) hülyahânesinde de büyük bir inkılâb vukû buldu: Şimdi artık o bütün manasıyla bir politikacı yani gazeteci oldu ve bütün istidâd-ı san'atı burada inkişâf etti. Hayât-ı şâiriyetinde hüviyetini “Hâdi Seniğ” nâm-ı müsteârı altında saklamasına sütçülük ve yumurtacılık tahayyülâtını fiile getirmek için hiçbir eser-i teşebbüs gösterememesine, idadiden sonra girdiğı darülfünûnu ikmâl etmeksizin terk etmesine nazaran onda “teşebbüs ve i'timâd-ı nefis” meziyetlerinin mefkûd olduğı zannedilirdi. Fakat gazeteci olduktan sonra bu zannın butlânını ispat etti; esasen o gazeteciliğe ezelden âşık idi: Devr-i sâbıkta bile yalnız gazete idarehânelerini görmüş olmak, orada birkaç ecnebi gazetesine kavuşmak, işine yarar havadis almak için Ziraat Bankası piyango kalemî¹¹³ ketebesinden bir yâr-ı gârı hesabına ve pîr aşkına her ay başında çekilen ve kazanan biletlerin tashihini bile deruhde ederdi. İbtidâ pek cesaret edemiyordu. Lâkin bir müddet gazetede çalıştıktan sonra anladı ki bu zavallı millet-i dehâ birçok zaman onun irşâdına muhtaçtır! O vakit kemâl-i cesâretle işe girdi; şimdi birer şi'r-i mensûr gibi hissiyle siyasî makaleler bile yazıyordu! Günler geçtikçe onun cesaret ve i'timâd-ı nefsi de şâyân-ı hayret bir surette tezâyüd etti. Bir zaman geldi ki dünyada en büyük ve lâ-yuhtâ bir muharrir olarak (121) tanındığı ustasının imzasını bile isti'mâl ve temellük edebileceğine kanâat getirdi! Fakat bu kanâat maatteessüf ustasında yok! Sâbık yumurtacı ve lâ-hikk muharrir şimdi artık her gece sabahlara kadar düşünüyor, ertesi günü yazacağı yazılar için cevherin fikirler yumurtluyordu.

Muharrir olduktan sonra te'min-i muvaffakiyet ve tevsî-i tecrübe için Avrupa'ya bir seyahat icrâ etmek lüzumunu hissetmişti: Geçen

113 1877 Osmanlı-Rus ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan sonra ülkeye gelen göçmenlere yardım amacıyla, Avlonyalı Ferid Paşa hükûmeti, Ziraat Bankası'na bir dizi piyango düzenleme görevi vermişti. 25 Ocak 1906 tarihli kararname ile başlayan bu çekilişler kesintilerle 1909'a kadar devam etmiştir. 1908'de sınıf piyangosu usulüne geçilmiş ve 12 çekilişlik bir tertip uygulanmıştı.

sene İtalya'ya azimet eden Osmanlı kabile-i züvvârı arasına o da bir uzv-ı mühim olarak dahil oldu.

Avrupa'dan avdet edince, oralarda kendisine mümâsil bir gazeteci bulunmadığını görünce artık kanâat-i tâmmе-i vicdâniye ile iman etti ki o bu memlekette en büyük bir gazeteci idi. Avrupa'da bu defa ikmâl-i ma'lûmât eden ve kendi tabirince esasen dünyanın en akıllı bir çocuğu (!) olan "mihrâk-ı şehak" (gayr-i matbû defter-i eş'ârıdır.) Nâzım ve muharriri ilk marifetini "Sabah" gazetesine oynadı: Geçen ramazanda birkaç gün bütün matbuatı eğlendiren üç perdelik nâ-şinde komedi sırf onun eser-i tertîb ve muvaffakiyeti idi.

Halbuki o şimdi gazeteciliği bir vâsıta-i ma'îşet olarak telakki etmiyordu. Vatana hizmet etmek, zavallı sahipsiz memleketi inkırâzdan kurtarmak için bu sanatta bulunmağı (122) kendisi için bir vazife-i vatan-perverâne addediyordu. Simâsına bir heybet-i âmirâne veren gölgeli gözlüğü içinde düşünerek geçen mesâi dakikaları arasında bazen kafasını şöyle kaldırır. Mühim bir baş sallantısı ile:

– İşte, der bütün memleketi idare etmek için başka düşünen yok... Daha bundan iyisi olamaz!...

Lâkin onun matbaadaki tarz-ı idâresine, hey'et-i tahrîriye üzerindeki istibdâdına, hod-serâne tazyikâtına bakılırsa usûl-i idâre noktasından en muvâfık şekl-i hükûmetin hükûmet-i vâhid-i mutlak olduğu itikadında bulunduğuna zâhib olmak lazım gelir. Halbuki bir taraftan da son derece hürriyet taraftarıdır. Hatta bazen kanun bile adem-i lüzûmunu zımnen iddia etmesine göre hudûd-ı hürriyetin nâ-mütenâhi olmasını ister gibidir!

O edebiyât-ı cedîde "usûl-i inşâsına" vâkıftır. Yalnız yazı yazarken ara sıra etrafına:

– Bu kelime "ha" ile mi, "hı" ile mi yazılır?

suâlini irâd etmesine bakarsak imlâ-yı Arabî'de rüsuhsuzluğuna hükmetmek lazım gelir. Onun fikrince "muharrir" demek mevâdd-ı ibtidâiesiz yazı imal eden bir "makine"dir. Ve en büyük muharrirler hiçlik içinde saatlerce yazı yazanlardır. Yani "itnâb" onun nazarında sanâyi-i edebiyenin en makbulüdür!

(123) Onun için bir ilmin sadece ismini işitmek mevzû-ı mesâil-i muhteviyesi hakkında beyân-ı efkâr etmeğe salâhiyet verir. Yazı okurken, mübâhese ederken, iş görürken onu bir “bal arısına” teşbih edebiliriz: İşine geleni alır, işine gelmeyenihmal eder, geçer... İşine gelmeyen “mantık” bile olsa onun için câ-yı iltifât değildir!

Mamâfih kim ne derse desin, o tamamen vazifesinin eri olduğunu iddia eder. Son zamanlarda vazife-i esâsiyesini bile kendi istidâdına, iktidarına nisbetle az gördüğü için hâricden de birçok işler der-uhde etti; bu suretle en son olmak üzere bir san’at-ı mühimme keşfetmiş oldu: Yazı müteahhidliği!

Evet o şimdi mükemmel bir “yazı müteahhidi”dir. Paralı olmak şartıyla herhangi bir sâhib-i imtiyâz ve bir gazeteci tarafından teklif olunacak muharrirliği der-uhde eder. Âhiren bir “cerîde-i mizâhiye”nin ser-muharrirliğini bile taahhüd etmiştir. Lâkin bu kadar taahhüdâtı sa’y-ı zâtisiyle îfâ etmek kabil olmadığı cihetle etrafında bed takım ucuz bedel ile yazı yazan muharrirler bulundurur. Her gün hârice ait olarak yazılacak yazıların kudreti hâricinde olan miktarını onlara sipariş etmek suretiyle tedarik eder.

(124) Bunun içindir ki karikatürüne en münasip bir unvan olmak üzere “yazı müteahhidi” unvanını verdim. Lâkin ustamız¹¹⁴ bu unvanı münasip bulmadı; ona göre en münasip bir unvan “mankafa”dır. Mamâfih ben bu tabirin istimâli aleyhinde değilim. Esasen ben onu idadiden beri tanıdığım hâlde ustamız ta mekteb-i rüşdiyeden beri bilir.

Buraya kadar verilen izâhâtan anlaşılır ki onun bütün hayatı bir silsile-i keşf ve icattan ibarettir. Yine bu cümleden olarak bütün müellifin için medâr-ı imtisâl olmağa layık bir “usûl-i bey” buldu: Neşrettiği “ulûm-ı kadr-i metîn” eser-i mütercem-i nefisini en evvel bütün tanıdıklarına beşer kuruş bedel mukabilinde hibe etti. Kendisinde alacağı bulunanlara da birer tane göndererek zimmetinden beşer kuruş tenzîl etti. Matbaaya kim geldiyse elinden kurtulamadı, kendisini tanıyanları biraz istintâk edecek olursanız ilk şikâyet bu bey’-i cebrî olacaktır!

114 Hüseyin Cahid Yalçın’dan söz ediyor.

Yazı müteahhidinin keşifleri bununla kalmadı: Bir gün İstanbul'da şöhretlilerin işgal ettikleri mâlikâne-i iştihârı zabt ve istila etmek esasına müsteniden teşekkül etmiş bir çete bulunduğunu gördü. Derhal bunlar üzerine bombalar yağdırmağa başladı. İtikadınca bu bir cihâd-ı mukaddes-i edebî idi. Mamâfih henüz bu (125) cihat bir neticeye müncer olmadı. Fakat bu suretle âlem-i edebiyât-ı Osmaniye'de de bir sulh-i müsellah-ı edebî devri açılmasına hizmet etti!

Bundan anlaşılır ki onun hayatta en büyük zevk-i keşf-i hafâyâdadır. Bilhassa inkişâf eden şey bir "cemiyet-i hafiye"¹¹⁵ olursa sürûruna pâyan tasavvur edilemez. Derhal vâsıta-i san'atıyla bunun künhüne infâz-ı nigâh eder. Ve mahzûr-ı siyâsî görmediği kadarını karilerine de haber verir.

İşte kabl-el-inkılâb pek cesaretsiz iken bad-el-inkılâb bir cesâret-i gayr-ı nâmütenâhiyeye mâlik olduğunu ispat eden maslahat-güzâr beyin hülâsa-i hüviyeti bundan ibarettir.

Karilerime beyân-ı itizâr:

Şimdiye kadar yazdığım karikatürlerde mümkün olduğu kadar bütün bildiklerimi söyledim. Maatteessüf bugün yazdığım şu karikatürde birçok şeyler feda etmeğe mecbur oldum. Çünkü "bey"-i cebrî" mucid ve Tanîn maslahat-güzârı hak-ı nezâretine istinaden birçok satırları sansür etti. Mamâfih ileride bir lâhiki ikmâl etmek hakkını muhafaza ediyorum.

115 İslahat-ı Esâsiye-i Osmaniye Fırkası Cemiyet-i Hafiye ya da Yapıcılar Derneği: 1909 yılında Paris'te Şerif Paşa, Ali Kemal, Mevlânzâde Rûfât, Pernev Tevfik, Dr. Refik Nevzad, Albert Fuat, Kemal Avni Beyler tarafından İttihad ve Terakki'ye muhalif olarak kurulan bir örgüt. Bu fırkanın Ruza Nur ve Mustafa Nâtik Beyler tarafından yönlendirildiği ileri sürülmüştür.

Boyacı? (Mihran Efendi) (126)

Artık bir rub'-asrdan¹¹⁶ ziyade oluyor. Memleketi olan Kayseri-ye'de bir gece mesut bir rüya görmüştü; uykudan gözlerini açınca düşünmeğe başladı: Acayip! Ona rüyasında görünen bu pîr-i muhterem kim olabilirdi? Bu pîr-i nûrânî kendisinin pek zengin ve mesut bir istikbale nâil olacağını haber vermişti. Halbuki bütün hayât-ı şebâbını fakr u sefalet içinde geçirmişti. Fazla olarak elinde belli başlı bir sanatı, marifeti yoktu. Sermayesine gelince topu topu cebinde otuz iki kuruş (ufaklık) ile bir mecidiye, köhne evinin altındaki ahırda bir "eşeği" vardı! Lâkin bu pîr-i garîb-i mechûl onu mükerreren temin etmiş, kendisinin san'at-ı mâder-zâdî "boyacılık" olduğunu bildirmiş, fakat sanatında muvaffak olabilmesi için o günden itibaren İstanbul'a hicret etmesi lazım geleceğini beyan (127) eylemiş idi! İşte rüyasında ona verilen talimat bundan ibaretti. O yalnız bu sözlerden bir noktayı anlayamamıştı: Boyacılık! Bilakis bütün hayatında eline bir boya fırçası almış bir adam değildi.

Mamâfih daha ziyade düşünmeğe lüzum görmedi. Bu rüyada mutlak bir hakikat bulunduğuna kalben kanâat ediyordu. Kalktı, şalvarını ayaklarına geçirdi, saltasını giydi, serpuşunu başına koydu; şimdi ahırdan eşeğini çıkarıp san'at-ı mâder-zâdıyla boyamak lazım geliyordu! Bunlar da oldu, bitti... Bütün bu işler, ameliyeler o kadar süratle yapılmıştı ki eşeğine binip yola çıktığı zaman güneş yeni doğmağa başlamıştı!

İstanbul'a geldiği vakit eşeğinin boyalı olduğu meydana çıkınca sanatında henüz kesb-i mahâret etmemiş olduğu anlaşıldı; onun için "mekteb-i sanâye" girerek ikmâl-i noksân etmek icap etti. Maatteessüf burada bir "ters muamele" neticesinde kapıdan dışarı uğratıldı. Lâkin o bundan o kadar müteessir olmadı. Mektep şehâdetnâmesi ol-

¹¹⁶ Çeyrek yüzyıl.

masa da o hayatını kazanabileceğine emin idi: Bundan sonra ibtidâ “matbaa hamallığı” etti. Günden güne hem işinden hem dışından artırdığı paraları kemâl-i dikkat ve ehemmiyetle kumbarasına atıyordu. Bir gün bu kumbarayı kırınca içinden hayli yekûn çıktı. Şimdi artık bu yekûn ile (128) işini biraz daha artırmıştı: Bir taraftan hamallık, makineci yamaklığı ederken diğer taraftan da küçük, pek küçük mik-yasta bir matbaaya mâlik oldu. Lâkin işini istediği gibi ileriye götürememiş ise de ufak tefek bazı şeyler, küçük sahifeler tab edebilecek bir hâle gelmişti. Bu esnada tesadûf kendisine bir müşteri göndermişti: Bu o vakit istikbalin büyük bir muharriri Şemseddin Sâmî Bey idi. Yazdığı makaleleri getirir, ucuz fiyatla ona satardı.

Bir gün onun aklına bir tedbir geldi, daimî müşterisi olan bu genç muharririn gözünü boyamak, yazdığı yazılara mukabil verdiği paraları bu suretle elinden geri almak çaresini buldu: Sâmî Bey’e¹¹⁷ iskambil oyunu öğretti, bundan sonra bu tecrübesiz muharrire bir eliyle verdiğini oyundan kalktıktan sonra boyacılığı diğer eliyle almış buluyordu. Bu ilk muvaffakiyeti artık bir silsile-i muzafferiyet takip etmeğe başladı: Yine günün birinde “efrûhte-i çerâğ-ı inâyet-i pâdişâhî olan Sabâh-ı sadakat-i musâbih”in imtiyazına tevârûs eden Papadopoulos¹¹⁸ veresesinin gözünü boyadı. İmtiyazı kendi üstüne nakletti.

Bu suretle şimdi kâşâne-i istikbâlinin temelini takviye etmiş idi. Artık boyacımanın “izzetlü” rütbesinin verdiği salâhiyet-i irtifâ nispetinde başını yukarıya doğru kaldırarak, sâhib-i imtiyâz (129) ve bir müdir-i mes’ûl gururunu takınarak matbaasında bir aşağı bir yukarı inip çıkıyor; herkese, her işe nezâret ediyor; mesâil-i mühime-i siyâsiyeden, mehâmm-ı umûr-ı dâhiliyeden bahsedilirken muhatabına karşı mühim baş sallantıları ile “evet” ve “hayır” diyerek teâlûm-i câhilâne (tecâhül-i ârifânenin zıddıdır) izhâr ediyordu.

Mamâfih vatanından ayrılacağı gece rüyasına giren pîr-i kâmilin sözlerini o hiçbir vakit unutmuyordu. Onun san’at-ı mâder-zâdı bo-

117 Şemseddin Sâmî, (1 Haziran 1850 Frashër (Arnavutluk)-5 Haziran 1904 İstanbul) Arnavut kökenli Türk yazar ve araştırmacı.

118 Sabah gazetesinin Mihran Efendi’den önceki sahibi.

yacılık idi. Şimdi de bütün insanları, muhitini tecrübe etmiş, herkesin hangi nevi renkten hoşlandığını anlamıştı. Bundan sonra artık muvaffakiyet muvaffakiyeti takip etti; hatta bir kazâ-yı ilâhî neticesi olan bir vak'a-i fecîada gazetesi dūçâr-ı tatil olduğu hâlde bu kahr-ı zâhirî onun için bir lutf-ı azîm olmuştu, bu sırada rütbe-i menzileti o derece kesb-i refet ve itilâ etmiş idi ki "yıldız"lara¹¹⁹ kadar yükseldi. "Şâyân-ı âtîfet-i ulyâ-yı bendegândan olması" kaydıyla "rütbe-i bâlâ-ya" mazhar oldu, tecârib-i mütevâliyesi ile "bâb-ı ubudiyet-meâb"ın sarı ve kırmızı renkten hoşlandığını anlamıştı, bunun için delâlet ve cülûs donanmalarında bir sarı, bir de kırmızı atlas üzerine iki adet nüsha-i mümtâze tab edilir, arz-ı atebe-i ulyâ kılınırdı. Onun diğer bir cihet-i faâliyeti de atebe-i felek-mertebeyeye (130) merbût olanların derece-i kurbîyetlerine göre şehrâyin-i meserret-karîn münasebetiyle icra kılınan tenvîrâtın, kanâdil-i süreyyâ-misil ve fevânîs-i nûrâniyet enislerin, tâk-ı zafer-i nitâkların üç gün imtidâd eden medhiyelerinde tertibe riâyet noktası idi. Bu aralık bilhassa sergileriyle, Fâiklere,¹²⁰ Hasan Paşalara, serasker-i zafer-peykerlere, şehremini hassa-fatikle-rine sonra nezaret müsteşarlarına, matbuat müdürüne atf-ı ehemmiyet edilmek lazım gelirdi.

Onları yalnız gazetesiyle medhetmekle kalmaz, bilfiil ifâ-yı hizmete de kusur etmezdi. Mamâfih onlara hizmet ederken diğerlerine vukû bulacak zarar câ-yı ehemmiyet değildi: Mesela onun yanında mütercimlik etmiş bir zavallı nasılsa iktizâ-yı kader Trabzon'a memuriyetle gitmişti. Oradan günün birinde mütercimmin aklına efendisi geldi. Bir mektupla hâtırını sordu. O derhal bu mektuptan istifade etti, kendi efendilerini istifade ettirmek cihetini düşündü, iki gün sonra bir mektupla sâbık müterciminden on bin fındık fidanı istedi, istediği derhal gönderildi, lâkin mükerreren ve musırren gelen niyâz-mendâne mektuplara cevap verilmiyor, para göndermek cihetine yanaşmıyordu...

Zaten hayatta en hoşlanmadığı şey para vermektir. Kime borcu olursa mutlak vermez, mutlak iş nihayet mahkemeye gider, nihayet

119 Yıldız Sarayı'na gönderme yapıyor.

120 Kirkor Faik: Dönemin meşhur gazete ve matbaa sahiplerinden.

mahkûm olduktan sonra verirdi. Şayed matbaasında (131) iken bir alacaklı gelirse onun birdenbire simâsı değişir, derhal bir bahane ihtirâ edilir, orada bulunan maiyetlerinden birisine kızar, bağırmağa çağırmağa başlar, bu musanna gürültü sayesinde alacaklının muvakkaten gözü boyanmış olurdu! Onun felsefesine göre verilmesi zaruri olan bir paranın bir dakika, hatta bir saniye olsun geç elden çıkması müreccaktır...

Bir şâir-i muhteremin dediği gibi onun cismini rûhuna rabt eden tellerin mahiyeti tedkik edilecek olsa bunların ya gümüş veya altından olduğuna kanâat getirilir. Filhakika o hayatının ilk zamanlarında epeyce müşkilât çekmişti, lâkin çalıştıkça, para kazanmak için uğraştıkça yeni yeni usuller buldu. Bir taraftan gazetecilik ederken diğer cihetten başka bir renkte celb-i nukûd yolunu buldu. Bâb-ı ubûdiyetine mülâzemet ettiği bütün efendileriyle bir suretle akd-i şirket etmişti: Birisi ile et sergisi açtı, diğeri ile ucuz ve hatta parasız istimbot yaptırmak yolunu temin etti.

Lâkin onun tâliinin, dediğimiz gibi, garip bir tarz-ı tecellisi vardı: Daima kendine kahr etmek isteyenler yüzünden mazhar-ı âtîfet olurdu. Hatta kendini kahretmek istese yine muvaffak olamazdı: Mesela yaptırdığı istimbotlar yüzünden kendisi jurnalciler tarafından yine kendi işaretiyle kahr (132) edilmek istenirdi, derhal hazine-i hassa fi'yât-ı asliyesinin birkaç misline istimbotları satın alırdı! Bu suretle âdeta oranın istimbot müteahhidi oluvermişti...

Âh bilseniz, artık o şimdi ne kadar mâhir bir boyacı olmuş, sanatını ne kadar ileriye götürmüş, terakki etmiş idi! Vaktiyle bir eliyle verdiğini kendisinden diğer eliyle aldığı muharrir ile o müellif-i şehîr ile “Kamûsü'l-Alâm”ın¹²¹ tabında da uyuştı. Bunları forma forma bastı. Bu eser-i muazzam muvaffakiyetle nihayetlenince yaldızlar ile tez-yîn edilerek Yıldızlara takdim edildi, Yıldız'ı bu suretle yaldızlayarak kendisini müellif olarak tanıttı. Verilen ihsânlardan bu suretle asıl müellifine bir şey verilmek lazım gelmedi!

121 Şemseddin Sâmî'nin 1898-1899 yıllarında yayımlanan tarih ve coğrafya sözlüğü.

Mamâfih zannetmemelidir ki onun hayatı münhasıran paraya ma-tûftur. Bilakis bu cihet-i faâliyeti yalnız gündüze münhasır idi. O gün-düzün boyacı, geceleyin âşıktı. Aşklarından birisine o kadar safvet ve ihtirâm ile merbût kalmıştı ki matbaasındaki bütün maiyeti üzerine bu yüzden “Vido” ismindeki köpeğin kahrını çekmek vâcib olmuştu! Hatta yine bu aşk yüzünden bir zaman hayatını tehlikede bile gördü. Lâkin onda para vardı. O sayede tehlikeyi atlattı. Artık bundan sonra paraya olan muhabbet ve merbûtiyeti bütün bütün (133) kesb-i şiddet etti. Çünkü o para sayesinde her şeye muvaffak oluyordu!

O yalnız o vâfir parası ile bir şeye muvaffak olamadı. Bunun için bazen mugâyir-i akl-ı hikmet hareketlerde bulunması nâdir değildi: Mesela gazetesinde çalışan muharrirlerin, muhbirlerin ta’yîn-i iktidâ-rı için onun bir mikyâs-ı garîbi vardı; bu mikyâs garip olmakla bera-ber pek basit idi: âdi bir ip! Evet o her gün sabahları ilk işi olarak tak-vimin yaprağını kopardıktan, güneşin tulûu kaç dakika fark eylemiş olduğunu tedkik eyledikten sonra gazetesini açar, içindeki havâdisle-re bakar, bunların vüsatini ip ile ölçer, diğer gazetelerdeki mümâsille-ri ile mukayese ederdi. Şayed bu mukayese neticesinde havâdislerinin diğerlerinden kısa olduğunu görürse artık felaket demek idi!

İşte bu suretle bu cehâletine rağmen o devr-i sâbıkta boyacılığı sa-yesinde kazandığı mevkii devr-i hürriyette de muhâfaza etti: İlân-ı hürriyetten sonra gazetesinin rengini pembeye boyamak bu muvaffa-kiyetin esası olmuştu! Bunun için devr-i sâbıkta “sâye-i ma’mûriyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde matbaasının “mamûriyet-nümâ” olduğu-nu iddia eden, serasker-i zafer-peykere mukarenetiyle kesb(134) -i if-tihâr eyleyen aynı meslek-i siyâset-i reng-âmîziyle şimdi “sâye-i Meş-rûtiyet’te Konya, Kayseri, Sabah” isminde üç vapurum var demeğe, ser-asker-i zafer-peykerin halef-i Meşrûtiyet’i yanında olduğunu ga-zetesinde neşretmeğe nefsinde salâhiyet bulur!

Bir Canlı Anane

(Ebüzziya Tevfik) (135)

-I-

Vâkıa benim siyasiyât ile münâsebet-i şedîdem yoktur. Fakat gözü kulağı olan bir mahluk için son günlerin hayât-ı târihî-sini imlâ eden vakâyi-i siyâsiyeye bütün bütün bigâne kalmak da kabil olmuyor. Onun için herkes gibi son günlerdeki hayât-ı umûmiye-i siyâsiyemizin istikamet-i cereyânını tayin eden muhafazakârlık –liberallik mübâhisini ben de duydum, bununla az çok imâl-i fikr ettim. Deniliyormuş ki hükûmet an'anât-ı târihiyenin muhafazasında ihmal ediyor: Bir iddia ki ispat edilebilmesi için delîl-i maddîye ihtiyâc vardır, halbuki bu iddianın âksini ispat edecek birtakım delâil-i maddîye bulunamaz mı? Ben bizzat Meclis-i Mebûsân'ın an'anât-ı târihiyemize muvâfık olduğunu iddia edenler gibi bir hareket-i müfritede bulunmayacağım. Yalnız diyeceğim ki orada da aranacak olsa bir vesika-i kâfiye hizmetini görecektir misâle tesadûf edilebilir. (136) Bunun içindir ki bu hafta karilerime tamamıyla muvâfık-ı an'anât-ı milliye bir karikatür bulmak istedim ve nihayet taharrîde muvaffak da oldum. Bulduğum tam bir anane, hem de canlı bir anane idi: Bir anane ki kıymet-i târihiyesi daha geçenlerde bizzat maliye nâzırı sâbıkı tarafına kürsî-i mebûsânda tasdik ve itiraf edilmişti! Bir anane-i târihiye ki evvelki günkülerden dünkülere, onlardan bugünkülere intikal etmiş bir hâtıra-i zî-hayâtıdır. Mamâfih burada da “anane” tabirinin istimâline itiraz ile denebilir ki anane “ma'nevîyât-ı milliye”ye hasır, maddiyâta cihet-i şümûlû olamaz. Fakat şu hâlde “âsâr-ı atıka” manasını da muhtevî olan “antika” tabirini ıtlâk ederiz!

Halbuki onun meziyet-i yegânesi canlı bir antika olmaktan ibaret olmayıp aynı zamanda “bir antikacı”dır. Bu itibar ve ihtisas ile mem-

Ebüzziya Tevfik

Siyonist meselesi (yukarıdaki kısmın yazısı)

Gazetenin satışı yok... Çare? (aşağıdaki kısmın yazısı)

Kalem, 3 Mart 1327, no: 118

leketine pek çok hıdemât-ı müstahsenesi sebk etmiş, nerede eski bir şey bulmuş ise onu ihyâya bezl-i meçhûd eylemiştir: “hatt-ı metrûk kûfiyi ihyâ etmesi,” “merâsim dairesinin tezyinâtını usûl-i Arap’a tevfikân tertip ile sandalyelere nâm-ı hümayunu kendi eliyle nakr eylemesi,” terâcim-i ahvâl-i meşâhire dair birçok resâil yazması, 1900 sergisinde¹²² yeniçerilerin ufk-ı kıyafette modelini yapıp takdimi, oğullarının birini Talha,¹²³ diğerini Velîd¹²⁴ nâmıyla tesmiyesi, Kastamonu üdebâsının itirâzâtına (137) rağmen “İkinci Nikola”¹²⁵ tabiri yerine “Nikolay-ı sâni” terkiibini kullanması, ismine Arap usulü üzere bir de künye ilave edişi ve daha nice nice emsâl-i ma’lûme bu bâbdaki gayretini ispat eder. Onun bilhassa eski imlanın tervîc-i isti’âmâlinde pek garip bir ısrarı vardır. Nâmına nispetle çıkardığı mecmûa-i mevkûte içinde mesela “olabilir” imlâ-yı atfki yerine bir tane olabîlür görmek kabil değildir. Şayed mecmuanın kabında mevcut olan “hâriçten gönderilecek âsâr kabul edilmez!” kaydının delâleti hilâfina olarak ekserisi hâriçten gelerek derc edilmiş olan makale muharirlerinden birisi imlâ-yı cedîd taraftarı olur da makalesinin imlasının eskileştirilmesine tahammül edemez, aynen dercinde ısrar ederse “littâbi” imzalı hâşiyesiyle mutlaka esbâb-ı mûcibesini izaha lüzum görür! Lâkin onu zannetmemelidir ki daima eskilik taraftarıdır. Daima eskileri ihyâ eder. Bilakis hoşuna gidince bulduğu şey muâsırlarına da mensup olsa alır. Nitekim vaktiyle Servet-i Fünûn’da¹²⁶ neşrolunan “[Fausto] Zonaro’nun Hücum tablosu”¹²⁷ galiba pek ziyade hoşuna gitmiş olmalı ki “Türkçe Şiirler”¹²⁸ nâmıyla matbaasında tabettiği bir esere nakletmiş. Hem de bu sûret-i menkûlenin tab’a-i ev-

122 1900 yılında Paris’te düzenlenen Paris Evrensel Sergisi.

123 Ebûzziya Tevfik’in oğlu.

124 Ebûzziya Tevfik’in oğlu.

125 Rusya’nın son çarı. Romanovlar hanedanından olduğu için 1917 Ekim devriminden sonra kurşuna dizilmiştir.

126 Edebiyat, ilimler, sanayi, terâcim-i ahvâl, seyahat, roman ve şâireden bahseder resimli, haftalık Osmanlı gazetesidir. Kurucusu, yazarı ve müdürü: Ahmed İhsan Tokgöz, 4 Mart 1307-25 Teşrin II 1928.

127 Zonaro’nun II. Abdülhamid’in cepheye gitmesine izin vermemesi üzerine kendisine poz verdirilerek 1898 yılında Yıldız Sarayı bahçesinde yaptığı Türk-Yunan Savaşı’nı anlatan tablosu. Tablonun adı Dömeke Savaşı olarak da bilinir.

128 Mehmed Emin’in (Yurdakul) 1898 yılında yayımlanan şiir kitabının adı.

lâsından daha nefis olduğunu iddia eylemişti! Bundan anlaşılır ki o herhangi bir şeye vaz-ı yedd etse ona derhal kıymet-i asliyesinden ziyade bir (138) şey inzimâm eder fikrindedir! Bununla beraber onun hakk-ı gayre tecavüz etmesi daima böyle sirkat-i ta'bîr-i âhir ile intihâl şeklinde vukû bulmaz. İntihâle sûret-i meşrûiyet vermekte bir mahâret-i mahsûsası vardır. Rastgele âsâr-ı gayra sarkıntılık etmez. Bilhassa en büyük bir muharrir-i dâhimiz, Kemal Bey'in¹²⁹ âsârına müracaat eder "âh kardeşi kardeş yaratmış kesesi ayrı" darb-ı mese-li merhûm-ı müşârünileyhin âsâr-ı dâhiyânesine hak-ı tevârüs iddia edecek derecede kendisine salâhiyet vermiştir. Mamâfih hakk-ı âlîlerinde irâd edilmiş olan:

İbâre'çin Kemal ü Şinâsi-i merhûm

O zât-ı bül-aceb ü bül-fuzûl ü bül-kâme

Beyt-i meşhûrunun delâlet-i müfâdına bakılırsa Şinasi¹³⁰ merhumun da üzerinde hakkı bulunduğunu zannetmek lazım gelir. Tasvîr-i Efkâr'ın¹³¹ yeniden ihyâsına muvaffakiyeti bu zannı teyid edecek delâil cümlesindendir. Mamâfih dediğimiz gibi o bunun intihâl olduğuna kâil değildir. Hatta bu kanâatine mebnîdir ki vaktiyle Servet-i Fünûn'da eskiliğe karşı a'lâ-yı livâ-yı isyân eden ustamız ile o zaman mürteciîn-i edebiyeden İkdâm'ın Paris muhâbir-i mahsûsu arasında cereyân eden bir intihâl münâkaşa-i edebiyesi esnasında araya girerek:

Sırçadan evi olan komşusuna taş atmaz!

(139) Mesel-i ma'nîdârıyla güya bir tarafı tehdit, diğer tarafı himaye etmek istemişti!

Mamâfih şurasını itiraf etmek icap eder ki o memleketine yalnız antikacılığıyla hizmet etmemiştir. Her hâlde ne derece vatana nâfi olduğu câ-yı suâl görülse bile evvelki günkülerin cihâd-ı hürriyet-perverânelerine iştirak etmiş olması, biddefeât Rodos'a, Konya'ya nefy

129 Namık Kemal.

130 İbrahim Şinasi.

131 İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü: Ebûzziya Tefik, başyazarı: Ebûzziya Velid. Günlük gazete. 1326R/1329H-1327R-1331H, 1328R/1331H-1336R/1338H.

ve tağrîb edilmesi şâyân-ı zikrdir. Bundan başka hayât-ı tahrîriyesi ile hayli mesâisi sebk etmiştir. Hayât-ı tahrîriyesine ait olan esrâr-ı san'atından birisi alâ rivâyetin Fransızca bilmediği hâlde herkes tarafından bilir tanınmasıdır. Kezalik müşârûnileyh vezinliyi vezinsizden tefrîk edecek kadar iktidâr-ı şâiriyeti olmadığı hâlde La Fontaine'den manzum olarak efsane tercüme ettiği söylenir. Yine bu cümleden olmak üzere vaktiyle Paris'te Ziya Paşa'nın riyâseti altında icra ettikleri mücâhedât-ı vatan-perverâneleriyle kesb-i iştihâr eden zümre-i mücâhidînin İstanbul'a sûret-i avdetlerini musavver olarak Kemal Bey merhum tarafından inşâd edilen:

Çekip götürdüler bizi şütür gibi katâr ile
İşin neticesi budur şu önündeki hımâr ile
beytini tahmis ettiğini iddia eylemiştir.

Onun matbûât-ı Osmaniye'de kemâl-i şöhretine bâis olan bir ismi de (140) vaktiyle müşârûnileyh tarafından telif ve temsil edilmeğe başlanıp bil-âhire metrûk kalan lugat-nâmeye nazaran maymun iştihâlî manasında müstamel "bül-heves"dir.¹³² Matbuattaki mesleği bundan dolayı hevesine tâbidir. Bunun için bir gün yazdığını birkaç gün sonra nakz eder. Mesela bir gün Ahmed Midhat Efendi'nin şidetle aleyhine yürür:

– Herif, der, seninle Rodos kalesinde aylarca yan yana mahpus kaldığımız hâlde bir gün fikirlerimiz birleşemedi!..

Mamâfih sabretmelidir, aradan çok geçmez, yine aynı sütunlarda Ahmed Midhat Efendi hakkında bir medhiye görürsünü! Yine bu cümleden olarak bir gün maliye nâzır-ı sâbıkı aleyhine karar, ananâta ve âsâr-ı atıkaya hürmet edilmek lazım geleceği iddiasıyla aylarca Taksim Kışlası'nı¹³³ medâr-ı hüçûm ittihâz eder, lâkin dediğimiz gibi yine sabretmelidir, bir gün kemâl-i harâretle evvelce aleyhine kalktığı nâzırın mesleğini ıttırâ edecektir.

¹³² Ebûzziya Tefvîk'in de dahil olduğu bir tartışma.

¹³³ 1327 yılı bütçe konuşmalarında Taksim Kışlası (Bugünkü Taksim İnönü gezisi) ve karşısındaki Taksim arsası (Talihane) ile eski gemiler ve uapların satılmasına hükümetçe karar verilmesi. Fakat bu karar, mecliste birçok tartışmaya neden olmuştur. Sonunda eski uaplar vs. satılmış, Taksim Kışlası ise yerinde kalmış ve 1940 yılında yıkılmıştır.

Şurasını ilave edelim ki onun eskiliğe olan hürmeti, meftûniyeti kendisinin “Genç Osmanlı” olduğunu iddiaya mani olmamıştır, sonra meyelân-ı mazi-perestânesine rağmen memleketimizde o san’at-ı tıbâatta âdetâ bir inkılâb-ı teceddüd-perverâne vücuda getirmiştir. Takvimleri, kütüphaneleri, mecmuaları, nevsâl-i ma’rifet, salnâme-i ma’rifet vesâire bir delîl-i bâriddir. Bunlardan başka o mazhar-ı teşvîk olmak şartıyla her şey yapabilir, bunu da vaktiyle vücuda (141) getirdiği “imsâkiye” ispat eder. Lâkin o bu muvaffakiyetten dolayı kendine bir hisse-i mefharet ayırmaz, mütevâzîâne “her kâr ki makbûl-i hümayûn olur elbette hünerdir” der....

Tercüme-i hâli baştan başa tedkik edilirse görülür ki o, hayatta Genç Osmanlılığı ile antikacılığı sayesinde az çok her sanata, her mesleğe intisâb etmiş zengin olmuş: İfadesine nazaran bu sayede bir ayda yalnız sofrasında çerez masrafı olarak kırk beş lira sarf etmiş! Züğürtlük etmiş: Bir müddet dervişlikle imrâr-ı hayât eylemiş! Hâsılı feleğin çemberinden geçmiştir.

İnkılâb-ı hayrımız vukû bulduğu vakit o böyle feleğin kerem ve serdini görmüş, tecrübe-dîde ve kâr-âzmûde bir Genç Osmanlı idi. Genç Osmanlı olunca Genç Türklüğün müzâhiretine nâil olması icap ederdi. Bunun için Anadolu’dan gelenler arasında o da sûret-i mutantanada mahalline ik’âd olundu. Ve işte üç seneden beri mecliste fırka-i hâmûşân içinde îfâ-yı vazife ediyor! Yalnız herkesçe bâ’is-i tereddüd olan cihet onun antikacılığa rağmen muhafazakârlık programını takip ettiği söylenen hizb-i cedîd¹³⁴ içinde görülmesidir. Bundan da anlaşılıyor ki onun gençliği her hâlde ihtiyarlığına galiptir!

134 Meclis-i Mebûsân’da İttihat ve Terakki’ye karşı direniş 1911 yılının başlarında örgütlendi. Eski bir İttihadçı olan Miralay Sadık, Hizb-i Cedîd’i kurdu. 1911 sonunda Hizb-i Cedîd diğer karşıt grupla birleşti ve böylece Hürriyet ve İtilaf Partisi kuruldu.

Canlı Anane

(Mahmud Esad) (142)

-2-

“Âheng-i mevcûdu bozarsak sonra eski düzeni bulamayız.”

Koca Râgıb Paşa¹³⁵

Son zamanlarda fırka-i İttihâdiye arasında peydâ olan Hizb-i Cedîd'in meydana attığı bir mesele-i atûka bazı taraflardan sû-i tefsîrâtâ uğratıldı, memleketimizde mevcut olan tekmil an'anât-ı milliyenin, Genç Türklük tarafından ilga edilmekte olduğu zannedildi. Bu bir galat-ı rü'yetten başka bir şey değildi. Nitekim bütün sû-i telakkiyâtı izâle etmek maksadıyla geçenlerde Meclis-i Mebûsân içinde karilerime bir “canlı anane” takdim etmiş, bu suretle an'anât-ı milliyeden dolayı telaşa düşmeğe mahal ve mani olmadığını ispat eylemek istemiştim.

Lâkin şâhid-i vâhid ile isbât-ı müddei câiz olmayıp bu bâbda ikinci bir şahit daha ikamesiyle ikmâl-i hadd-i nisâb edilmesi lazım (143) geleceğini düşündüğüm için bu gün de evvelki delîlimizin “büyük kardeşlerinden” birisini işhâd ediyorum:

Âh... Fakat kabil olsaydı da, onu bütün karilerime, birer birer, dünya gözüyle gösterebilse idim. O tebelbül-i zârîfâne, o edâ-yı nükte-perdâzânesiyle bizzat kendi kendisini anlatsa idi... Ve ben onu tarif için böyle beyhude satırlar imlâsına mecbur olmasaydım... Çünkü kurbanı olduğu şîve-i beyân ile denebilir ki “Kadd-i hâme-i müstakimü'l-kame zîr-i bâr-ı edâsında dâll ve lisân-ı serîû'l-beyân tabîrinde lâl ve kilik-i hayâl tasvirinde bî-mecâldir!”

Onun tercüme-i hâli baştan başa tedkik olunursa bütün hayatını an'anât-ı târihiyemizin “hıfz ve nakli” vazifesine hasr ve tahsis etmiş bir “canlı anane” olduğu görülür: Ol hazretin kıyâfet-i hâriciyesi fesli, altın gözlüklü ve İstanbulîli bir yeniçeri simâsını hâtıra getirir. Vakûr, fakat biraz kanbur bir tevazuyla yürür, yürürken etrafına hiç bakmaz,

135 Koca Râgıb Paşa (1698-1763): Türk sadrazam ve şairi.

sanki selam vermeğe bile tenezzül etmez gibi görünür, bu hâlini görenler ona karşı mütereddid bir haşyet hissederler... Fakat bu da bir galat-ı histir: Onun bu simâ-yı hâricîsi içinde bir neşe-i pür-çelebi rûhu vardır. Meslek-i muhâfazakârânesi icabınca sinîn-i mütevâliye ve hayatiyesi arasında gençliğinin rûh-ı şeydâsını daima muhafaza etmiştir!

Mamâfih bu genç rûhlu ihtiyar Türk'ün devr-i sâbıkta kıymeti (144) takdir edilemedi. O vakit onu takdir eden yalnız talebesi oldu. Kürsî-i tedrisinden ahz-ı feyz etmiş olan şâkirdlerinden hangisine sorulsa onun hakkında söyleyeceği ilk cümle-i takdir-kâr şudur:

– Baba adam!...

Fakat bu unvân-ı ihtirâmı kazanmak pek kolay olmamıştır. O bunun için senelerce çalışmış, Sultânî bir mektepten sultânî (birinci) bir şehâdetnâme ile çıktıktan sonra bir sabr-ı Eyüb –kendisinin Eyüplü olması da buna delâlet eder– ile çalışmıştır: Her şeyden evvel ne kadar nükteli hikâyeler, masallar, an'anât-ı târihiye varsa bunları tamamen hıfz etti. Onun hıfz ettiği hakâyık-ı aneneviye arasında Koca Râgıb Paşa “dehân-ı hikmet beyânından” sâdır olan bir hakikat vardır: Âheng-i mevcûdu bozarsak sonra eski düzeni bulamayız!...

Bunun için her yerde, her tarihte, hayatının her devresinde bu meslek dairesinde hareket etmeğe, daima “âheng-i mevcûdu” bozmamağa karar verdi.

Âheng-i mevcûdu muhafaza: İşte onun hedef-i âmâlî bu idi. Filhakkâ bu meslekten o pek çok istifade etmişti. Evvel-emirde bu sayede bir şevk ve âheng-i dâîmi içinde yaşadı: Aksaray'da, Sarıyer'de Hidâyet'in bağında,¹³⁶ Lüksemburg Gazinosu'nda,¹³⁷ (145) müdüriyet odasında, mektep dershanesinde, hâsılı her yerde yerine göre âhenge riâyet ederdi!

Sonra onda bir sihr-i te'sir vardı: Her kim ile münâsebâtta bulursak kendisine derhal uydurur, kendisine temsîl ederdi. Bu cihetle bütün talebesi onun dersi olduğu günler kendisini sabırsızlıkla beklerlerdi. Gelmediği gün herkesin neşesi kaçardı... O bilhassa âhenk ve şevke taalluk eden bahislerde coşar: Tarihî seyerânlar, mud-

¹³⁶ II. Meşrutiyet döneminin Sarıyer'de meşhur eğlence ve gezi yerlerinden biri.

¹³⁷ İstiklâl Caddesi'nde ünlü bir lokanta ve birahane.

hik ve zarif sözler, Bektaşî hikâyeleri, Napolyon'un aşkı, Nedim'in eş'âr-ı şûh ve sehîhârî, Nefî'nin kasâid-i tannânî onun belâgat-ı bül-bülânesiyle bir başkalık alır, bir sihr-i helâl gibi tesir eder!

Onun hele:

Gerdeninden, sînesinden bûseler etmişti vaad
Cümlesinden neyleyim kâfir peşimân oldu hep
Zülf-i kâfir, hâl-i kâfir, hatt-ı kâfir, el-aman
Ser-be-ser iklim-i hüsnün kâfiristân oldu hep

Beyitlerinde öyle bir cûşişi vardı ki can dayanmazdı... Onun esnâ-yı tadrîste hâtırına bir latîfe sânih oldu mu, söylememek imkânı yoktur, mutlak söyler, söylemekle de kalmaz, muhafazakârlığı icabınca mutlak talebesine kaydetirir:

– Hadi, bakayım, molla, kaydediver, ha... ha... ha!...

(146) Hatta imtihanda olsa yine böyledir; imtihan olmak üzere girmiş olan talebenin söylenen hikâyeyi, cümle veya mısraı derhal kaydetmesi lazım gelir! Mamâfih bu kayd-ı muâmelesi suya sabuna dokunmayan şeylere mahsustu. Aksi hâlde derhal ilave ederdi:

– Muş gûş dâred, divâr mûş dâred, pes divâr gûş dâred (yani fare-nin kulağı vardır! Duvar da fare vardır. Şu hâlde duvarda kulak vardır!) Bu mantık-ı latîfi dinleyen talebe o zaman söylenen şeyin harîm-i vic-dânında muhafazası lazım geleceğini anlardı.

Onun her sene tekrar ettiği, hiçbir sınıfı mahrum bırakmadığı bir hikâye “Kör Kadı”dır.¹³⁸ Kör Kadı hikâyesini mutlak her sene anlatır ve “istikamet-i haşebiye”nin câiz olmadığını ilave eder. Onun fikrine göre insan minare gibi değil, kâşık gibi doğru olmalıdır. Şiddetli rüzgâr estiği zamanlar kırılmamak için eğilmeli, sonra tekrar dikilmelidir! Sonra şüphe yok ki muhâtab a'mâ olursa “İza ce'el kaza amâ el basar”¹³⁹ demek mugâyir-i âdâb-ı zarâfettir, o vakit teb-

138 Söz konusu hikâye şudur: Bir gün birinin bir şahide ihtiyacı olmuş ve doğru konuşan bir adamı şahit olarak mahkemeye götürüp kadı efendinin karşısına dikmiş. Bizim doğrucu bakmış ki, kadı efendinin bir gözünde şaşılık var. Hemen, Selâmün aleyküm kör kadı deyivermiş. Kadı da kızıp, atın şu münasebetsizi içeriye diyerek hapsi boylatmış. Mahkûmlar ısrar etmişler, neden hapse auldun? diye... O da omuzlarını silkioymuş: Ben sadece doğruyu söyledim: Selâmün aleyküm kör kadı dedim. O da beni hapse attı. Halbuki ben doğruyu söylemişim. Mahkûmlar gülmüşler: Efendi, demişler, her doğruyu her yerde söylemek doğru mu? İşte böyle münasip olmayan yerde söyleyeceğin bir doğru, münasip olan yerlerde söylemen gereken doğrulara da mani olur, şahitlik bile yapamaz hale getirirler seni.

dîl-i elfâz ederek yine aynı manada olmak üzere “İza ce’el kaza zâka el fezâ”¹⁴⁰ demek lazım gelir. Zaten söylenen şey yalan bile olsa ne zarar verir? Tekmil hükemâ-yı sâbika “dürûğ-ı maslahat-âmîz”i vecâib-i medeniyeden addetmemişler midir? Şu hâlde o (147) “idâre-i maslahat” politikasının rûhuna vâkıf bir merd-i deryâ-dildir.

Lâkin idâre-i maslahat nâmı altında idâre-i mefsedeti düstûr-ı hareket ittihâz etmiş olan devr-i sâbık ona hürmet-i lâzımede bulunmadı; bu Eyüplü recül-i maslahat yine Eyüplü bir dostunun siâyetiyle dûçâr-ı menkûbiyet oldu; fakat o bu rüzgârın geçeceğini biliyordu. İstikamet-i haşebiye erbâbından değildi.

Ahz u telakki ettiği fermân-ı Hamîdiye kâmiş gibi, eğilerek mutâvaat etti ve bir sabr-ı Eyüb ile bekledi, ilân-ı Meşrûtiyet’e kadar idâre-i maslahat etti. Çünkü o “Men cerrebel mucerrib hallet bini nedâmâ”¹⁴¹ düstûr-ı hikmet nüşûrunu biliyordu! O biliyordu ki “çok dilâver gazi ol meydân-ı ser-bâzîde şerbet-i menkûbiyeti nûş ve hayât-ı fânî lezâizini ferâmûş eylemişti.”

Fakat nihayet mütevekkilen alellâh şimşir-i nusreti taklîd-i me-yân-ı himmet ve mukâbele-i istibdâda tevcîh-i tevsen-i celâdet eden Rumeli gazilerinin idâre-i istibdâd-ı Hamîdi’yi hedm ve tahrip emrinde bezl ettikleri gayret-i meşkûr ve sa’y-i mevfûr sayesinde şâhid-i dil-ârâ-yı hürriyeti bend-i kemend-i teshîr etmek müyesser oldu.

Çıkmadı bir nîm-ten kadd-i bülend-i himmete

Atlas gerdûnu birkaç defa tahmîn ettiler!

(148) O vakit kanâat etti ki kendisinin pek bülend olan himmetinden bu mülk ve milletin istifade etmesi zamanı hulûl etmişti. Zaten o idâre-i maslahat ilmini pek mükemmel tahsil etmişti. Onun için idâre-i cedîdede dahi “fatk u ratk-ı umûr”¹⁴² muvâfık olacağını bilirdi. Zaten istibdâd ortadan süpürülünce meydan boş kalmış, herkes kaht-ı ricâlden bahsetmeğe başlamıştı. Koyunun bulunduğu yerde keçiye Abdurrahman Çelebi demek zaruri idi! Bunun için her iki tarafın arzusuyla bu bü-

139 Kader geldiğinde gözler görmez olur.

140 Kader geldiğinde alan daralır.

141 Denenmiş deneyen pişman olur.

142 İşleri düzeltme, yoluna koyma.

lend-himmet-i recûl-i devlet Sultanahmet Meydanı'na nâzır olan makamda tevsîd ve sâde-i nezâret eyledi; filhakika fatk u ratk-ı umûra muvaffak da oldu. Yalnız bir defa, o da dalgınlıkla, merciini şaşırması...

(31 Mart)ta zuhûr eden fitne-i azîme esnasında kabine düştüğü vakit en ziyade kaht-ı ricâlin ne demek olduğu anlaşıldı. Bu müthiş yenilik-eskilik müsâdemesi esnasında acilen adama ihtiyaç vardı, Bir adam ki herkesin mahbûb-ı kulûbu olsun. Nihayet hâtıra gelenler arasında o da vardı. Yine idâre-i maslahatta muvaffak oldu. Mamâfih o yine bir taraftan idâre-i umûr-ı nezâret etmekle beraber masallarını unutmuyordu. Yeri gelince derhal memuruna:

– Hele sen şu işi bırak bir kere, o olur... Cennet-mekân Sultan Mahmud zamanında...” diye başlar ve hikâyesini ikmâl eder, (149) sonra sıra işe gelirdi, o da görülürdü; mamâfih bu kadar güzel idâre-i maslahat eden bir devletliyi Genç Türklerin aynü'l-ayân gibi muhafaza edeceğine bittabi şüphe edilemezdi!

Nihayet işte ikinci bir yenilik-eskilik meselesine benzer bir şey zuhûr eder etmez derhal yine ilk ele geçen o oldu. Nefsinde Genç Türklük ile Genç Kürtlüğü cem' eden bir nâzıra tekrar halef olarak mu'tellî-i makâm-ı nezâret oldu; mamâfih birtakım efrat-perestân onun icraâtsiz olduğuna hükmederler. Halbuki işte o makamına henüz oturalı pek az bir zaman olduğu hâlde muhafazakârlık programı nâmına bir hayli icraât gösterdi! Evvel-emirde zât-ı nezâret-penâhîlerine tahsis olunan koltuğun yeni olduğunu gördü, onda rahat edemedi, derhal ayağa kalkarak:

– Canım, dedi, babadan kalma bir şey yok mu?

Arandı tarandı, bereket versin babadan kalma bir köhne şey bulundu. O vakit bunun üzerinde rahat rahat yerleşti; çubuğunu yakarak geniş bir nefes aldı! Biraz sonra kahve istedi; halbuki kahve ocağı evvelce kaldırılmıştı. Tekrar emr-i nezâret-penâhî vukû buldu:

– Kahve ocağı tekrar açılın... Böyle şeyler nezâretin bereketidir!...

(150) Lâkin şu ifâdâtın onun terakkiperver olmadığına hükmedilmemelidir. O terakkiye doğru gider; yalnız babalarımızdan kalma bir anenedir, ki kendisinin de lisân-ı tasdik ve itirafından hiç düşmez: Türk tavşan avına öküz arabasıyla gider!

Diran Kelekyan
Sabah'in D.K. muharriri

Kalem, 21 Mayıs 1325, no: 38

Dört Köşeli

(Diran Kelekyan) (151)

Bir karikatüriste sordum:

– Onu nasıl tasvir edersin?

Bu zât dedi ki:

– Azizim onun her şeyi dört köşelidir! Sakalı, vücudu, ayakları, hâsılı her şeyi...

Ve filhakika, dikkat ettim, öyle idi: Dört köşeli iki ayak üzerine istinâd eden kısa bacaklarının teşkil ettiği müselles üstüne dört köşeli bir gövde (cez') ile, dört köşeli sakalıyla müzeyyen bir baş vaz edilirse onun şekl-i hâricîsinin bir modeli alınmış oluyordu; fakat dikkat edilirse görülür ki o dört köşeli bir mecmû-ı yek-pâre değildir, parça parça kısımlardan mürekkebe ve her parça dört köşeden müşekkeldir; bu muğlak şekl-i mücessem-i beşeriye irâe etmek için onun her köşesine bir “harf” de koymak lazım gelmez, yalnız iki harf, yan yana mevzû iki muayyen harf vardır ki onun hüviyetini göstermek için ilm-i ittihâz olunmuştur: D. K.¹⁴³

(152) Lâkin birçok adamlar her sabah gazetesinde görülen bu iki harfin ilk zamanlarda medlûl-i hakîkisini anlayamadılar, yüksek bakışlı, derin fikirli bu muharrir-i siyâsînin kim olacağını tahmin edemediler, birtakımları da bu “D.K.” rumuzunu garip garip tefsirâta uğrattılar, dal ve kefharfleriyle başlayan ne kadar münasebetsiz elfâz varsa bunları yek-diğerleriyle terkip ettiler... Mamâfih onun ismi “D.K.” müvezzine münhasır değildir, kendisi gibi onun ismi de dört köşelidir ki bu ancak o köşelerden birisini teşkil eder; diğer üç köşeye gelince onlar da şunlardan ibarettir:

Bedri Kâmil, Adolphe Ömrival, Vicomte de Klanik!...¹⁴⁴

¹⁴³ Diran Kelekyan isminin ilk harfleri.

¹⁴⁴ Diran Kelekyan'ın kullandığı takma isimler.

İkinci ve üçüncü isimleri vaktiyle Mısır'da bulunduğu zaman ser-muharrirliğini deruhde ettiği Bourse Egyptienne gazetesinde nâm-ı müste'ârı idi; "Bedri Kâmil" ise inkılaptan sonra görülmeğe başladı!

D. K., Bedri Kâmil, Adolphe Ömrival, Vicomte de Klanik nâm-ı müste'ârlarının ait oldukları elsineye nazaran onu cins ve mezhep noktasından rûhunu tahlil etmekte dûcâr-ı müşkilât olacağımızı an-larız, yer olur ki o umûr-ı şer'iyeyi bir şeyhülislamdan ziyade müda-faa eder.

Bazıları ondaki bu pseudonyme, yani nâm-ı müste'âr isti'mâli (153) inhimâkından kendisinin dâ'-ül-kizbe mübtela olduğunu istidlâl ederler, şu cihetle ki, "pseudo" yalan; "Nyme" isim manasına gelir!

Bu muharrir-i şehîrin diğer bir merakı da fikirlerinde olduğu gibi makalelerini küçük küçük kâğıt parçaları üzerine müteferrik surette tahrir ederek bilâhire bunları birbirine ishak etmek suretiyle vücuda getirmesidir; bazıları bu âdet-i garîbesinden dolayı da büyük bir adam, bir muharrir-i dâhi rûhu bulunduğunu istintâc, birtakımları da bu parçacılık sanatının onun şekl-i hâricîsi hakkında verdiğimiz izâhâtın neticesi olduğunu istidlâl ederler; onun yazıları birer birer tahlil edilirse anlaşılır ki makaleleri de vücudu gibi, yazdığı kâğıtlar gibi parça parça fikirlerden mürekkebdir, onlar mülhiyeten öyle bir-birinden uzak birtakım parçalardır ki dalkefizm san'at-ı acîbesiyle kesb-i iltisâk eder...

Dalkefizm usulü bir derya içine bir damla hakikat ilavesiyle hâsıl olan terkîb-i laf u güzâftan bir makale-i siyâsiye çıkarmak suretinde de tarif edilmiş idi; bu usûl te'sîr itibariyle bir macun gibidir. Öyle bir macun ki dâfiü'l-hırs ve câlibü'l-ihlâs olmak üzere şöhrat bulmuştur. Zaten "her kâra sâlih-i meslek-i kadîm-perverisinde" sâbit kadem olan bir gazete bundan başka bir mesleğe (154) tahammül edemez-di... Şu kadar ki son zamanlarda bu meslekte ufak bir eser-i tahavvül müşâhede edilmeğe başlamış, muharrir-i şehîr Posta ve Telgraf Mü-düriyeti'ne ilân-ı harb etmiş; lâkin ehl-i hibrenin re'yine göre bu ihti-lâf yeni bir şey değildir, bunun menşe-i târihîsi Türkiye-Yunan Muha-rebesi hengâmına mütesâdiftir!

Onun bir ihtilalci olduğunu söyleyenler var, fakat her şeyden evvel o bir muharrirdir; bir muharrir-i siyâsîdir, galiba muvaffakiyât-ı kale-miyesine mükâfâten olmalı ki kendisi Mekteb-i Mülkiye ile Mekteb-i Harbiye'ye muallim olmuştur. Muharrirlikteki iktidarını anlamak için “ezher” “cihet” ile “ez ser-i nev” arasındaki farkı anlamamasını, daima ikinciyi birinci tabir yerinde istimâl ettiğini söylemek kâfidir. Tâ-rih-i siyâsîdeki vüs'at-i ma'lûmâtına ise vakâyi-i siyâsiyenin tarihlerini daima unutmaması delâlet eder; onun ifadesine göre 1641, 1732, 1800 tarihlerinin arasında hiçbir fark yoktur. Fakat bazen, dört köşeli sakalını karıştırarak ifâde-i sâbıkasını tashih ettiği vâkîdir. Erbâb-ı tedkîkin beyanına göre bu meşhur muallim nazarında târih-i siyâsî ile târih-i diplomasinin beyninde de bir fark-ı sarîh yoktur!...

O makalelerinde her şeyden bahseder, her mesele hakkında beyân-ı re'y eder; fakat umumi bahislerde teenni gösterir, etrafı, bütün efkâr-ı muhiteyi bir kere iskandil eder, en sonra dalkefizm usulünün (155) kendisine çizdiği hatt-ı hareket dairesinde re'yini verir, yahut verir gibi gösterir. Şimdiye kadar, filhakika, o her şeyden bahsettiyse de yalnız bir mevzua dair yazı yazmadı. Çoktan beri kendisini tanıyanlarca beklenen bu makalenin unvanı şu ibare olacakmış:

Âh min-el-nisvân ve hâlâtihâ!¹⁴⁵

Bu unvanın sadrındaki “âh!” edatının sebab-i vazı hakkında muhtelif akvâl mevcuttur; yalnız ben en ziyade muvâfık-ı nefsu'l-emr olmak üzere kendisinin “Fakr-ı d'argent” denilen illet-i menhûsaya mübtela olmasını buluyorum!

Bu illet-i menhûsenin tedavisi için kendisine “hıttâ-i âyana” doğru bir seyahat icrası tavsiye edilmiş; fakat onun âb ü hevâsı mizacına uygun bir vilayete de razı olacağı anlaşıyor; ve o kanâattedir ki giderse orada mutlak bir şey yapacak, yapamazsa bile hiç olmazsa yıkacak!

Ubeydullah Efendi

Garip bir müdafaa (yukarıdaki kısmın yazısı)

- Jurnalci diyor, ben buraya jurnalci değilim demeğe çıkmadım ki...

Cem, 12 Şubat 1326, no: 16

Yolsuz Bir Yolcu (Ubeydullah Efendi) (156)

Eğer şu unvanı bir bilmece olmak üzere ilan etmiş olsaydım bu-
nu hal için müsabakaya iştirak edenlerin kâffesi bî-şekk ve bi-
lâ-tereddüd onun ismini söyleyecekti, onun için karilerimi
uzun uzadıya meşgul etmek istemedim, kendine en münasip olan
bu unvanı verdim... Lâkin bu unvandandır onun ismine intikalde görü-
len sühûlet, mâhiyetini anlamak meselesinde mevcut değildir: Şu
kadar ki onun heyûlâ-yı mevcûdiyeti hakkında tam ve sahih bir fikir
edinmek, tercüme-i hüviyetine muvaffak olmak için evvel-be-evvel
onu kisve-i zâhiresinden tecrit ederek “cevher-i vücûd”unu bulmak
lazım gelir! Çünkü böyle bir tedbîs-i ibtidâîye müracaat edilmediği
surette incecik imâmesine göre başka, daima lotasının kısıcak kol-
larından dışarıya fırlayan kolluklarına, modaya muvâfık yakalık ve
boyun bağına nazaran yine başka bir sınıfa olan karâbeti mûcib-i te-
reddüd olur. Böyle kisve-i hâriciyesini bir tarafa bırakacak olursak
onda her şeyden evvel bir “tarîkat sâlikî” rûhu buluruz. Yani evvelen
ve bizzat bir “şeyh!”tir: (157) Filhakika kendisi sâhib-i kerâmet de-
ğilse de el hünerlerini hâizdir; bu maharet ve ma’rifet-i mahsûsası-
na bir de “Nakşibendlik” ilave edilirse imâl-kerde-i sanâati olan ne-
fâisin derece-i kıymeti hakkında bir fikr-i mahsûs edinilebilir; eğer
kendini satmak sanatını bilseydi, reklamcılık sanatına da tamâmıy-
la vâkıf bulunsa idi hiç şüphe yok, kendisini birinci sınıf esnaf me-
yanına geçirmek icap ederdi.

Bununla beraber düşmen-i ilm ve marifet olan devr-i sâbık onu da
zikir ve fikir ile iştigal ettiği İzmir’deki zâviyesinde aradı, buldu, bu
mülk-i mevrûsundan tard etti: Lâkin o bundan müteessir olmadı, bu-
nu bir tenbîh-i semâvî gibi telakki etti, kendisine “yol” göründüğünü
anladı; artık şimdi şeyhimiz bir “derviş-i dil-rîş” tevekkülüyle seyaha-

te çıkmış, erzâk-ı mukadderisini aramağa gitmiş idi! Lâkin onun kalbinde mevcut olan sıdk u ihlâs herkeste bulunamazdı; birtakım za'ifü'l-kalb erbâb-ı reyb ü keman bu derviş-i seyyâh-ı dil-rîşin atına yolunu tutmasına, yanındaki müridine bakanlar şüphelendiler; mamâfih bilâhire o da kendisinin aldanmış olduğuna hükmetmiş idi; çünkü sâdık zannettiği müridi onu Atina'da sattı!

Lâkin o hakikaten bütün manasıyla bir deryâ-dil idi; bilâ-fütûr yoluna devam etti; Paris'e vardığı vakit “gazetecilik” etmeğe başladı; bununla beraber bu yeni sanat onu mesleğinden ayırmış olmuyordu, (158) bu hakikati ise çıkardığı muhtelif gazetelerin isimleri tamamen izah eder:

Doğru Yol,¹⁴⁶ Düz Yol, Uzun Yol, Kısa Yol... ilh... Bu suretle hem men-sup olduğu tarikatın icâbâtına tevessül etmiş oluyor, hem seyâhat-i ma'neviyesine devam ediyor demekti!

Fakat bir müddetten sonra Paris'te kendisine yine yol görünmüştü; bu defa tâlii kendisini ta Amerika'ya kadar sevk etti; Amerika'da gördüğü garâib-i ticaret ise Avrupa'dakilere kıyas kabul edilemez şeylerdendi: İbtidâ şeyh, sonra seyyah bir derviş, Avrupa'da gazeteci olan zavallı şimdi Amerika'da lostra boyacısı, kartpostalcı, kravat iğnesi, keten helvası âmil ve bâyii oldu! Bir aralık Meksika'nın hücrâ bucaklarında bir “serseri İngiliz” kendisine refik-i hayât oldu, ikisi beraber akd-i râbıta-i uhuvvet ve muhâdenet ettiler, tevhîd-i mesâi eylediler: Otelden isimler yazar, serseri İngiliz turnakla kart üstüne isimler hakkeder. Bu suretle müştereken yaşarlardı; bir gün her ikisinin de canları sıkıldı. Zengin bir kıtaya, bir şehre gitmek istediler; parasızlık buna mani oluyordu, cihân-dîde seyyah düşünürken bunun da kolayını buldu: Şimendüfer vagonlarının üstüne kimse görmeden çıkıp abanmak, ta menzîl-i maksûda kadar orada nazardan nihân yaşamak; bu projeyi (159) muvaffakiyetle tatbike muvaffak oldular, hat-ta birçok serseriler bile kendilerine imtisâl etti...

¹⁴⁶ Ubeydullah Efendi'nin İbrahim Nazmi, Kurrezade Mehmed ve İmam Mehmed İzzet'le bir matbaa kurarak, 1898'de Filibe'de çıkardığı gazete. Bu gazete sadece üç nüsha çıkabilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Turan Alkan, Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları, İletişim Yay., İstanbul, 1997, Ömer Hakan Özalp, Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Malta, Afganistan ve İran Hatıraları, Dergâh Yay., İstanbul, 2002.

Mahall-i maksûda varınca etrafta gördükleri milyonerlere rekabet için düşünmeğe başladılar; bir gün bir panayırda dolaşırken âdetâ fevka't-tabiiye denilebilecek derecede büyük bir soğan sergisine tesadüf etmişlerdi. Rica ve niyâzlar ile bunlardan birkaç tanesini ele geçirdiler; derhal diğer bir mahale gittiler: Tedarik ettikleri âdi soğan tohumları cihân-dîde dervişimizin İngilizce okuduğu efsûnlar sayesinde kâmilan satılmış, bu sayede de her ikisi de hemen birer yarım milyoner olmuştu!

Şimdi para kazanmakta bir zevk-i mahsûs bulunduğunu hissedenden ser-âzâde derviş Chicago sergisinde¹⁴⁷ keten helvacı bir Acem ile akd-i şirket etti: İpek rengindeki keten helvasını muhtelif renklere boyadılar, renklerine göre a'lâ, aliü'l-alâ, vasat, ednâ kısımlarına ayırdılar; bu suretle herkesin gözü boyanmış, yine birçok kazanç hâsıl olmuştu.

İlân-ı hürriyet üzerine dervişimiz artık çilesinin hitâm bulduğuna hükmetti, vatan-ı aslîsine avdet eyledi, ilk intihâbâtta cihân-dîdeliğine hürmeten mebus intihâb edildi!

Mebus oldu da ne oldu? Bu suâl kendisine de sorulsa ihtimal ki cevap veremez! Mamâfih inkâr edilmemek (160) lazım gelir ki üç senede üç defa kürsî-i hitâbete çıktı, her çıkışında da doğruluktan katiyen ayrılmadı ve meşhur cevabıyla hiçbir muhâlifin göstermediği bir cesâret-i medeniye numunesi irâe etmiş oldu. O bütün hayatını uğrunda feda ettiği tedkikât-ı amîka, riyâzât-ı fikriyesiyle, cihân-şümûl-i seyâhatle öğrendi, anladı, iman etti ki bütün meslek-i felsefiye içinde muteber addedilecek bir esas vardır: "Vahdet-i mevcûd". Yine bunun içindir ki o ecnâs arasında istibdâd ile hürriyet, tarafgîrlik ile hilâfgîrlik aralarında bile fark olmadığına kanidir; hatta denilebilir ki dünyada vahdet-i mevcûddan başka bir şey olmadığı itikadında bulunduğundan diğer bir felsefe mevcut olup olmadığını düşünmeğe bile lüzum görmemiştir; yine bu esasa merbûtiyetinden nâşî fırka-i İttihâdiyyeye kalben merbûttur. Yalnız mecliste medâr-ı i'tirâz olduğu

147 1 Mayıs 1893-31 Ekim 1893 yılları arasında Amerika'nın Chicago şehrinde gerçekleşen sergi.

vechle kendisinin “akşamki fikir ile sabahki fikri”nin ittihâd etmesi başka bir nokta-i nazardan izah edilmek lazım gelir; şöyle ki:

Müşârünileyh mebus olduktan sonra mutâdı olan “yolculuk”una devam etti ve son günlerde tesadüfün kendisine ihsân ettiği mürit ile beraber “Hak Yolu”nu¹⁴⁸ çıkarmağa başladı; lâkin nasılsa bir hafta sonra şeriklerinden ayrılmağa mecbur oldu. Bununla beraber yoluna devamdan geri kalamazdı. İşte meb’ûs-ı muhteremin böyle ebedî bir “yolcu” olması kendisinin bir noktada, bir mahalde (161) pâ-ber-câ-yi sebât olmasına mani olur. O yolculuktan katiyen bıkmaz, usanmaz, “bekâr,” ta’bîr-i âhirle “sebûk-bâr”¹⁴⁹ olduğu için istediği gibi gezer. Yalnız bütün seyahatlerinde yanından “çay semaveri”ni eksik etmez. Hatta Avrupa’ya, Amerika’ya bile semaveriyle gitmiştir. Şâyân-ı hayret olan cihet pek seyrek seyahat ettiği Meclis-i Mebûsân’a götürmemiştir.

Mamâfih filhakika o bir yolcu ise de gideceği yolu evvelden keşfetmek mümkün değildir. O daima muhatabanın vaz ve mevkiine bakar, ondan sonra bir hatt-ı hareket tayin eder. Daima muhâlifür. Ne söylenirse aksini iddia eder. Fikri de kendisi gibi gayr-i sâbit olduğu için bu dönme ameliyesinde kolayca muvaffak olur. Bu cihetle bütün hayât-ı menâzırası, hayât-ı felsefesi, “hâlef-i taarrûf” kaidesiyle icmâl edilebilir... O dünyada hiçbir kimseye, hiçbir şeye, hiçbir fikre ser-fürû etmemiştir. Yalnız şuna da kanidir ki “bu âlemde riyâsız yaşanamaz!” Mamâfih ağzından hiç düşmeyen “kuzum!” yahut “ayağını öpeyim canım...” hitaplarına bakarak onun riyâkârlığına hükmetmemelidir. Bunlar iknâ-i muhâtab, teblîğ-i hakikat için birer vasıta. Eğer böyle nazikâne hitaplarıyla iknaa muvaffak olamaz ise o vakit asabileşir, kızar; son söz olmak üzere:

(162) – Ya efendi; insan bunları görüyor da çırlıçıplak sokağa fırlayacağı geliyor, diye izhâr-ı hayret eder...

Mamâfih onun söylediği sözler muvâfık-ı hakikat olmasa bile yine affedilmek icap eder. Çünkü “cihân-dîde bisyâr gûyed durûg.”¹⁵⁰

148 Siyasetten, ictimaiyattan, dinden, ulûm ve felsefeden bahseder. 3 Şubat 1326 (1910) - 10 Mart 1327 (1911), 1-6 sayı. Sahibi ve mesul müdürü Mehmed Ubeydullah, İstanbul.

149 Yüklü hafif, eşyası az olan.

150 Tecrübeli kimseler çok yalan söyler.

Daima sakalının bam teli kalkık bir vaziyette duran, bu hâliyle Ahfeşin geçisine benzeyen bu zâtın kim olduğunu daha açık bir lisan ile anlamak isteyenler kendisinden şu cevabı alırlar:

– Evvelen bir Müslüman, sonra bir Türk; daha sonra bir Osmanlı'yım.

✱

Fasîh-i Gayr-i Meşhûr

(Ali Nusret) (163)

Eimme-i fasâhatten olup “galat-ı meşhûr!” makalesinin muhar-riridir. Emsileye, binaya, avâmile, izhâra ve bunlardan sonra gelen lisana ait kâffe-i âsâra vâkıf olduğundan fesâhate nispet edilebilmek için hâiz-i hak ve salâhiyettir. Meşhurdur denemez; çün-kü şimdiye kadar musâhabe-i edebiye, tedkikât-ı edebiye, tenkit gibi ser-levhalar altında öteden beri marûf ve meşhur imzaların marûf ve meşhur eserlerine “hiçtir, gülünçtür, acınacak bir eserdir!” diye taar-ruz ve tecavüz etmemiştir. Gayr-i meşhûr da denemez; çünkü lisana ait yazdığı makalelerde imzayı görmeyen birisi onun kimin tarafın-dan yazıldığını anlar, zaten şöhret de bir nevi alâmet-i fârika-i sâbite değil midir?

Yalnız şurası var: Kendisinin eimme-i fesâhatten idiği şüpheden vâreste bir hakikat olduğu hâlde henüz meydân-ı fesâhatten nâm-ı bülendine bir âbide rezk edilmiş değildir; buna sebep belki yukarıda söylediğimiz hâlidir, fakat, her hâlde fasîh-i meşhûr denemiyor, (164) geçenlerde “galat-ı meşhûr!” makalesini okuyanlar bunun önündeki şu (!) işaretini gördükleri vakit bunu, artık istihkâk-ı şöh-ret için herkese meydan okumak üzere salıverilmiş bir nâra zannet-mişlerdi, fakat makalenin intişârından beri hemen hemen on beş gün geçtiği hâlde yeni bir ses işitilmemesi bu zannın doğru olmadığını ifhâm ediyor.

Fasîh-i muhteremin hüviyetini bir muâdele ile ifade etmek lazım gelirse vâhid-i kıyasî olarak birâder-i muhteremini almak icap eder? (Cenab Şahabeddin-şöhret) + fesâhat + ilm-i iştikâk + Muallim Naci Fecr-i Âti

3

+(Tecvîd-i elfâz+tecvîd-i etvâr) =Ali Nusret

Kendisi kaymakamdır, ediptir, muallimdir. Kaymakamdır: Kahramanlıkla alakası olmadığını sade kılıcıyla değil, kalemiyle de ispat etmiş olduğundan son askerî tekâüd kanununun verdiği haktan istifadeye şitâbân olmuştur. Bundan dolayı artık bu gün parlak kılıçlı, sırmalı bir kaymakam addolunamaz. Fakat, bu hâle rağmen, o yine kaymakamdır: Muallim Naci'nin bıraktığı posta oturmak, ona niyâbet etmek için kendinden başka hâiz-i ehliyet ve liyâkat birisi zuhûr etmemiştir!

(165) Ediptir: Galat-ı meşhûr! makalesinden başka merhûm-ı itti-hâd ve yevmî Şûrâ-yı Ümmet'teki¹⁵¹ makaleleri bil-fiil edipliğinin birer şâhid-i fasîhi olmasalar bile her hâlde eski Servet-i Fünûn koleksiyonlarında hâlâ heves-kârân-ı edebiyât tarafından içindeki lugatlardan bazıları Kamûs-ı Türkî'de¹⁵² aranıp aranıp da bulunamamış olan âsâr-ı mensûresi kâfidir. (Hüsni)ü tarîf eden muhtelif mütefekkirler arasında daimi bir ihtilâf vardır: Bir şey güzel olmak için müfid olmalı mı, olmamalı mı? Yani edebiyattan doğrudan doğruya fâide de talep etmeli mi, etmemeli mi?

Bu mesele-i mühimmeyi muhterem dostumuz Ali Nusret Bey en keskin bıçakla kesip atmış ve bütün ihtilâfâtı ortadan kaldırmıştır: Yazdığı eserler aynı zamanda hem birer sahîfe-i bedia, hem de herkes için bir kavâid kitâbıdır! Bu eserleri okuyanlar artık bütün hayatlarında “çuvaldız” yazmazlar, “meşiyet”i “maişet” vezninde okumamak için Fikret Bey'in¹⁵³ “Fakat unutma ki yol intizâm-ı meşyetle” mısraının yazılmasına intizâr ihtiyâcında kalmazlar. Bilhassa “mizah” kelimesini doğru okumak için “galat-ı meşhûr!” makalesini okumak kâfidir. Henüz bizim de manasını anlamağa muvaffak olamadığımız “çed” kelimesinin yanına bir (vav) ile birleşmiş olan mizah kelimesinin mimin zammesiyle okunacağı yanı başında meşrûhtur. Filhakika bu büyük bir mesele idi. Kimisi fetha, (166) kimisi de kesre ile okurdu; işte bu gün doğrusunu öğrendik, fasîh-i muhtereme teşekkürât... Malumdur: Hemen her mektebe, Türkçe, Osmanlıca dersleri verir. Bütün muallimlerin nâil olmadıkları bir mazha-

151 Mısır'da Ahmed Rıza Bey tarafından çıkarılan gazete. İdarecisi Ahmet Saip. Küçük bir ilavesi de vardır. Bağıyarzân Sâmi Paşazâde Sezâi'dir. Sonradan Paris'te ve İstanbul'da çıkmıştır.

152 Şemseddin Sâmî'nin 1900/1901 yılında yayımlanan Türkçe Sözlüğü.

153 Tefvîk Fikret.

riyeti vardır, talebesi, yüzlere bâliğ olan talebesi kendisini pek çok sever; çünkü sene-i tedrîsiye zarfında talebeyi ne kadar çok korkutursa imti-handa da o kadar memnun eder. Onun dersinden hiç de sıfır almış bir çocuk yoktur. Fakat, bunun sebebini hocanın merhametinde aramak beyhudedir. Onun sebebi büsbütün başkadır: Talebeyi çağırır, emsileden sorar, izhârdan avâmilden, ilm-i iştikâktan suâl eder ve her sorduğu suâle karşı üç defa yutkunarak mütemâdiyen şaşkın başını sallayan çocuğa kendi cevap verir. Nihayet çocuk çıkar, vâkıa bilemedi, fakat, bunda biçarenin ne kabahati var ki numerosunu kırsın; sorduğu şeyler içinde Türkçe ile alâkadâr olan bir cihet yoktu ki...

Ali Nusret naziktir, hoştur: Selam verdiği zamanı görmeli: Sağ elini bir hareket-i acûlâne ile evvela yukarıya, dudaklarına doğru kaldırır, orada inkişâf eden tatlı bir dost tebessümünü gösterdikten sonra yerlere doğru salıverir ve “aleyküm esselaaaam”ın dört elif kadar devam eden meddiyle beraber el yavaş yavaş tekrar yukarıya kalkar, selam nihayet bulur...

(167) Muallim-i fasîh tecvîde meraklıdır. Söz söylerken bütün mahâricini yerli yerinde gösterir, bu tecvîd ibtilâsı bütün etrafıyla, bilhassa selam verirken tezâhür eder, çünkü o zaman tecvîd sade elfâzda değil, etvârda da vardır! “Allah ömür versin, efendim!” derken aldığı etvâr, vücudundaki harekât bu cümlemin eczâ-yı medd ve kasıryla tamamen hem-âhenktir. O kadar ki siz karşısında sözü dudaklarından değil, ellerinden, kollarından, bütün azâsından dökülüyor zannedersiniz!

Maymuncuk?

(İsmail Müştak) (168)

Şu serlevhayı okuyanlar ihtimal ki birdenbire dūcâr-ı tereddüd olur, ihtimal ki bu tabirden kasdettiğimiz medlûlû birdenbire tayin edemezler. Çünkü “maymuncuk” bir lafz-ı müşterektir, maânî-i muhtelifeye delâlet edebilir: Evvel-emirde bu kelime her kilidi açan bir miftâh manasına gelir, sonra “maymun”un ism-i tasgîri olabilir ve nihayet son zamanlarda bütün cihanın enzâr-ı hayreti önünde izhâr-ı hüviyet eden beyn-el-milel evrâk-ı siyâsiye sirkat çetesi reis-i meşhûru maymunun bir enmûzec-i musaggarına ilm-i itti-hâz edilmiş bir tabir olur! Bu cihetten karilerimin tereddüdü tabîîdir: Acaba bu üç manadan burada hangisi maksûddur? Ben suâle karşı kati ve sarîh bir cevap vermeyeceğim ve diyeceğim ki bu tabirden benim maksadım o (?)dur!

Filhakika o da bir maymuncuktan başka bir şey değildir. Hüviyet-i zâhiresi itibariyle onda bir fevkaladelik görülemez. Kendisini (169) görenler ibtidâ onu diğer insanlardan tefrîk için bir alâmet-i fârikaya tesadûf edemezler. Hatta kendisi daima iddia eder, der ki:

– Bende bir fevkaladelik yoktur, benim karikatürüm yapılamaz!... Lâkin ben bu itikadda değilim. Yalnız onu anlamak, onun şekl-i tabîî-i hâricîsi içinde meknûz olan fevkaladelîği bulmak, esrâr-ı hüviyetini keşfedebilmek için yine aynı cinsten bir âlet-i tahkîk, bütün manasıyla bir “maymuncuk” lazımdır. İşte onun hakkında yapılacak bir karikatür ancak o vakit bir nefise-i san’at olabilir...

Maymuncuk kelimesi içinde maânî-i muhtelif mûnderic olduğu gibi onun vahdet-i hâriciyesi içinde de muhtelif hüviyetler, muhtelif simâlar, muhtelif varlıklar mevcuttur. Şu dakikada onun için hâl ve maslahat ne olmağı icap ederse derhal oluyor! Mesela Mekteb-i Mül-

kiye'den sınıfının birincisi olarak çıkmak istedi, oluverdi. Bu cihetle onun işini görmek için kimseye ihtiyacı yoktur, kendi işini, her şey olmak istidâdı sayesinde kendi görür, hatta henüz yine bir mektepli iken mektepten bir gün mezuniyet almak istedi, istîzân tezkeresi üzerine velisinin mührüne bile lüzum görmedi, derhal o dakikada bir sâhib-i san'at, bir mühürücü oluvermişti!

Mektepten çıktıktan sonra şanlı bir kâtip oldu. Lâkin (170) ne kadar şanlı, ne kadar nüfuzlu olursa olsun, o istidâdını bir san'at-ı mahdûde içinde hapsedemezdi. Bir taraftan da kendisine diğer iştigâlât-ı tâlîye buldu: Şâirlik, muharrirlik, diplomatlık, musiki-şinâslık, ilh... bu cümledendi: Bilhassa edebiyat ile iştigâli neticesinde anlamıştı ki belâğatın şartı makâlin makama münasebetinden ibaret olduğundan makâm tebeddül ettikçe makâli de tebdîl etmek lazımdır. O tamamıyla bu şart-ı belâğata riâyet sayesinde herkes üzerine istediği tesiri yapabiliyor, mutlak muhatabını teshîr ediyordu. Binâenaleyh onun sözlerindeki bu te'sîr-i sâhirâneyi görüp de kudemâ-yı üdebânın (eblegu-hâ ekzebuhâ)¹⁵⁴ kaidesinin sıhhatini tasdik etmemek kabil olamazdı!

O bir şâirdir, fakat maatteessüf kimse bir kaside ve sonesini değil, tek bir beyit mısraını bile görmemiştir. Kendi ifadesine nazaran (680) beyitlik bir manzûme-i mutavvele nazmedecekmış. “Şûre-zâr-ı hayât” unvanını verdiği bu manzumeyi yazmak için yedi sene evvel niyet ettiği hâlde henüz meşîme-i hayâlden âlem-i hakikate şeref-sânih olmamıştır. Henüz mektepte iken karar verilen, fakat yedi seneden beri yazılamayan; müstakbel hayatında da yazılıp yazılmayacağı meşkûk olan bu manzumenin verdiği salâhiyetle mahâfil-i şuarâyâ dahil olur, oralarda en mutenâ bir mevki-i ihtirâm işgal eder, geçenlerde Tokatlıyan¹⁵⁵ salonunda bir sûret-i mutantanada tertip (171) edilen “evvelki günküler-dünküler-bugünküler” ziyâfet-i edebiyesinde olduğu gibi!

Lâkin onun şimdiye kadar bir eser-i manzûm yazdığını, yazmak iktidarında bulunduğunu fiilen ispat etmemesi kendisinin şâirlikle tavsîfine mani olamaz. Çünkü şiir hüsn-i hakikînin ifadesinden iba-

154 En iyi konuşanı en yalancısıdır.

155 Dönemin ünlü oğullarından biri.

ret olmasına, hüsn de Hegel'in tarifi vechiyle hakikatin bir şekl-i bedîi muharrifine itlâk edilmekte bulunmasına göre onun her yazdığı şey mutlak bir şi'r-i belîğ olur, hatta bu yazılan şey tarih bile olsa onun elinde bu suretle şi'r-i belîğ olur!

Son zamanlarda neşretmeğe başladığı hâtûrât-ı târihiyesiyle nüfûz-ı nazarını yar ve ağıyâra tasdik ettiren bu şâir-i siyâsî iktidarını yalnız hâile-nüvislikte değil takriben bir sene evvel mudhike-nüvislikte de izhâr ve isbât-ı mahâret eylemişti; hatta Avrupa seyahati esnasında Marienbad'a sûret-i muvâsalatını tasvir eden makale-i mizâhiyesinde Almanca bilmemek yüzünden bir türlü yumurtayı tarif edemeyince sandalyesinin üstüne çıkarak; follukta yumurtlamak için uğraşan bir tavuk vaziyetini alarak "gıt gıdak... gıt gıdak!..." demesindeki incelik, bundaki letâfet-i icâd-kârâne derhal şuyû bulması üzerine bir komedi heyeti tarafından, makalenin neşrinden üç gün evvel varyete tiyatrosunda temsil edilmişti!

(172) Rivayete bakılırsa otuz yaşını tecavüz etmiştir. Mamâfih simâsına dikkat edildiği hâlde onun bir Genç Türk olduğuna hükmedilmek icap eder. Yedi sekiz seneden beri tekâmülât-ı hâriciye-i uzviyesini takip eden nazarlar onda katiyen şimdiye kadar ufak bir eser-i tahavvül görememişlerdir. Çünkü o daima bir Genç Türk kalmağa azm etmiş ve bunda tamamen muvaffak olmuştur! Bununla beraber o yalnız şahsen bir Genç Türk, bir şâb-ı ebedî değildir. Fikren de bir Genç Türk'tür: Bunun için ferdâ-yı inkılâbda idâre-i cedîdeye ta doğduğu günden beri müştak olduğunu ispat etmiştir!

Genç olmak itibarıyla o maziye ehemmiyet vermez, daima istikbalini düşünür. İstikbali hakkında programlar yapar, bütün hayatında da neler yapacak, nelere teşebbüs edecekse programına birer birer kaydeder. Hâsılı onun her şeyi ölçülüdür. Her gün yapacağı mikdâr-ı amel mu'ayyendir. Tercümelerini ip ile ölçer. Bu günün işini yarına bırakmadığı gibi yarının hakkını da bu güne geçirmek istemez.

Lâkin dediğimiz gibi onun Genç Türklüğüne bakıp da ihtiyar Türk olamayacağına hükmetmemelidir, nitekim el-yevm "ak sakallılar"a yakın bulunması da bunu gösterir.

O gençliğiyle beraber kendisinde ihtiyar tecrübesini cem etmiş olduğu için her işte esbâb-ı muvaffakiyet neden ibaret ise bilir, (173) bilhassa kazın geleceğine emin olduğu yerden tavuğu saklamaz; parasızlıktan daima şikâyet ettiği hâlde samimi eviddâsı yolunda “paralanır,” yükte hafif bahada ağır kavâim-i nakdiye ile mâlî olan kesesini ehibbâsına ziyafet vermek yolunda açar. Lâkin bu gibi ziyafetlerden onun hiçbir vakit zararlı çıktığı görülmemiştir. Ziyafet masası üstünde öyle bir oyun oynar ki sarfiyatını fazlasıyla çıkarır...

Onun kadar ehibbâ hediyesinin kıymetini anlayan yoktur denilebilir. Kütüphanesine bakılacak olursa kitaplarının hemen hepsi şuradan buradan beleş olarak gelmiş olduğu görülür!

Onun hayatında ne kadar muvaffakiyâtı varsa hepsi yalnız bir haslet-i esâsiyesine medyûndur: Fırsattan istifade! Onun eline hiçbir fırsat geçsin de kaybedilmiş olsun, bu vâki olmamıştır! İşte bu sayede o her mecliste, her mahfilde kendisine bir mevki-i müstesnâ teminine muvaffak olur. Muhatablarının, musâhiblerinin kendi üzerine celb-i hürmetine muvaffak olur; mesela söz arasında:

– Bu gün sadrazamla beraber arabasında geliyorduk, der, şöyle bir hâdiseye tesadûf ettik...

Onun hiçbir ehemmiyet atfetmeyerek hikâyesine ilave ettiği böyle bir cümle-i mu’terize derhal büyük bir belâgatla nazarlara kesb-i ehemmiyet eder. Muhatablarına kendisinin nasıl bir kıymette (174) olduğunu ispat eder. Ondan sonra artık beis görmez, karikatürünü yapacak bir adam bile olsa emredebilir:

– Şu paltomu tutuver de gideyim, acele işim var, gideceğim artık...”

O bütün hayatını serâpâ bir dikkat içinde yaşamış gibidir. Hayatında ne görmüş, ne işitmiş, neye vâkıf olmuşsa bütün rûhuyla anlamış, derhal defter-i hâfızasına kaydetmiştir. Bir öğrendiğini bir daha unutmak ihtimali yoktur denilebilir: Hatta o hiç çalışmadığı hâlde çocukluğunda âdeta hüddâ-yi nâbit bir surette musiki-şinâs oldu. Öğrendiği kantoları şimdi hâlâ unutmamıştır, bunun için ara sıra boş zamanlarında en ziyade hoşuna giden şu kantoyu tekrar ettiği görülür:

Emine de tonbayı¹⁵⁶ koğuyor
Oğlan yere düşmüş dizini oğuyor
Aman aman Emine'm tonbul Emine'm
Emine'm.....

O öyle bir maymuncuktur ki besâtet-i zâhiriyesine aldanmamalıdır. Onda akıllara hayret veren marifetli bir hüviyet-i mahfiye vardır. Öyle bir maymuncuktur ki dikkat-i nüfûzuyla muhatabının nazarlarından esrâr-ı rûhunu keşfeder. Bunun için ne vakit onun karşısında (175) birkaç dakika bulunsam ondan ayrıldıktan sonra korkar, kendi kendime düşünürüm:

– Acaba o bana bakarken mahrem bir şey düşündüm mü?

Hâsılı o öyle bir maymuncuktur ki bilhassa mâhir bir marangoz eline geçerse...

6

6

156 Tombay da denir. Su sığın dişisi, dişi manda.

Tanîn'in Kasidecisi

(Fâzıl Ahmed) (176)

Onu ibtidâ bir gazeteci olarak tanıımıştım: Hey'et-i tahrîriye masasının siyeh-pûş safhasına ittikâ ettiği iki cılız kolları arasında derbeder, perişan-ser, şikeste beste vaz ve tavrıyla daima merhametimi celb ederdi; hiçbir vakit tuvalet aynasının karşısında bulunduğu anlaşılan bu nahif ve ser-âzâd genç her gün koltukları altında hey'et-i tahrîriye odasına mutlaka bir mecelle-i felsefiye ve ah-lâkiye ile girer ve sonra daima o derbeder, perişan-ser, şikeste beste vaz ve tavrını muhafaza ederdi.

Mamâfih bu hâl-i perişânî içinde pek ziyade sâhib-i ihtisâs olduğun donanma îanesi havâdislerini hülâsa ederken ara sıra yorgun dimağlar için bir vesile-i tenşît bulur, sonra bu samimi sâmilerinin kakhahalarına gençlik içinde buruşmuş simâsına bir ma'nâ-yı nâfiz veren sarışın gözlerini küçülterek o da iştirâk ederdi.

Pek sinirli mesâî dakikalarında usûl-i aşere üzere (177) tecvîd talimi ile geçen edvâr-ı sabâvetten, Kürdistan dağlarında seyahatlerinden, devr-i sâbıkta meskûkât idaresine, Maârif Nezareti'ne mülâzemetlerinden, bad-el-inkılâb bir İzmir valisi kâtib-i husûsiliğinden de bahsettiği için böyle parça parça kendi ağzından hemen tekmil tercüme-i hâlini öğrenmiştim. Fakat onun tercüme-i hâlinde heyûlâ-yı hüviyeti hakkında doğru bir fikir hâsıl etmek kabil değildir; kim bu mu'ammâ-yı hilkatı anladım derse, emin olunuz, yalandır!

O bir sene gazete muharrirliği etti, fakat bir gün gazeteci olamadı, hey'et-i tahrîriyesi içinde bulunduğu zannını baştan bir defa olsun okumadı. Hatta bütün âlem-i matbûâtı altüst eden vakâyî tesadûf lutfetmedikçe duymadı. Kendisini tanıyanlar arasında feylesofluğuyla şöhret almıştır; havâdis-i âleme karşı terk-i mâsivâ edenlere mahsûs lakaydîsine, daima koltuğunun altında taşıdığı hamûle-i irfâna, hiçbir

darbe-i şâne görmemiş saçlarının dağınıklığına, pek seyrek berber yüzü gören simâsına nazaran bunun bir şöhet-i kâzibe olmadığına inanmak lazım gelir. Bu nokta-i nazardan ekseriya onu arkadaşları daima Bacon'un şâkird-i ma'rifeti olduğunu iddia eden meşhur ve tek gözlüklü bir feylesof mebusa benzetirler,¹⁵⁷ filhakika bu teşbihte büyük bir isabet vardır; müşebbehün-bihi¹⁵⁸ gibi o da birçok evsâf-ı mütezâddeyi nefsinde cem ettiği (178) gibi aynı zamanda bir adamın hem âlim hem şâir olabileceğini ispat etmiştir! Onun bu liyâkatine mükâfâten olmalı ki "Fecr-i Âti"nin ilk riyâset-i fahriyesine intihâb edilmişti.

Şimdi de hâlâ resmen bu cem'iyet-i güzîdenin erkânı arasında ismi mukayyedir. Lâkin hâricte onu dinleyenler, müşebbehün-bihi olan mebusun fırka dahilinde mi yoksa hâricinde mi olduğu anlamadığı gibi Fecr-i Âti'den mi, değil mi, kestiremezler!

Mamâfih Bacon'un şâkird-i ma'rifeti ile aralarında müşâbehet-i külliye bulunduğunu iddia etmek doğru olamaz. Bunları birbirinden tefrîk eden en esaslı noktaya gelince birinin meşhûr-ı enâm olan müthiş ve idmanlı bâzûlarıyla feylesoftan ziyade bir pehlivan olması, diğerinin de bir kuş tüyü, bir serçe kuşu gibi hafif ve perrân bulunmasıdır. Bazıları onun Tokat mebusuna da bir nazire olarak gösterilebileceğini söylerler, fakat bu iddia nâ-be-mahaldir, çünkü onlar arasında müşâbehetten ziyade mübâyenet vardır: Biri ihtiyarlık içinde daimî bir genç, diğeri gençliği içinde bir ihtiyardır!

Fakat onun gençlik içindeki ihtiyarlığına, za'f ve nahâfetine bakıp da kendisinin hiçbir vâkıanın kahramanı olmadığına hükmetmemelidir; onda emsalsiz bir şecâat-i medeniye vardır. O kadar ki 31 Mart hâdisesinin buhranları içinde ellerinde seyf-i sârım "Hilal"¹⁵⁹ olduğu hâlde merkez-i istibdâda karşı hücum eden (179) genç kahramanlar arasında ilk saff-ı mehâbette ahz-i mevki etmişti.

Mamâfih şecâat bahsinde onun nazarında gece ile gündüz arasında fark vardır:

157 Rıza Tevfik'ten söz ediyor.

158 Kendisine benzetilen.

159 Sahibi: Mustafa Âsım. 7 Nisan 1325-14 Nisan 1325, 1-3 sayı.

Evine akşamları saat birden sonra yalnız gidemez! Bu hadisenin hikmetini bilmeyenler onun şecâatte sebatsızlığına zâhib olurlar. Bunlar o zamanın taşıyırıyle ahkâmın tebeddülünden gafil olanlardır. Halbuki o yalnız zamana değil, aynı zamanda muhit nazariyesine de son derecede dikkat ve hüsn-i tatbikâtına begâyet itina eder: Bu usûl-i felsefisi iktizâsından olarak aynı bir meseleyi “Fecr-i Âti”de başka bir şekilde, gazete idarehanesinde diğer bir tarzda, hâriçte yine bunlardan başka bir surette halleder! Bir mecliste feylesof, bir diğerinde Fecr-i Âtici, başka bir yerde “mazici” olarak görünmesi hep muhit nazariyesi icabıdır.

Onun bütün hayatında icâbât-ı muhîtiyeye riâyetten ayrıldığı yalnız teehhül merasiminde görülmüştür: Onun evlendiğini kimse duymadı, hatta kendisini bile ancak şeb-i tarîste vâkıf olmuştu! Ertesi günü ber-mutâd matbaaya geldiği vakit:

– Çocuklar, ben artık evlenmişim! dedi...

Onun muhite göre değişen şekli-i hüviyetini anlamak için uğraşanların en ziyade mûcib-i istiğrâbı olan şey Fecr-i Âti riyâsetinden sonra bir “Nefî-i zamân” olması, Tanîn’in kasideciliğini (180) deruhde etmiştir: Şimdi artık koltuğu altından düşmeyen felsefe kümeleri yerine Fuzûlî, Nefî, Nedim divanları kaim oldu! Yolda yürürken, tramvayda, Tünel’de giderken, Tokatlıyan’da otururken onu görenler gözleri hâtifte olduğu hâlde ilhâm-ı saydıyla meşgul olduğunu fark ederler; muhatabı neden bahsederse etsin, o, gözlerini merkûz olduğu etbâk-ı hayâlâtta ayırmaz; cebindeki cedvel-i kavâfiden matlûbu hâsıl olmazsa ısrar eder, mutlaka aradığını bulur...

Lâkin onun kendisini münhasıran nasıl bir meslek-i muayyene nispet edemezsek eserlerine, yani kasidelerine de öyle medhiye mi, yoksa hicviye mi demek lazım geleceğinde tereddüd ederiz; ve onun kasidelerinde mevzû itibarıyla öyle yapışkan ve sabit bir tabiat vardır ki Allah bir zavallıyı onun mevzûları içine idhâl etmesin. Yoksa hâli haraptır; merhametsiz, insafsız, “Sihâm-ı Kaza”sından¹⁶⁰ hiç kurtulamaz! İşte onun Sihâm-ı Kaza’sından ihtirâzen ben bile tavsifatını burada kesmeğe mecbur oldum...

¹⁶⁰ Nefî’nin hicivlerini topladığı eseri.

Nesnânım¹⁶¹

(Abdullah Cevdet) (181)

Onu ibtidâ gördüğüm zaman pek mühim bir keşf-i ilmîde bulunmuş gibi sevinmiştim. O kadar ki derhal onun bir fotoğrafisini alarak bütün Avrupa merâkiz-i ilmiye ve fenniyesine göndermek, en büyük âlimlere, dâhilere müyesser olmayan bu muvaffakiyet-i ilmiyenin tâc-ı iftihârını hâme-i gurûruma vaz etmek istedim.

Bir silsile-i sinîn-i mesâi neticesinde “Darwin” nâmına nispetle yad edilen bir nazariye tesis etmişti. Ondan sonra birçok ulemânın, mütebahhirînin ictihâdâtı bu nazariyeye inzâm ettiği hâlde Darwin’in tesis ettiği nazariye bir hakikat-i kat’iye-i fenniye şekline girmede; bilakis son zamanlarda birçok cihetlerden bu binâ-yı nazariye hedm ve tahrip edilmek istenildi, onu görünce içimden âh, dedim, bir heykel-i fen ve marifetin pûte-i dehâsından sinîn-i vefire-perverde ederek tasniine muvaffak olduğu bu nazariyeyi hedm etmek isteyenler şimdi gözlerimin önünde duran bu “canlı delil”i gördükleri vakit kim bilir nasıl mebhût ve mütehayyir kalacaklar? İşte gözleri, işte kaşları, işte parmakları ve işte bilhassa (182) burnu! Onda eksik olan bir şey varsa o da yalnız kuyruğu idi...

Şeklen aralarında bu kadar müşâbehet olduktan sonra rûhen, tabiaten de aralarında bir müşâbehet-i külliye bulunmak lazım gelirdi. Onun için binde bir şehîd-i fen ve marifete müyesser olmayan bu muvaffakiyeti biraz da tecrübe ile tetvîc etmek üzere tedkikât icrâsına karar verdim; onunla dost oldum! İtiraf edeyim ki bugüne kadar hiçbir kimsenin dostluğundan o günkü kadar istifade etmedim...

Evvel-emirde onu kendime muhbir yaptım. Karilerim her hafta şu sütunlarda gördükleri karikatürlerin mündericâtını nereden öğren-

161 Maymun anlamına gelen nesnas kelimesine gönderme yapıyor.

رعدلر، زنجيرلر، زندانلر، استيھکاملر ..

Sedat Nuri'nin Abdullah Cevdet'i :

Râ'tler, zincirler, zindanlar, istihkâmlar...

Sedat Nuri'nin Abdullah Cevdet'i
Râ'tler, zincirler, zindanlar, istihkâmlar...

diğimi bittabi bilemezler. İşte bütün bu karikatürlerin mevâdd-ı ibtidâyesini ihzâr eden bu dost... Perşembe günleri onu nerede ise bulur, karşıma alır; ve kura-i tesâdüf kimin ismine isabet ederse onun şekline girmesini rica ederim.

O şimdi artık mevcûdiyet-i aslîsinden çıkar, bastonuyla, son modaya muvâfık olarak biçilmiş elbisesiyle, hiç eğrilmeyen kametiyle bir nuşûne-i san'at olan muhbirim derhal istediğim karikatürü karşımda temsil eder, şekilden şekle girer; sonra temsil ettiği şeklin rûhuna ait malûmâtı takrîre başlar; lâkin taklîd-i şekle gösterdiği mahâret-i san'atkârâneyi takrîrinde ispat edemez. Tarsî-i beyân için hemen her kelimedenden sonra irâd ettiği “evet (183) efendimiz”lerin tekerrür-i dâimîsi eimme-i fesâhatin dûçâr-ı intikâdı olabilir. Bilhassa (Heureusement) kelimesini “bahtiyârâne” ve (Malheureusemen) kelimesini “bedbahtâne” tabiriyle tercümede o kadar bir ısrâr-ı gayr-i vâkifâne gösterir ki hayret edilir. Eimme-i fesâhatin sinirlerini oynatan bir tabiri de “gayr-i kâbil” manasına olarak “mümkünsüzdür” demektedir ısrar etmesidir.

Fakat zannetmemelidir ki şu ifâdâtın onun “adem-i iktidâr”ını kasdediyoruz. Bilakis malumatı vardır, ilmi yoktur diyenlerin iddialarına rağmen memleketimizde henüz teşekkül ederek sûret-i müdebbede resm-i iftîhâ icra kılınan “Muhîtü'l-maârif Cemiyeti”ne aza olacak derecede bir kıymet-i ilmiyesi vardır. Kendisine sorulacak olursa “er hâlde” kemâl-i mülâvetle hayât-ı medîde-i tahsîlini anlatır, o vakit ibtidâ mekteb-i ibtidâiyede, sonra medresede, daha sonra mekteplerde geçirdiği edvâr-ı tahsiliyeyi birer birer anlatınca artık siz de hükmedersiniz ki o “on yedi gün” hıfza da çalışmıştır. Hatta elan kendisinin pek değerli bir “hâfız” olmasının esbâb-ı mûcibesi tahakkuk etmiş olur. Kendi ifadesine nazaran hâfızlığından başka “şâirlik”i de varmış. Lâkin isbât-ı teklif edilince maattessüf hiçbir şiirini irâe edememiştir!

(184) Mamâfih on yedi gün hâfızlık eden, “Fenârî”¹⁶²ye kadar okuduktan sonra medreseyi terk eyleyen, mekteb-i idâdide iken “Gonce-i Edeb”¹⁶³ şiirler yazdığını söyleyen, tatil zamanlarında Selanik'te

162 İsağuci'nin mantık kitabı şerhi.

163 Fûnun ve edebiyattan bahseder, on beş günde bir yayımlanır. İmtiyaz sahibi: M. Sûdi. 1 Mart 1299-15 Mart 1300.

mahkeme zabıt kâtibi mülâzımlığı yapan, bunlardan sonra meslek-i tabâbete sâlik olan bu tabip muallim büyük “bir fikr-i takîb”e mâlik olduğunu iddia eder. Onun bu iddiası ile şurada gazeteci, burada avukat, ötede muallim, beride doktor, bir mecliste şâir olarak görünmesi telif edilemez, onun zâhiren ispat ve hatta bir kuvve-i muzâafa ile ısrar ettiği şey daima “genç kalmak” arzusudur. O bu arzusuna - kendi tabirince- akli gibi bıyıklarını da budamak suretiyle muvaffak olmuştur.

Onun böyle daima genç kalmak arzusu muhitine mutâbakat ihtiyacından neş’et eder. Çocukluğunda en evvel öğrendiği şey “her horoz kendi çöplüğünde öter!” cümlesi olduğu hâlde bilakis o her çöplükte ötebilmek için çalışmış ve fart-ı “zekâsı!” sayesinde buna da nâil olmuştur. Bundan anlaşılır ki muhbirim devr-i sâbıkta da işini uydurmuştu. Devr-i lâhikteki esbâb-ı muvaffakiyetini anlamak için ilân-ı hürriyetin ilk günü ibtidâ tesadûf ettiği bir dostuna kemâl-i memnûniyetle söylediği şu sözleri nakledelim:

– Âh, monşer, Allah’a bin şükür ki kimseye damat olmadım!

O şimdi yalnız şeklen, kıyafeten değil, lisanen de en hararetli bir Genç Türk’tür. Bunun için bıyıklarının daima budanmasını nefsinde Genç Türklüğü temsil etmek arzusundan neş’et ettiğine haml etmek de mümkündür; hatta deverân eden şâyîâta inanmak icap ederse şimdi bu hararet-i lisânî o derece tezâyüd etmiş ki mektepte ders takrir ettiği esnada mevcut olan talebesi hararetin şiddetine tahammül edemeyerek tuz ile buz olur, derhal bunlara tahavvül eder, gözden nihân olurmuş!

Türkçe söz söylerken yarı Fransızca-yarı Almanca ifâde-i merâm eden bu hüviyet-i şeffafa lisanının çetrefil olduğuna bakmaz, her yerde konferans vermek ister; hatta birkaç arkadaş arasında alelade vukû bulan musâhabeler esnasında bile ufak bir fırsattan bil-istifade hemen:

– Durunuz, der, size buna dair bir konferans yapayım!

Onun bu bâbda da, takip ettiği meslek-i mahsûsu izah etmek üzere, bir gün hanımlara mahsus bir konferans verdiği sırada evlerin tertibâtına begâyet itinâ olunmasını tavsiye etmesi üzerine kendisine

“lâkin, o hâlde kadınlara titiz diyorsunuz...” yolunda vukû bulan bir itiraza karşı verdiği şu cevabı da kaydedelim:

– Evet hanımefendimiz, titiz olmalı ama, marifet titizliği belli etmemektir!

(186) Onun konferanstan sonra en büyük zevki otururken, gezerken, etrafındaki insanların ahvâlini tedkik ederek kendi kendini eğlendirmek. Fakat onun eğlencesi tamam olmak, keyfi yerine gelmek için bir şart-ı esâsı vardır: “Beşeriyet-i muztaribe”nin cebinden mümkün olduğu kadar çok para çekmek! Eğer muztarib olan vükelâya mensup ise o vakit memnuniyeti mütezâiftir; fakat verilen akçe bir liradan fazla olmazsa aldığı arabacıya hediye ediverir!

O bilhassa “meblâğ-ı mezbûr meselesi”ne atf-ı ehemmiyet eder. İstedğini alırsa hastayı ölümden bile kurtaracağına kaildir.

Hayatta onun esbâb-ı muvaffakiyetinden birisi de kendisine bir şahsiyet-i mer’iye vermemesidir. O cam gibi şeffaf ve bî-reng bir fık-re mâliktir. Kimin karşısına geçerse derhal onun gözlerinden inikâs eden renk ve fikrin gölgesiyle televvün eder, o şimdi artık bir “evet efendimizci” olmuştur.

Muhbirimin bu isti’dâd-ı mahsûsunu nazar-ı dikkate alanlar kendisinin yakında Meclis-i Mebûsân’da bir sandalye ihrâz edeceğine hükmediyorlar. Bundan sonra onun mecliste ahz edeceği mevki bitabi tahmin olunabilir, yani o vakit “evet efendimizci”miz, “kabûliyyûn fırkası” riyâsetine geçmek ve sonra riyâsetten nezârete geçmek o kadar müşkil bir şey olmayacaktır!...

Ekler

Bukalemun

(Celâl Muhtar)

Haksızlığa ilk kelimeden başladım. Çünkü bukalemun kılıktan kılığa giren kimseler hakkında kullanılır bir tabirdir. Halbuki onda isterseniz her şey vardır diyebilirsiniz. Hele birçok parası olduğu şüphesizdir. İsterseniz akıl ve zekâsı vardır da diyebilirsiniz. Fakat kendisinde olmayan şeylerden biri de kılıktır. Mamâfih ben kendisine bukalemun derken hangi sanata mensup olduğunu tayinin zor olmasını düşündüm. Kendisine resmen doktor diyorlar. Fakat ben öyle zannediyorum ki tüccarlıkla alâkası daha ziyadedir. Ne tüccarı? İşte burasını tayin tercüme-i hâlini tedkik eden bu muharrir için bile gayr-ı kabildir. İnşaata pek meraklı olduğuna nazaran kendisine yapı kalfası unvanını vermek de mümkündür. Size kirecin, su kirecinin envâından başlayarak tuğlanın deliklerine, harç içine katılan tatlı su kumuna varıncaya kadar bütün teşkil ettiği malzeme hakkında en hurde malûmâtı verir. Bu sırada cebinden çıkardığı bir kâğıda bakacak olursanız ticaret borsasını gösteren bir varaka olduğunu görerek hayrete düşersiniz. Çünkü farazâ Brezilya'da gelecek sene kahve mahsûlünün ne olacağına dair malûmât-ı umûmiyesi de vardır. Mimar, tüccar, esnaf, piyasacı, onun için bütün bu sanatlar kabil-i tatbiktir. Para getiren her sanat kendisinin nazarında hâiz-i hürmettir. Hatta doktorluğunda bile bu ciheti düşünür, “Esnaf” takımına ziyadece hizmeti sebk etmiştir.

Ne vakit ticarete başladı? Doktorluk mu evvel, ticaret mi? Burasını tayinde ehl-i hibre arasında ihtilaf varsa da doğrusunu size ben söyleyeyim. O daha dünyaya gelmeden tüccar ve esnaf idi. Hele mekteb-i tıbbiye girdiği zaman bütün istidâd-ı fitriyesi inkişâf etmişti. Mektepte bunu tatbik için güzel bir zemin buldu. Mektep bakkalları Kör Şahin ile Usta Tahsin kendisinin ilk uşaklarıdır. O erkenden Sa-

rayburnu'na geçer, orada olta ile uskumru avlar, teşkil ettiği şirkete sermayesini böyle aynen vazederdi. Mektepte bakkal ile ortaklığı devrine ait hikâyelerden birini arkadaşları sık sık tekrar ederler. Kendisinin an-asıl Kayserili olmasına göre bazı hayvânâtın rengini tebdîl edebilmesine ihtimal verilirse de martıyı tavuk hâline kalb ederek boğaz ile buruna baka baka boğazına biraz ziyadece düşkün bir hâlde gelmiş olan muallimlerden bir civâna yedirebileceği kimsenin aklına gelmezdi. O buna da muvaffak olmuştur.

Zaten onun bütün hayatı bir silsile-i muvaffakiyettir. Pederinden pek az bir şey tevârüs etmiş olduğunu iddia eder. Bugün kendisini –şahsını değil ha, üzerindeki emlâki- yirmi otuz bin liraya alsalar zarar etmeyeceklerini şüphesiz bilenler bu servetin sırf mahsûl-i mesâisi olduğunda tereddüd etmezler: Say ü gayrete tasarruf ve iktisad fikrini de zamm edersek işte o zaman bu muvaffakiyetin miftâhını elde etmiş oluruz.

Kendisi evi boş kaldığı müddetçe yazları adada oturur. Hiç işi olmadığı hâlde meydan günlerde Kadıköyü'ne uğraması bir aralık arkadaşlarının nazar-ı dikkatini celb etmişti. Kimisi Yeldeğirmeni'nde hava almağa gittiğini söylediyse de bâd-ı hevâ olunca selam bile vermediği israf addeden sevgili dostumuzun böyle bir tenezzüh icra edeceğine inanılmadı. Fakat sonra iş anlaşıldı. Belediyeye az harç vermek emeliyle hep bir çatı altında inşa ettirdiği evleri için iktizâ eden suyu, su kumpanyasına hiddet ederek karşıkı arsadan motor ile tevzî etmeğe karar vermiş. İşte Kadıköy seyahatlerinin hikmeti de motoru işletmek lüzumundan ibaret idi.

Su kumpanyasından almayıp kuyudan motor ile su çıkarmakta sende on iki kuruş otuz para kârı olduğunu hesaptan anlayanlar temin etmiş idiler. Tasarrufa bu itinası artık zengin sayılabilirdikten sonra yaptığı tedbirlerdendir. Onu servet-efzâiye bulunca hastalanan ağıniyâ sınıfından addetmemeli. Çünkü o ezelden beri hiçbir zaman müsrif olmamıştı. Pırasayı ucuz bulduğu zaman çokça satın alarak bahçeye diktiğine, çıkarıp çıkarıp yediğine, başkalarının gözünü açmakla meşgul olduğu hâlde kendi gözü kapalı olduğu söylenen tâlii tabiri doktora şehâdet ediyor.

Dostumun en birinci iyi huylarından biri müsemmâsının nakzı olmak üzere hiç celâlli olmamasıdır. Ne kadar latife edilse kızmaz. Beşer-i taân ki bu şaka kimseye taalluk eden cinsinden olmamalı. O zaman harekâtında muhtar addedilemez. İzhâr-ı celâl edip durur.

Kendisini ilk tanıyışım böyle bir şaka neticesi oldu. Bir gün doktor seni iftara çağırıyor dediler. Bu haberi tebliğ eden muhibb-i sa'd-ı tâli o kadar ısrar etti ki reddetmek kabil olmadı. Ramazanda bir iftar reddetmek âdeti sokakta birine selam vermemek kadar kaba bir hareket değil midir?

Sevgili doktor bizi hiç de memnûnâne bir çehre ile karşılamadı. Yanımdakine yavaşça yüzümüze bile bakmıyor dedim. Ziyân yok, cevabını verdi. Zaten doğrudan doğruya yüzümüze baksa başka tarafı görür. Bu teselli ile odaya girdik. Misafirler müteaddid idi. Bir taraftan da muttasıl geliyordu. Hatta top atıldıktan sonra gelen oldu. Bu, o zaman sadece feylesof şimdi ise feylesof mebus diye yâd edilen refik-i muhterem idi. Zavallı topu o zaman yolda atmıştı.

Sofraya sığamayan bu kadar hulkun sebep-i daveti nihayet anlaşıldı. Meğer biz oraya zavallı doktoru soğuk algınlığından kurtarmak üzere terletmek için davet edilmişiz. Bu latifeye âlet etmişiz, hep bu dostu kendisine şaka ediyormuş. Bu şakanın acısını kim çekti? O mu? Yoksa hazırlıksız bir sofrâ başında lâl ü ebkem kalan biz biçareler mi? Burasını tafsîl etmeğe muvâfık-ı nezâket bulamıyorum. Çünkü bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır derler. Ben ise dostumun bir fincan kahvesini içtim. Mamâfih bir boş boğazlık edelim:

Dostum donanma îânesine beş para vermedi.

TANÎN, NU: 870, 4 ŞUBAT 1911, S. 2-3.

Vur Abaliya
Şehir Mektupçusu. Toplu iğne.
“Ahmed Rasim Beyi tetkikten ewel...”

Davul, 31. 12. 1324, no: 11.

Lübcü

(Ahmed Rasim)

O vakit daha kendisini tanımıyor, onun kim olduğunu bilmiyordum; bir gün hey'et-i tahrîriye odasında bilmem nasıl bir iş ile meşgul idim, galiba konuşuyorduk; içeriye, uzamış tıraşıyla zaten ahmak simâsı biraz daha ahmaklaşmış birisi girdi. Hey'et-i tahrîriye reisine yaklaştı. Ve yine ahmak ve lâübalî bir tavırla ona gizlice bir şeyler söylemeğe başladı. Ben boş bir nazar ile ona bakıyor, dikkatsiz bir kulakla dinliyor, bu adamın kim olabileceğini düşünmeğe bile lüzum görmüyordum.

Meğer hiç ehemmiyet vermediğim bu mükâleme ile asıl alakadar olan benmişim: Simâsını daha ilk gördüğüm bu adam Tanîn'in karikatürleri arasında kendisinin de unutulmamasını rica ediyormuş! Mesele hey'et-i tahrîriye arasında böyle şuyû bulunca derhal tebessümler, rîş-handler, nîm-kahkahalar tevâli etti, o şimdi her taraftan kendisini ihâ-
tâ eden enzâr-ı mütebessime arasında dimdik ortada kalakalmış, bunda taaccüb edilecek bir şey bulunmadığını anlamak istiyor gibiydi!

İşte onunla ilk münasebetim böyle başladı. Bundan sonra nerede kendisine tesadüf ettiysem ilk sözü şundan ibaret oldu:

– Daha ne vakit yapacaksın? Kuzum bu hafta olmaz mı?

İbtidâ böyle rica tarzında başlayan talepler gittikçe şeklini tebdîl etti, rica biraz sonra emir, nihayet tehdit oldu! Artık daha ziyade ihmal etmek kabil olmadı, çünkü tehdidini ikâa kâdir olduğunu anlatmak için belinin sol cihetindeki revolveri gösterince mecbur oldum. Yazmağa karar verdim. Lakin bunun ahvâlini kimden öğrenmeli idi. Bereket versin bunun için müşkilât çekmedim, Karagöz' gazetesi çok işime yaradı. Sonra bizzat kendisi bana icap ettiği vech ile malûmât vereceğini vaad etti.

1 Haftada iki defa çıkan mizah gazetesi. İmtiyaz sahibi: Ali Fuad, başyazarı: Mahmud Nedim. 1908-1935.

O, devr-i sâbıktan beri hakikaten tercüman olduğunu iddia eden, sonra galiba mestî-yi hürriyetle sabahçılıktan işi akşamcılığa döken bir gazetenin “bugüne bugün” muharrirsiz sütunu olduğu için idare-hânedeki dâr’ül-iştigâline gittim: Ben içeriye girdiğim vakit, garip tesadüf, enfiye çekiyordu! Hayât-ı matbûâta dahil olalı ilk defa olarak enfiye çeken sakalsız bir muharrire tesadüf ediyordum... Lakin tuhaf-lık bununla kalmıyor, o sakalsız bir enfiyeci olduğu hâlde mendili yoktu, yazı kâğıtları onun elinde mendil hizmetini de görüyordu! Beni görünce sevindi, iltifat etti, maksad-ı ziyâretimi izah edince sulu ve acûl bir ifade ile başladı:

– Benim maskaralığım –aynen tabirler kendisinindir- dedi, söylemekle bitip tükenmez. Bir zaman muharrir tanınmak hevesinde idim. Matbaa matbaa gezerdim. İbtidâ Saadet’e¹ girdim. Orada mahûd antikacı muharrire çattım. Fakat beni gittikçe çekememeğe başladı, çünkü kendisini adım adım takip ederdim. Sonra kelimeleri doğru okuyamazdı. Yanıldıkça kendisine ihtar ederdim. Hâlâ da öyledir. Saadet’te iken şurada burada sürünmeğe başladım. Fakat ne dersin? Avâtıf-ı hamîdiyeden sâlise almayayım mı? Fakat benim için bir yerde dikiş tutturmak kabil olmadı. Gazeteciliği bıraktım. Şimdi kâtip oldum, nâfiaya devamla başladım! Buradan şûrâ-yı devlete naklettim! Bir hayli zaman böyle geldi, geçti.... Ben bir taraftan adam olacağım diye anamdan para kırkardım! Orada da bir “vurdumduymaz” ile bir uykucu arasında kaldım, birisi yazdığı yazıyı unutur, diğeri uyurdu. Nihayet buradan da ayrılmaya mecbur oldum, meşhur bir muharrire “ıslak karga” dediğim için...

Oradan İkdâm’a gittim. Orada bir muharrir işini yürütmek için mizac-gîr olması lazımdı. Halbuki İkdâmcı alafranga, ben alaturka idim. Onun için geçinemedik. Tâlie bak ki mahûd antikacı muharrir ile orada da birleştik. O mizâc-âşinâ idi, kendine alafrangalıkla alaturkalık arasında bir meslek bulmuştu. Mamâfih orada ben de idare memuru Hacı Osman Efendi’ye çatmıştım. Hacı Osman Efendi ile her gün Battal Gazi ve Kan Kalesi’ni okur, ara sıra siyâsiyâtta dem v-

2 Osmanlı gazetesi. Günlük olarak yayımlanır. 1886-1896. İstanbul, Mehmed Nuri, Muallim Naci.

ruduk. Burada antikacı beni müdâfaa ederdi. Çünkü benim idare memuru ile aram iyi olduğu için vasıtam ile para alabilirdi!

İkdam'da iken "Ayn-ı Zübeyde³ yolları" hakkında yazdığım bir bendden dolayı o vakit sansürlük eden Kemal Bey'den⁴ bir aferin aldım; bana:

"Aferin zât-ı şâhâneye sadıksın!" dedi. İkdamcı benim bu muvafakiyetimi görünce ertesi gün adadan bir mektup yazarak bana maârif hakkında zât-ı şâhâneye bir dua yazmaklığımı emretti!

Fakat dedim ya, ben bir yerde dikiş tutturmazdım. Buradan da çıktım. Bu defa Bâb-ı Seraskerî'ye gittim. Orada beş yüz kuruş maaş aldım, lakin hafiye değildim ha!... İlân-ı hürriyete kadar orada kaldım. On bir temmuz cumartesi günü oradan da firkat ettim! Ondan sonrası artık belli! Herkesten anlayabilirsin...

Ha bak unutuyordum. Dahası var: Eski Tarîk⁵ gazetesinde de çalıştım. Bakkal İstavri'de tahan ekmek yerdim. Biraz tembelliğim de vardır. Sabah'ta iken kendimi çok çalışır göstermek için ellerimi mürekebe batırırdım!

Bir illetim de saatim yoktur. Oturduğum yerde daima etrafımdan saat sorarım. Matbaaya daima geç gelirim. Bu sebepten hiçbir vakit kavga eksik olmaz. Yazı elimden geç çıkar, mürettib baş ucuma gelip kavga etmedikçe makaleyi elimden alamaz. Kulağı kesilmiş çarşı köpeği gibi bilâ-sebebe herkese hırlarım!

Aynı zamanda altı kişiye söz veririm. Hiçbirisine gitmem. Benim ile sokağa çıkmağa bütün tanıdıklarım tövbe etmiştir. Birisiyle matbaadan beraber çıkmak lazım gelse de arkadaşım benden evvel aşığıya inse onu köşe başında yarım saat bekletirim!

Matbaadan köprü başına olan mesafe on dakikadan ibaret olduğu hâlde ben üç çeyrek saatte varırım, çünkü oraya varıncaya kadar ne kadar tanıdıklarım tesadüf edersem onları birer birer yolda so-

3 Bağdar'tan Arafat'a kadar uzanan su yollarına verilen isim. Ahmed Râsim'in 16 Eylül 1907 tarihli İkdam'da yazdığı "Medine-i Münevvere" başlıklı yazıya gönderme yapıyor.

4 Dönemin matbuat müdürü Ebul Mukbil Kemal Bey'den söz ediyor.

5 1884-1889. Günlük gazete. İstanbul, Filip, Ahmed Cevdet, Mustafa Reşid, Mahmud Sadık (1886), Hamid Vehbi, Lastik Mehmed Said, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Hüseyin Cahid Yalçın, Tevfik Fikret.

6 Meydana getirme.

kak ortasında çevirir, mutlaka beş dakika konuşmadıkça yakasını salıvermem!

Bazen içimden eser, sebepsiz kalkar biraz başımı tütsülemek için Hasköy'e geçerim. Fakat Hasköy'e sandal ile geçmeğe korkarım! İkinci ziyaretgâhım Topkapı'da Karagöz Meyhanesi'dir. Oranın isli çıralı manzarası içinde âlem-i âb pek hoşuma gider...

Şey bak, en tuhafını unutuyorum: Üstümde ne var ne yoksa hepsi şunun bunundur. Bütün arkadaşlarımdan alırım. Fakat daima herkesin rızasına bakmam. Gittiğim yerlerden kitap aşırma en birinci zevkimdir. Tanîn matbaasına ne vakit uğrarsam mutlaka oradan kâğıt aşırırım!... Hatta yazdığım baş makaleler bile çok defa Tanîn'den aşırılmıştır... Fakat daha ziyade dinlemeğe vaktim kalmadı:

– Müsaadeniz ile, dedim, yalnız bir şey daha sorayım. Enfiyeye nasıl alıştınız?

– Ahmed Midhat Efendi'den görerek.... İbtidâ lübcülükten alıştım!

– Fakat ben de sana bir şey soracağım. Karikatürde bana ne ad koyacaksın?

– ...Lübcü!

–

– Niçin düşündünüz? Galiba hoşunuza gitmedi.

– Hayır. Beni bazıları büyük bir adam bilir del... Kamalı desen olmaz mı? Ben âlem-i matbûâtın kamalı bir şakîsiyim....

Filhakika bu söz de pek doğru idi. Çünkü o ilân-ı hürriyetten sonra gösterdiği seçîâne savletleri ile ne ölü gavsları, produireleri⁶ titretmişti. Bir şakî ki tarîk-i terakkide kattâ'-ı tarîklik edenler üzerine yürür; korkusuz, pervasız yürür. Bir şakî ki hayatında nesi var nesi yoksa bî-muhâbâ söylemekle emsalsiz bir şecâat-i medeniyesi olduğunu benim nazarımda isbat etmişti. Lakin lübcüyü de feda etmek pek kolay değildi. Çünkü enfiyeciliğe lübcülükten alışan, üstünde ne var ne yoksa dostlarının olduğunu itiraf eden, rastgele her yerden kitap ve kâğıt aşırmakta bir zevki mahsûs duyan, kim bilir belki de karikatür ile lübden şöhret kazanmak isteyen akşamcı muharririmize "lübcü" sıfatı pek yaraşıyordu!...

CENÂN, NU: 975, 7 MAYIS 1911, s. 2-3.

Şiir Makinesi

(Hâlid Ziya)

Öyle zannediyorum ki şu ser-levhayı okuyanlar birdenbire maksadına intikal edemeyecekler, bununla şiir ve hayal istih-sâl eden bir âlet-i mâ-fevka't-tabiiyeden bahsetmek istediği-me zâhib olacaklar!... Böyle bir zehâba düşen karilerime temin edirim ki onlar “şiir makine”sini his, hayal ve iradede âri bir şey olarak telakki ediyorlarsa yanılıyorlar. O da her şeyden evvel bir insandır, bu itibar ile herkes gibi onun da bir tercüme-i hâli vardır:

O henüz pek küçük bir sinde [yaşta] iken yaşamak için hayatta bir şey olmak lazım geleceğini anlamıştı. Halbuki o güne kadar Saraçhanebaşı'nın bir çıkmaz sokağında imrâr-ı tufûliyet etmiş; aile efradından mâada belki de canlı olarak tavuklardan, cansız olarak oyuncaklarından başka bir şey görmemişti. Bundan dolayı kendisi için bir meslek bulmakta ibtidâ dūçâr-ı tereddüd olmuştu. Bir kere babası gibi “halıcı” olmak nedense zevkine gitmiyordu. O her hâlde başka bir şey olmak istiyordu. Bir gün babasıyla beraber Güllü Agob'un tiyatrosuna gittiler; çıkmaz sokaklının pîş-i nezâretinde açılan bu hayat pek hoşuna gitmiş, birden kararını vermişti: O “tiyatrocı” olacaktı!

Bundan sonra sık sık Güllü Agob'a devam edildi, evde provalar yapıldı, şimdi artık o tiyatroculuk sanatında hemen istediği mertebeye mahâreti bulmuş, şahsiyet-i asliyesinden bittecerrüd diğer birisinin kisve-i hüviyetini iktisâ etmek, herkesin hoşuna gidebilecek etvâr ve evzâ takınmak yolunu bulmuştu; o hakikaten şimdi küçücük bir sanatkâr oluvermişti!

Bu esnarlarda ailesiyle beraber bu küçücük sanatkâr vatan-ı aslîsine, İzmir'e gitmeğe mecbur oldu. Ufk-ı hayâtında bu suretle vukû bulan tebeddül aynıyla fikrinde de icrâ-yı teessür etti. Fakat İzmir'de mukaddemât-ı tahsiliyeyi ikmâl ettiği vakit yeni idealinde bir tered-

düd vardı: Ulûm ve fûnûnla iştigâl ederek bir kâşif mi, yoksa edebiyatta hasr-ı mesâi eyleyerek bir şair mi olmak kendisi için daha iyi olacaktı? Bir türlü bunu kestiremedi, onun için bir taraftan fûnûn, diğer taraftan edebiyat ile meşgul oldu. Bundan dolayı İzmir’de henüz on altı on yedi yaşlarında iken “Uyku” ser-levhasıyla neşrettiği ilk makale fen ile edebiyatın bir zemîn-i müştereki idi!

Şöhret: İşte onun ideali bundan ibaretti! Lakin bu gaye-i sihir-kârı iklim-i fende mi yoksa saha-i edebiyatta mı bulabilecekti? Evvelki tereddüd artık onun için şimdi bir kati meslek oldu: Fen ile edebiyatın hudûd-ı müştereki üzerinden yürümek, dûr-bîn-i tettebbuâtıyla her iki saha-i vasîayı istiknâh eylemek, idealeine dair hangi cihette bir emâre-i mevcûdiyet görürse o tarafa geçmek! Bu suretle fen ve edebiyatın hadd-ı fâsılı üzerinde bir gün düşünürken ta çocukluğundan beri hafızasında yerleşmiş bir hikmet-i kadîme hatırına geldi: “Sen seni bil!” O Aristo’nun bu ihtâr-ı muhikkını dinledi, ibtidâ tedkikâta kendisinden başlamak lazım geleceğine kani oldu, tedkikât-ı enfûsiyeyi ikmâl ile buuda âfâka medd-i nigâh etmeğe karar verdi... Bizzat nefsinde icra ettiği tecrübeleri, müşâhedât vâkıası neticesinde anlamıştı ki o her ne vakit “yürek” yerse mutlak fikrinde bir gûşâyış’l-hâm-perver peyda oluyor, simâ-yı muzlim hayalinde o vakit nâmûtenâhi nücûm-ı sânihât incilâ ediyor, nazargâhında bir âlem-i mâ-fevka’l-hayâl tecelli eyliyordu!...

O bir keşf-i mühimin mebbeinde bulunuyordu: Tecrübelerini tekrar etti, teksir eyledi, aynı şerâit dahilinde icra ettiği tecrübeler daima aynı netâyici veriyor, ne vakit yürek yerse mutlak o gün yazdığı yazılarda bir fevkaladelik görüyordu! Filhakika birkaç defa tecrübeleri adem-i muvaffakiyetle neticelenmişti. Lakin tedkikâtını ta’mîk edinince kani oldu ki bu da teferrûâtâ ait bir nokta idi. Tamamen istediği neticenin husûl bulması için yüreği yedikten sonra beyaz bir gömlek üzerine pantolonunu çekerek müdevver ve alaturka bir minder üzerine abanmak, bu suretle yazısını yazmak lazım geliyordu!

O şimdi “sen seni bil!..” hikmetinin hakikatini anlamış, kendi kendini bilmek sayesinde bir büyük kâşif olmuş, bizzat kendisinde

“yürek” ile icrâ-yı faâliyet eden bir şiir makinesi keşfetmişti! Artık sevincinden kabına sığamıyor, kendi kendine söyleniyordu:

– Demek ki ben hem kâşif, hem bir şair oldum...”

Halbuki onun mezâyâsı bundan ibaret değildi: Babası halıcı olmak itibariyle boyamak fennini de öğrenmişti. Diğer cihetten çocukluğunda Güllü Agob’u temâşâ ede ede tebdîl-i şekl ve kıyafette de ihtisası vardı. Bu meziyetlerden birincisi ilhâmât-ı hayâliyesini televvünde muvaffakiyetini temin etti, diğeri de edebiyatta “gayr-i şahsî” olabilmesine imkân verdi. Enfes-i taharriyâtında istediği şeyi bulduktan sonra âfâkî tedkikâtını ileri götürdü... Şu hâlde bir romancı olmak için ne gibi ev-sâflazımsa o hepsini nefsinde cemetmiş bir sâhib-i kemâl demekti.

O şimdi en basit zannedilen bir hakikati, mesela “levlâ’l-hulyâ le-halake’l-fukarâ”⁷ mazmununu alır, bunu renkli, “mâi ve siyah”⁸ bir zemine kalb eder makinesi kuvve-i muharrike makamında iktizâ ettiği kadar “yürek” atar, bundan sonra artık adem-i muvaffakiyet endişesi kalmazdı. O, bu sayede neler, ne şiirler, ne bedialar, ne hayaller icat etmiş, sonra temsîl-i eşhâs hususunda gösterdiği maharetiyle ömründe hiç aşk geçirmemiş iken, “aşk-ı memnû”⁹lar ihtirâ eylemiş; ne ince, ne rakik hissiyât teşrîh eylemişti!...

Bu suretle onun ilm-i edebiyâtta yaptığı ilk inkılâb “irticâl” denilen anane-i edebiye-i milliyeyi ilkâ etmek olmuştur. Dedğimiz gibi efkâr-ı edebiyenin matla-ı zuhûru olmak üzere beşerde bir vicdân-ı şâirâne bulunduğu tarzında karışık, mübhem bir nazariye kabulüne lüzum görmez. O her türlü kuvvâ-yı hayatiye hakkında olduğu gibi kuvvâ-yı zihniyenin âsârından ibaret olan efkâr ve ilhâmât için de aynı menbâi kabul eder: Mide!

Sanatın menbâi hakkında böyle kudemâ ile onun ihtilâf-ı nazarı olduğu gibi gayesi itibariyle de muâsırlarıyla arasında bir mübâyenet-i fikr bulunduğuna hükmedebilirler; bugünküler gibi o “sanat sanat içindir” nazariyesini kabul etmez. Onun fikrince aksâm-ı san’atı birbirinden tefrika lüzum yoktur, böyle olunca san’at-ı edebiye ile sanâyi-i sâirenin gayece

7 Fakirler hayalleri olmazsa helâk olurlar.

8 Hâlid Ziya’nın 1897 yılında yayınlanan Mâi ve Siyah adlı romanına gönderme yapıyor.

9 Hâlid Ziya’nın 1900 yılında yayınladığı Aşk-ı Memnû adlı eserine gönderme yapıyor.

müttehid olması lazım gelir, yani san'at-ı edebiye için en makul olan gaye paradır! Binaenâleyh “sanat, sanat için değil, belki para içindir!”

Mamâfih şu ifadeden onun maddî-nazar bir sanatkâr olduğuna hükmedilmemelidir; bilakis bu muhterem sanatkârın kalbi, ailesi, çocukları bir tarafa bırakılırsa, az çok, uzaktan yakından kendisine münasebeti bulunan eşyâ-yı câmide hakkında bir vedâd-ı samîmi ile mütehassistir. Mesela onun vaktiyle kırık kulplu bir fincanı vardı ki ruhu onunla peydâyı münâsebet etmişti, kırık kulplu fincan onun ruhuna nasılsa âşinâ çıkmıştı. Bunun için tam üç sene kahrını çekti, dostlarını bile bu kahra iştirak ettirdi! Onun ruhunda işte böyle bir hâlet-i garîbe vardı:

En maddî şeylere, mesela bir sandalyeye, günün birinde bağteten, taalluk ediverdi; artık o sandalyeyi gözünün önünden ayıramaz, kırılırsa, harap olsa yine onu, o ruhuna âşinâ olan sandalyeyi bin türlü nüvâzişle ve o hâl-i harabıyla yanında saklamak isterdi...

Böyle o ruhuyla âşinâ olduğu şeylerden ilcâ-yı zamân ile ayrılrsa, iftirâk etse, aradan seneler geçse yine onları unutamaz. Mesela Ayas-tefanos'taki bahçesi de bunlardandı. Badel-inkılâb ilcâ-yı vazife ile ondan ayrılmağa mecbur olmuştu. Fakat hiçbir vakit onu bir an düşünmekten hâlî kalmadı. Aradan iki sene geçtiği hâlde bir cuma günü bulduğu ufacık bir fırsattan hemen istifade ederek o muhibb-i samîmisini ziyarete gitti!

Fikr-i vazife: İşte o çocuklarından, ailesinden, o ruhuna âşinâ olan şeylerin hepsinden ziyade bunun esiridir. O daima işini düşünü-r; vazife uğrunda bir mahpus hayatı geçirmegi bir cennet-i dünyeviye ezvâkına tercih eder; işini, her günkü vazifesini bitirmedikçe geceleyn gözüne uyku girmez. O böyle bütün hayatını ailesine, vazifesine, eşyâ-yı muhitiyesine hasr ve tahsis etmiş, ezvâk-ı husûsiyesi için hayatundan kendine bir hisse ayırmamıştı. Yalnız nadiren zamanından israf etmek lazım gelirse gider, bir opera, yahut operet dinlerdi! Sonra o pek çok mevzularını musikinin verdiği “istiğrâk-ı mağmû-mâne” içinde bulur. Bu suretle bir taşla iki kuş vurmuş olurdu...

O işte böyle makineli bir şairdi, bir makine gibi muntazaman ve lâ-yenkati çalışır, çalışmaktan bıkmaz, daima yazar, yazardı. Bazılarınca

şâyân-ı hayret olan bir cihet kendisindeki bu makine intizamıyla beraber bütün hayât-ı edebiyesinde manzûm bir şiir yazmamıştır. O bir şâir-i nâsir, bir nefî-i nâsirdir. Halbuki nâsir bir şâir oluşu da lisân-ı beyânda temin-i intizâm arzusundan neş'et eder. Bilhassa söylerken zannedilir ki yazmasından daha ziyade muvaffak olur. Söyler ve ifadesiyle derhal muhatabını tashîr eder, onun derhal can alacak noktasını bulur...

Şimdiye kadar icra edilen tedkikâtta tahakkuk etmiştir ki onun söylemesi söyletmek için; anlatmak için değil, anlamak içindir. Yarım saat kadar yanında bir adamın oturması onun ruhunu, esrâr-ı hüviyetini anlamak için kâfi gelir. “Teşhis ve intâk” sanatını onun kadar maharetle tatbik eden bir sanatkâra asrımızda tesadüf etmek belki de mümkün değildir: Muhatabı kalktığı vakit şöyle bir düşünürse kendisi ondan hiçbir şey, bir zerre-i hüviyet alamamış, bilakis içinde nesi var nesi yoksa hepsini vermiş görür; işte böyle mâhir bir sanatkârdır.

Öyle mâhir bir sanatkâr ki aldatır, üslûb-ı ifâdesine bakan onun gayet alafranga bir muharrir olduğuna hükmeder, halbuki dediğimiz gibi o bütün yazılarını alaturka bir minder üzerinde, alaturka bir tarzda yazarak, ekseriya kurşun kalemle kâğıdı kazıya kazıya, hiçbir noktaya silmeyerek, sonra karışık ve çetrefil bir yazı ile yazar!

O yalnız üslubuyla kariini aldatmaz, şekil ve simâsıyla da hüviyetini gizler; bugün beyaz sakal içinde saklanan simâsını görüp de gözle-rindeki faâl-i parıltıya dikkat etmeyenler onda herhâlde bir ihtiyâr Türk hüviyeti bulunduğunu zannederler! Buna aldanmamalı, onun gözüne sözüne, eserlerine, dikkat etmelidir ki ruhunda gizli olan Genç Türk hüviyeti görülebilsin... Mamâfih devr-i sâbıkta onun daima tramvay içinde, badel-inkılâb araba ile gidip gelmesini, yolda kâtiyen yaya yürümediğini görenler aksini iddia edebilir, onun ihtiyar olduğuna hükmeyleyebilir. Fakat her hâlde hakikat-i hâli anlamak isteyenler bu zevâhire bakmamalıdır... Hatta bu bâbda bizzat kendisinden de istizâh etmek câiz olamaz. Çünkü alınacak cevap muciz ve mülzemdır:

– Münferid vâsıta-i rü'yet iken
Göremez kendisini dide bile.

SEN'İN, NU: 982, 14 MAYIS 1911, S. 2-3.

Nalıncı Keseri...

(Ahmed İhsan)

Cocukken onun ne olacağı anlaşılamamıştı. Çünkü çocukluğunda birçok şeyler olmak istemiş, kabil değil birisinde muvaffak olamamıştı. O ibtidâ asker olmak istedi, fakat tâlii mani oldu, bir çiçek hastalığı kendisini bu emelinden mahrum etti. Sonra doktor olmağa karar verdi, tıbbiyeye kaydolunacaktı, bu defa babası bilâ-sebeb mektep müdürü ile kavga ederek müdür-i mektebe karşı galeyan eden hiddet-i nâbecâsını oğlunu mektebe kaydettirmekten ferâgat etmek suretiyle teskîn etti. Askerlikle doktorluktan kat-ı ümîd edilince Mekteb-i Mülkiye'ye girdi velehü'l-hamd oradan münâzaasız bir diploma alabildi.

Şimdi artık önünde küşâde duran diploma penceresi içinden hayalinde bir âlem-i vâsi-i müzehheb açılmıştı: Eline mektep şehâdetnâmesini aldıktan sonra hariciye memuru olmak sevdasına düştü, hatta tercüme kalemine tayin bile edildi. Lakin vâ esefâ ki kalem kapısından içeriye girdiği vakit hayal ile hakikat arasında ne büyük bir zıddiyet bulunduğunu görmüştü. Biçare orada oturacak bir sandalye bulamadı!

Bizzarure tebdîl-i mekân etmek lazım geldi: Bu defa Tophane'de müşir tercümanı oldu. Fakat heyhat, onda bir göçebe tâli vardı ki mukadderât-ı hayâtiyesini daima bir yerde tespit etmesine mani oluyordu. Orada da müşirin hıdemât-ı şaka-i husûsiyesine tahammül edemiyordu...

Bir aralık, Jules Verne'in *Seksen Günde Devr-i Âlem* ismindeki fennî romanı eline geçmiş, kendisine büyük bir ümit vermişti. Romanı baştan başa okudu, serseri tâli için kürre-i arz üzerinde bir iklim-i müsâid arıyordu. *Seksen Günde Devr-i Âlem*'den sonra *Denizaltında Seyahat* romanını okudu. Fakat o ne yeryüzünde, ne de deniz altında aradığını bulamıyordu. Bir gün nâgehân aklına geldi, o niçin böyle ara-

nıp duruyordu. Mesut ve paralı bir iklim bulmak için değil mi? Bu merak sâikasıyla bu romanları devredip duruyordu. Halbuki böyle kendisi gibi birçok meraklılar bulunabilirdi. Onların da bu kitapları iştiyâkla okuyacaklarına şüphe yoktu. Derhal hatt-ı hareketini kararlaştırdı: O bu romanları tercüme edecek, yeryüzünde saadet arayan hayalperestleri aldatacak, vaad-i saâdetle onların ellerinden paralarını alacaktı. Romanlar tercüme edilmeğe başlandı. Filhakika keşfinde yanılmamıştı, bu suretle epeyce bir şey elde edebildi. Şimdi o aradığı maden-i serveti bulmuştu. Onun için artık tercümanlıktan istifa etti ve yanına iki arkadaş daha bularak Ebussuud Caddesi'nde Âlem Matbaası'nı açtı. Arkadaşlarını tâm-ı erbâbından intihâb etmişti: Biri Çemberlitaşı'nda mezesi ve rakısının ucuzluğuyla şöhret bulan Bakla Hanı mukîmlerinden bir ayyaş, diğeri en kısa sözü dört saatte söyleyen bir koca battal idi.

Çocuk iken ne olacağı anlaşılmayan bu serseri şimdi müthiş bir “nalıncı keseri” olmuştu: Daima kendi tarafına yontuyordu! Bir müddet sonra şerîk-i ayyaşı öldü, ötekini de hânesinde ikamete memur etti. Bütün çöplük zâtına münhasır kaldı. Artık istediği gibi kendi tarafına yontuyor, yontuyor, yontuyordu!

Nalıncı keseri epeyce şey yonttuktan, zad u zahîre tedarik ettikten sonra o güne kadar kitap içlerinde aradığı “altın iklimini” aramağa çıktı. İbtidâ Avrupa'ya bir seyahat icra etti, mamâfih bu seyahatten mümkün olan ticareti çıkarmağı unutmadı. Orada matbaacılık sanatında ikmâl-i tahsîl ettikten mâada bir taraftan da Avrupa'da Ne Gördüm?¹⁰ diye bir defter-i hâtırât neşretti. Seyahat masrafını bu suretle çıkardı.

Zannedilir ki “say-i akl” kanununu onun kadar vâkıfâne bir tarz-ı amelide tatbik eden kimse yoktur. Attığı bir taşla iki değil, bir torba kuş vurabilir. Ve daima kendi hesabına vurur. Kimseye bir kahve bile içirmez. Şayed kendisine bir misafir giderse kahvesini içebilmek için

10 Ahmed İhsan'ın 1891 yılında yayımladığı seyahatnamesi. Eserin Latin harfleriyle yeni baskısı için bakınız, Ahmed İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm-Tuna'da Bir Hafta*, Haz., Alain Servantie, Dr. Fahriye Gündoğdu, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2007.

11 Kazanan, kazanmak için çalışan Allah'ın sevgili kuludur.

mutlak ısrar etmek lazım gelir. Cigara içmediği için öteki beriki taraftan bu cihetle de katıyen bir zarar görmemiştir. Yine zannedilir ki o fasâhat ve belâgattan bir şey anlamaz, fakat “el-kâsibü habîbul-lah”¹² kavl-ı celîlesinin ulûviyet-i meâlini bütün ruhuyla anlamıştır. Evine girilirse her tarafında bu levhaya tesadûf olunur.

Bunun için seyrânlarında bile “kâr u kesbi” unutmaz. Kotrasına binip gezmeye çıktığını görenler onun gönül eğlendirmek için tenezzûhe çıktığını zanneder. Halbuki o ailesinin deniz içinde erzak-ı mukadderesini taharri için gezer! Yalnız binde bir hiss-i semâhati coşar; o vakit kotrasına misafir de kabul eder. Yalnız misafirin aç kalmaması için “ihşân”-ı tesâdüfün imdada yetişmesi, dâm-ı sayda birkaç balık düşmesi icap eder!

Kendi rivayetine bakılırsa bir vakit ata binmeğe merak etmiş. Fakat atın boğazı olduğu için bu merakından vazgeçmiş, ikame kanununa müracaatla kotrada karar kılmıştır!

Bundan sonra artık kotra onun için bir “hîme ve rahle-i bahriye” hizmetini görmüş, mektepte dumancılar arasında çıkması iyi duman idare etmesine yardım ettiği için bahrî göçebe hayatı beriye nispetle onun için daha müfid olmuştur!

Mamâfih onun devr-i sâbıkta menba-i istihsâlâtı yalnız muharrirlik, âdi matbaacılık, mütercimlik ile balıkçılık, ticaretle seyahate münhasır kaldı. O başka bir menba-i servet daha bulmuştu: *Servet-i Fünûn*! Fakat bu çok devam etmedi, günün birinde başına topladığı dekadamlar hep birden İngiltere sefârethânesine medhiye inşâd etmeğe gittikleri cihetle her birisi bir köşe-i memlekete dağılmış, o vakit *Servet-i Fünûn*'un menbaı hemen kurur gibi olmuştu.¹² Nalinci keseri bundan sonra şübbân-ı kalemden istediğini tamamen yontmak ihtimali azalınca bir taraftan da oduna müracaat etti, keresteden yontmağa karar verdi ve “Ahırkapı’da” kendine bir keresteci şerîk buldu! Bundan anlaşıldı ki o yontmak ihtimali bulunca Ahırkapı’sına da girebilirdi...

¹² Transvaal zaferinden dolayı Osmanlı aydınlarının duyduğu memnuniyeti belirtmek için *Servet-i Fünuncular*dan Hüseyin Siret, İsmail Safa, Abdülkerim Bey, Ekrem Bey, Mehmed Cavid, Mehmed Rauf ve Tevfik Fikret’in imzaladıkları memi İngiltere büyükelçisine sunmaları olayına gönderme yapıyor..

Lakin o kotra ile ticaretle seyahate devam ediyor, daha yeni yeni menbalar arıyordu. Nihayet bu emelinde, bu geŖt ü güzârında da muvaffak oldu: Değirmendere'de mükemmel bir değirmen ele geçirdi ve artık kendi ifadesine göre bundan sonra hayatı göçebelikten hazriyete intikal etti!

Lakin diğerk taraftan o yine Servet-i Fünûn'u bırakmıyordu. Ayrıca bir tarafta bu dolap da dönüyordu. Bu suretle artık o iki değirmenli ve kotralı bir zül-maâşîn olmuştu. Rivayete göre bir aralık onun Servet-i Fünûn'una Abdülhamid bile göz dikmiş, onu kendine bende etmek için Avrupa'dan bir hakkâk getirmiş, fakat -şâyân-ı dikkattir!- Avrupalı hakkâk onun matbaasında ihtilalci olmuş, öyle kaçmış... Nalın-cı keseri bundan bile ilân-ı hürriyetten sonra kendi hesabına bir ci-het-i istifade düşünmüş, nîm-kahraman-ı hürriyet olmuştur!

Onun en büyük muvaffakiyetleri ilân-ı hürriyete kadar şirket ak-dinde olmuştu. Her kim ile akd-i şirket etmiş ise mutlak kendi tara-fına yontmuş, şerîkenden mümkün mertebe fazla bir şey koparmıştı. Yalnız ilân-ı hürriyetten sonra bir kere aldı: Avrupa'ya giderken Servet-i Fünûn'unu bir muharrir-i sâdıkın emanet etti, avdet ettiği za-man maatteessüf muharrir-i sâdıkın hamiyetle esbak ettiği Tophane tercümanı topu atmağa ramak kalmıştı! İlân-ı hürriyetten sonra yine bir ikinci şirket akdedildi, "İttihad"¹³ gazetesi çıkarılmağa başlandı, fakat bu defaki şerîkler yontulacak cinsten değildi, bundan başka ya-vaş yavaş değirmenin suyu da çekilmeğe başlamıştı, bu defa da öyle bir oyun ile işin içinden sıyrıldı çıktı ki sarraflardan daha sarraf oldu-ğunu bütün âlem tasdik etti.

Mamâfih onun akd-i şirket etmesi yalnız sermayedârân ile vâki ol-mamıştır. Esasen bundan o kadar çok istifade edememiştir. Onun asıl işine gelen şey "şirket-i mazârriye" oldu: Devr-i sâbıkta dekadan nâmı altında toplanan zümre-i şebâb ile akd-i şirket ettiği gibi devr-i lâhakk-da da kendine Fecr-i Âti gibi hemen bâd-ı hevâ denecek derecede az masrafla gazete çıkaran bir zümre-i sâiyân bulmuştur! Bazıları onun

13 Sahibi ve imtiyaz müdürü: Nesim Masliyah. Günlük gazete. İlk sayısı 1909 yılında çıkmıştır.

böyle gençler ile geçinebilmesini şâyân-ı hayret bulur, çünkü araların-
da ne sinn-i visâl cihetiyle, ne de meslek itibarıyla zâhiren bir nokta-i
itilâf bulunamaz: O şiirden katıyen bir şey anlamaz, musikiden hiç çık-
maz, onun mesleği: Paraizm, maksadı: Para, yine para, daima paradır!
Onun yegâne hürmet ettiği bir ilim varsa o da “ilm-i iktisâd”dır.

O sâbıkta da, lâhakkda da gençler ile beraber bulunmaktan diğer
bir suretle daha istifade etmiş, bugün bir büyük baba olduğu hâlde
tamamen gençliğini, kuvvet-i tabiat-ı şebâbını muhafaza etmiştir: O
bakır renkli ve çiçekli yüzündeki beyaz bıyıklarına, câ-be-câ ağarmış
saçlarına bakmaz, yine kelebekler gibi aşk peşinde koşar. Aşk bah-
sinde ibtidâ alaturka idi, fakat “hikmet”inden sual olunmaz, zaman
geçtikçe alafrangalığa da alıştı, hayât-ı zâhiriyesinde olduğu gibi bu
cihette de zül-maâşîn oldu.

Bu kadar evsâf-ı istisnâiye ve mütezâdeye mâlik olan hilkat-ı gari-
benin yeryüzünde bir eşi daha bulunabileceğine kimse inanamazdı.
Fakat o aradı, şeklen ve şemalen tamamen kendisine benzer birisini
buldu, kendine damat yaptı! İki cambaz bir ipte oynamaz derlerse de
onlar mahâret-i mahsûsaları sayesinde bir ip üstünde icrâ-yı san‘at
ediyorlar!

SENÎN, NU: 996, 28 MAYIS 1911, S. 2-3.

Biyografiler

İbrahim Haklı Paşa (1863-1918)

Meşrutiyet dönemi Osmanlı sadrazamlarından. 1863'te İstanbul'da doğdu. Şehremaneti Meclis Reisi Sakızlı Mehmed Remzi Efendi'nin oğludur. 1882'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. 1884'te Mabeyn tercümanlığına tayin oldu. Bu görevi sırasında Hukuk Mektebi'nde tarih, siyaset hukuku, idarî hukuk ve devletler hukuku dersleri verdi. 1894'te Bâbîâli hukuk müşâvirliği görevine getirildi. II. Meşrutiyet'ten sonra kurulan Kâmil Paşa başkanlığındaki hükümette maârif ve dâhiliye nâzirliği yaptı (1908). Aynı yılın sonlarında Roma büyükelçiliğine, Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifası üzerine de 1910'da sadrazamlığa getirildi. 1911'de Rıfat Paşa'nın Paris Büyükelçiliğine tayin edilmesi üzerine Hâriciye Nâzirliğini da üstlendi. Bu sırada İtalyanların Trablusgarp'a saldırımları İbrahim Haklı Paşa'nın sadrazamlıktan istifâsına sebep oldu (Eylül 1911). 1915'te Berlin Büyükelçiliğine tayin edildi. I. Dünya Savaşı'na son vermek üzere Brestlitovsk görüşmelerine katılan Osmanlı heyetinde yer aldı (Mart 1918). Berlin'deki görevine döndükten kısa bir süre sonra öldü (29 Temmuz 1918). Cenazesi İstanbul'a getirilerek Yahyâ Efendi Türbesi'ne gömüldü.

Mahmud Şevket Paşa (1856-1913)

1856 yılında Bağdat'ta doğdu. Mahmud Şevket, ilk öğrenimini Bağdat'ta yaptı. Sonra İstanbul'a gelerek askerî okulda tahsilini tamamlayıp 1882'de kurmay yüzbaşı olarak orduya katıldı. Almanya'da dokuz yıl, Fransa'da bir müddet kalarak, Batı kültürünü öğrendi. Bu sırada zırhlı kuleler ve ateşli silahlar hakkında incelemelerde bulundu. 1901'de paşa olduktan sonra Mekke-i Mükerrerme ile Medîne-i Münevere arasında telgraf hattı döşetme vazifesiyle Hicaz'a gönderildi. Orada fazla kalmayıp, tekrar İstanbul'a döndü. 1905'te Kosova valiliğine getirildi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Üçüncü Ordu komutanlığına, kısa bir müddet sonra da Rumeli Vilayeti Mü-

fettiş-i Umûmîliğine getirildi. 31 Mart Vakası üzerine toplanan ve Haraket Ordusu adı verilen birliklerin başına geçerek, İstanbul'a geldi. Mahmud Şevket Paşa, 1909'da kurulan İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde harbiye nâzırı oldu. Balkan Harbi'nin en şiddetli zamanında, siyâsî menfaat düşüncesi ile yapılan Bâbîâli Baskını'ndan sonra, Enver Bey'in telkini ile 23 Ocak 1912'de sadrazam oldu. Paşa, 11 Haziran 1913'te arabasının içinde tabanca ile vurularak öldürüldü.

Mehmed Cavid (1875-1926)

1875'te Selanik'te doğdu. Mülkiyeyi bitirdi. Ziraat Bankası'nda memuriyete başladı. 1897'de Maarif Nezareti'ne geçti. 1898-1902 yılları arasında Ayasofya Merkez Rüştiyesi ve Yüksek Öğretmen Okulu'nda iktisat ve maliye öğretmenliği yaptı. Sonra Selanik'te Fevziye Mektebi müdürlüğünde bulundu. Mülkiye Mektebi ve Darülfünun'da iktisat dersleri verdi. 1908 seçimlerinde Selanik'ten mebus seçildi. Hüseyin Hilmi Paşa, İbrahim Hakkı Paşa hükümetlerinde maliye nâzırı, Said Paşa hükümetinde nâfia nâzırı olarak görev yaptı. Nail Bey'in istifası üzerine tekrar maliye nazırlığına geldi. Said Paşa'nın istifası üzerine maliye nazırlığından ayrıldı. 1909 bütçesini hazırladı. 1919'da yurtdışına kaçtı. Buradan ulusal mücadeleyi destekledi. Londra Konferansı'na Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti temsilcisi olarak katıldı. Fakat Osmanlı borçlarının dağıtımı konusunda İsmet Paşa ile anlaşamadı ve görevden alındı. İzmir'de Atatürk'e karşı yapılan suikastla ilgili bulunduğu gerekçesiyle tutuklandı ve İstiklâl Mahkemesi'nde yargılandı, 26 Ağustos 1926'da idam edildi.

Necmeddin Molla (Kocataş) (1874-1949)

1874'te İstanbul'da doğdu. Hukuk Mektebi'ni bitirmiştir. Adliye nâzırı iken Yusuf Kemal Bey'in istifası üzerine seçimlere katılmış, 3 Kasım 1909'da 134 oy ile Kastamonu mebusu seçilmiştir. 4 Ekim

1911’de adliye nâzırlığından istifa etmiştir. 4. Şube reisliğinde de bulunan Necmeddin Molla Bey, ikinci, üçüncü devrede de mebusluk görevini sürdürmüştür.

Bedros Hallacyan (1871-?)

Paris Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. II. Meşrutiyet döneminde 1908 seçimlerinde İstanbul mebusu seçildi. Nâfia nâzırlığı görevinde bulundu.

Emrullah Efendi (1858-1914)

İlk ve ortaöğrenimini Lüleburgaz’da tamamladı. Yükseköğrenimini Mülkiye Mektebi’nde yaptı. Yanya (1882), Selanik (1887), Halep (1891), Aydın’da (1891) Milli Eğitim Müdürlüğü yaptı. II. Abdülhamid’in baskı rejiminden kurtulmak için İsviçre’ye gitti. İsviçre Hükümeti’ne başvurulunca geri verildi. Padişahın emriyle Meclis-i Maarif üyeliğine getirildi (1900). 1908’den sonra Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) Müdürü, bir süre sonra da Maarif Meclisi İlmî Daire Başkanı oldu. Aynı yıl Kırkkilise (Kırklareli) milletvekilliğine seçildi. 1909’da Maarif Nazırı oldu. İstanbul Darülfünunu’nda felsefe dersleri verdi. Maarif nazırlığı sırasında Türkiye’de ilk kez “Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu”nu hazırlamış, köy ve kentlerde imece yoluyla okul yapılması için kampanya açılmasını önermiştir.

Said Paşa (1838-1914)

Tam adı Küçük Mehmed Said Paşa. 1838 yılında Erzurum’da doğdu. Zamanın Bahriye Müşiri (Mareşal) Eğinli Said Paşa’dan ayırmak için “Küçük” lakabı takıldı. Öğrenimine Erzurum’da başladı ve İstanbul’da devam etti. Meclis-i vâlâ mazbata odasına kâtip yardımcısı olarak girdi. Sırasıyla, Şûrâ-yı Devlet üye yardımcılığı, Takvimhane Müdürlüğü, Tahrir-i Emlak Müdürlüğü, Ticaret Nezareti Mektupçu-

luğu ve Sadaret Mektupçuluđu vazifelerinde bulundu. Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten sonra, Mabeyn-i Hümayûn başkâtipliğine getirildi. Bundan sonra vezir payesi alarak, Âyan Meclisi üyeliği, Hazine-i Hassa nâzırı ve Dahiliye nâzırı vazifelerinde bulunduktan sonra, 18 Ekim 1879'da sadrazam oldu. Said Paşa, 1879-1912 yılları arasında 9 defa sadrazamlık makamına atandı. II. Meşrutiyet'te Âyan Meclisi Reisi oldu. Mahmud Şevket Paşa'nın kabinesinde, nâzırlık vazifesinde bulundu. 1914'te vefat etti.

Halil Menteşe (1874-1948)

1874'te Milas'ta dünyaya geldi. Küçük yaşta ana ve babasını kaybetmiştir. Büyük ağabeyinin yanına İzmir'e gelmiş, ilk, orta ve lise eğitimini burada tamamlamıştır. Daha sonra ziraat eğitimi için İstanbul'a gitmiş, Halkalı Ziraat Mektebi'ne girmiştir. Ancakyanlış yol seçtiğini anlamış ve İzmir'e dönerek Fransızcasını ilerletmek için Saint-Joseph'e girmiştir. 1892'de Hukuk Mektebi öğrencisi olmuştur. Fakat ülkedeki baskıcı yönetim onu rahatsız etmiş ve 1894'te Fransa'ya geçmiştir. Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne devam etmiştir. Bu sırada Ahmed Rıza ile tanışmış ve 1898'de ülkeye geri dönmüştür. Doğum yeri olan Milas'a yerleşmiş, gözden uzak kendi çiftliğinde yaşamını sürdürmüştür. Meşrutiyetin yeniden ilanından sonra Muğla'dan adaylığını koymuş ve mebus seçilmiştir. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin meclis grup başkanı olmuştur. Tedkikât Kanunun Encümen Mazbata Muharrirliği, Kanûn-ı Esâsi Encümen Reisliği yapmıştır. 18 Şubat 1911'de Dahiliye nâzırlığına atanmış, 4 Ekim 1911'de istifa etmiştir. Şûrâ-yı Devlet reisliği de yapan Halil Bey, ikinci ve üçüncü devrede de mebusluk görevini sürdürmüştür. Ahmed Rıza'nın yerine 15 Mayıs 1912'de 163 oyla Meclis-i Mebûsân reisliğine seçilmiştir. II. Meşrutiyet boyunca çeşitli hükümetlerde Şûrâ-yı Devlet reisliği, dahiliye, hariciye, adliye nâzırlığı yapmış, Osmanlı Devleti'nin Almanların yanında 1. Dünya Savaşı'na girmesinde etkin rol oynamıştır. Bu nedenle Mondros Mütarekesi sonrasında tutuklanmış, 1919'da Malta'ya sürülmüştür.

Anadolu'da başlayan ulusal mücadelenin başarılı bir şekilde gelişmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İngiltere hükümeti arasında yapılan antlaşma üzerine, 1921 yılında özgürlüğüne kavuşmuştur. Önce Roma'ya, daha sonra da Almanya'ya gitmiş, 1922'de Türkiye'ye dönmüş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasında görev almıştır. 1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen suikast dolaşısıyla gözetim altına alınan Halil Bey, suçsuz bulunarak bırakılmıştır. 1931-1946 yılları arasında mebusluk yapmış, 1948'de ölmüştür.

Mahmud Esad (1856-1918)

Hukukçu, yazar. Rüşdiye öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra Fatih Medresesi'nde ve Menşe-i Muallimîn-i Askeriye Okulu'nda matematik, fizik, astronomi dersleri okudu. Mekteb-i Hukuk'u bitirdi. 1885'te İzmir Bidâyet Mahkemesi Başkanlığı'na atandı. Bu görevinin yanı sıra İzmir İdadisi'nde fizik, kimya ve geometri dersleri verdi. 1896'da Maliye Nezareti Hukuk Müşaviri olarak İstanbul'a gitti. Mekteb-i Hukuk'ta mecelle ve hukuk tarihi, Mekteb-i Mülkiye'de devletler hukuku, İktisat ve İlahiyat Medresesi'nde hukuk, din, iktisat dersleri verdi. 1908'den sonra Maliye Nezareti Müsteşarlığı, Tapu ve Kadastro nâzırlığı, Adliye nâzir vekilliği yaptı. Isparta milletvekilliği yaptı.

Hüseyin Cahid (Yalçın) (1874-1957)

Gazeteci, siyaset adamı, eleştirmen, çevirmen. 1874 yılında Balıkesir'de doğdu. Yüksek öğrenimini Mekteb-i Mülkiye'de tamamladı. 1897 yılından sonra Vefa ve Mercan İdadilerinde Türkçe ve Fransızca öğretmenliğinin yanı sıra müdür yardımcılığı ve müdürlük görevlerinde bulundu. 1900 yılında Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn dergisinden ayrılınca bu derginin yönetimini üstlendi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra memurluktan ayrıldı. Tanîn'i çıkardı. Daha sonra İttihad ve Terakki Partisi'ne girdi. Milletvekili seçilerek Meclis-i Mebûsân başve-

killiğine getirildi. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine İngilizlerce tutuklanıp Malta adasına sürgüne yollandı (1919). Dönüşünde yeniden Tanîn'i çıkardı. Kurtuluş Savaşı sonrasında gerçekleştirilen yeniliklere ve bazı yasalara karşı çıktığı için İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Aklandıktan sonra ikinci kez yargılanarak 1925'te Çorum'a sürgüne gönderildi. Sürgünden döndükten sonra Sanayi ve Maadin Bankası İdare Meclisi Başkanlığına atandı. 1933 yılında Fikir Hareketleri dergisini çıkardı. 1938'de yeniden politikaya ve gazetecilik yaşamına başladı. 1939'da İstanbul, 1950'de de Kars'tan milletvekili seçilerek Meclis'e girdi. 1948 yılında Ulus gazetesinde başyazarlık yaptı. Demokrat Parti yönetimine karşı bir yazısından dolayı mahkûm oldu. Bir süre cezaevinde yattıktan sonra Cumhurbaşkanı tarafından bağışlandı. 1957 yılında İstanbul'da öldü.

Rıza Tevfik (Bölükbaşı) (1869-1949)

1869 yılında Edirne'de doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da tamamladı. Galatasaray Lisesi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Tıbbiye Mektebi'ni bitirdi. Hekimlik yaptı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Edirne Mebusu seçildi. İttihatçılarla anlaşamadı, partiden ayrıldı. Bakanlık ve meclis başkanlığı yaptı. Sevr Antlaşması'nı imzalayan delegeler arasında yer aldığı için "Yüz Ellilikler"le birlikte yurtdışına sürgün edildi. Yirmi yıl kadar Hicaz, Amerika ve Ürdün'de yaşadı. 1939'da yurda döndü. Önce aruz, sonra heceyle yazdı. Âşık ve tekke şiiiri geleneğinden yararlandı. Felsefeye ilgisi, eğitim sistemimizde felsefenin yer alması çabaları, Darülfünûn'da felsefe hocalığı yapması nedeniyle "Feylesof" olarak anılmıştır. 1949'da öldü.

Abdülñâfi Paşa

Abdülñâfi Paşa 1854'te Halep'te dünyaya gelmiştir. Rüşdiye ve Hususiye mekteplerinde okumuştur. Hicaz Demiryolu İâne Komisyonu reisliği yapmıştır. Halep İdare Meclisi üyesi iken 23 Kasım

1908'de 62 oy alarak mebus seçilmiştir. Abdülnâfi Paşa, ilk Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ında mebusluk yaptığı için şeyhül-mebûsân olarak adlandırılmıştır. Çeşitli mahkemelerde üyelik ve reislik yapmıştır. Meclis-i Mebusan'da Emvâl-i Gayr-i Menkûle Encümeni reisliği görevinde bulunmuştur. Sonradan Mutedil Hürriyetperverân Fırkası'nın kurucuları ve 1910 yılında da İdare Heyeti üyeleri arasında yer almıştır. Aynı zamanda mutlakiyetçi rejim döneminde zaptiye nâzırlığı yapmış Şefik Paşa'nın amcasıdır.

Lütfü Fikri (1872-1934)

1872'de Gümüşhane'de doğdu. 1890'da Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Daha sonra Paris'e gitmiş, Paris Hukuk Faültesi'nden mezun olmuştur. Abdülhamid istibdadına karşı olduğu için zaman zaman tutuklanmıştır. Isparta, Burdur ve Konya'da memurluk yapmıştır. Ancak yönetime karşı çıkması onu Avrupa'ya kaçmak zorunda bırakmıştır. Mısır'da avukatlık yapmıştır. Meşrutiyetin yeniden ilanından sonra İstanbul'a gelmiştir. Seçimler başlayınca Dersim'den adaylığını koymuş ve seçilmiştir. Ancak İttihad ve Terakki ile anlaşamamıştır. Mutedil Hürriyetperver Partisi'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Tanzimat adıyla bir de gazete çıkarmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış, ceza almamıştır. 1934'te öldü.

İsmail Paşa

Hattatzâde İsmail Paşa 1861'de Tokat'ta dünyaya gelmiştir. Aya-sofya Medresesi'nde, Mülkiye'de, Hukuk Mektebi'nde okumuştur. Çeşitli görevlerde bulunmuş, fakat sonunda Beyrut'ta oturmak zorunda bırakılmıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra seçimlerde adaylığını koymuş ve 13 Kasım 1908'de 90 oy alarak Tokat'tan mebus seçilmiştir.

Cenab Şahabeddin (1870-1934)

Servet-i Fünûn şair ve yazarlarından. Askerî Tıbbiye'yi bitirdi. İhtisasını Paris'te yaptı. Yurda dönünce karantina doktoru olarak Mersin ve Rodos'ta çalıştı. 1896'da sıhhiye müfettişliği göreviyle Cidde'ye gitti. 1914'te kendi isteğiyle emekli oldu ve Edebiyat Fakültesi'ne müderris oldu. 1934 yılında öldü.

Ahmed Midhat Efendi (1844-1912)

Devrinin büyük gazetecisi. II. Abdülhamid zamanında yazdığı romanlar ve yazılarla ün kazanmıştır. 1844 yılında İstanbul'un Topthane semtinde doğdu. Babasını 5-6 yaşlarındayken kaybetti. Sıbyan Mektebinde ve bir müddet de Rüşdiyede okudu. Rüşdiyeyi Niş'te tamamladı. Ağabeyi ile Tuna vilayetine gelen Ahmed Midhat Efendi, Rusçuk'ta Vilayet Tercüme Dairesine girdi. Bu görevindeyken kendi gayreti ile Fransızca öğrendi. Midhat Paşa tarafından vilayette çıkarılan Tuna gazetesinin başyazarlığına getirildi. Bu gazetede kendini yetiştiren Ahmed Midhat Efendi, Irak'ta bulunduğu sırada da Zevra gazetesini kurdu. Bu gazetede iki yıl çalıştı. İstanbul'a döndükten sonra Ceride-i Askeriye gazetesinin başyazarlığını yaptı. Bir yandan evinde kurduğu matbaasında bastığı Dağarcık adlı dergide yazılarını yayınlamaktaydı. Bu dergide çıkan bir yazısından dolayı Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik ile birlikte Rodos'a gönderildi. 1876 yılında İstanbul'a dönen Ahmed Midhat tekrar gazeteciliğe başladı. Üss-i İnkılâb adlı eseri ile Sultan II. Abdülhamid'in takdirlerini kazandı ve Matbaa-i Âmire'nin ve Takvim-i Vakâyi gazetesinin müdürlüklerine getirildi. Ona en büyük ün sağlayan çalışması 1878 yılında yayınlamaya başladığı Tercümân-ı Hakikat gazetesidir. 1888'de Stockholm'de toplanan Şarkiyatçılar kongresinde Türkiye'yi temsil etti. Bu görev dolayısıyla gittiği Avrupa'da üç ay kadar kalarak Avrupa'yı dolaştı. 1908 yılında İstanbul Darülfünunu Tarih Muallimliğine tayin edildi. 1912'de öldü.

Abdullah Zühdü (1869-1925)

1869'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Sultanîsi'ni bitirdi. Sadet, Tercümân-ı Hakikat, Tarîk, Sabah, İkdâm gazetelerinde çalıştı. 1908 yılında Yeni Gazete'yi kurdu. 1925 yılında İstanbul'da öldü.

Mahmud Sadık (1864-1930)

1864'te İstanbul'da doğar. Mülkiye Mektebi'nden mezun olur. Ziraat öğrenimi yapmak üzere hükümet tarafından Almanya'ya gönderilir. Berlin'de bir yıl kalır, fakat hastalanarak geri döner. Bir süre Tercüme Odası'nda çalışır. Sonra gazeteciliğe başlar. Mirat-ı Âlem, Saâdet, Tarik, Tercümân-ı Hakikat, Sabah gazetelerinde yazılar yazar. 1898'de kendisi hakkında verilen bir jurnal üzerine İstanbul'dan uzaklaştırılarak Kudüs Tahrirat Müdürlüğü'ne atanır. 1903'e kadar bu görevde kaldıktan sonra istifa eder ve İstanbul'a geri döner. Bundan sonra Tercümân-ı Hakikat ve Sabah gazetelerinde çalışır. Servet-i Fünûn dergisinin başyazarlığını yapar. Şurâ-yı Ümmet ve Yeni Gazete'de yazar. 1916'da Anadolu-Bağdad Demiryolu İdaresi Neşriyat Amirliği'ne getirilir. Demiryolları Mecmuası ile Servet-i Fünun-Uyanış dergilerinin mesul yazarlığı müdürlüğünü yapar. Ayrıca Eytâm-ı Muhâcirîn (Göçmen Öksüzleri) Mektebi ders nazırlığında ve Türkçe, Hesap-Hendese, tarih öğretmenliklerinde; Çiçekpazarı, Fevziye ve Beşiktaş Rüşdiyeleri'nde Fransızca, Fen Bilgisi; Gümrük Memurları Mektebi'nde İktisadî Coğrafya; 1905'ten itibaren Mekteb-i Mülkiye'de Usul-i Maliye öğretmenliklerinde bulunur. Bir taraftan da yazarlığa devam eder. 1916'da ilk defa kurulan İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne başkan seçilir. 1930 yılları başlarında hastalanır ve 28 Temmuz Pazartesi günü ölür. Kendisine Şeyhül-muharrirîn (yazarların piri) unvanı verilmişti.

Ahmed Cevdet (Oran) (1865-1935)

1865'te doğdu. 1935'te öldü. İkdâmcı diye anılır. Kaptanpaşa Rüşdiyesi, Hukuk Fakültesi ve Mülkiye mezunudur. Reji ve Osmanlı Ban-

kası'nda çalıştı. Takvim-i Vakâyi, Tercümân-ı Hakikat, Sabah, Tarık, Saadet, İkdam gazetelerinde yazdı, başyazarlık yaptı. 1894'te İkdam gazetesini çıkardı. İlk yayıncılardan. İkdam Kütüphanesi adıyla birçok kitap bastı. İttihad ve Terakki muhalifi idi. 1909'dan 1923'e kadar Avrupa'da kaldı. Türkçülük fikrini savundu. Rotatif baskı tekniğini ilk defa basında denedi.

Muhiddin Birgen (1887-1951)

1887 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Bir süre öğretmenlik ve memurluk yaptıktan sonra Tanîn gazetesinde yazışları müdürlüğü yaparak basın hayatına girdi. Bir dönem Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ında Çorum mebusu olarak bulundu. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara hükümetince Matbuat Umum Müdürlüğü'ne getirildi. Bu görevini sürdürürken Hakimiyet-i Milliye'de imzasız başyazarlar yazdı. Daha sonra Tiflis'e gitti. Oradan Azerbaycan'a geçerek Maarif Müşavirliği yaptı. Ayrıca Bakü Pedagoji Enstitüsü ile Bakü Üniversitesi'nde dersler verdi. Türkiye'ye dönünce Meslek adlı haftalık bir dergi çıkardı. Daha sonra ise Son Posta gazetesinde başyazarlar yayımlandı. 1 Ekim 1951'de İstanbul'da öldü.

Mihran Efendi (1850-1944)

Kayseri'de doğdu. Gazeteci ve matbaacı. Çalışma yaşamına hammallıkla başladı. Sanayi okuluna girip dizgicilik (müretteplik) öğrendi. Gazetelerde çalışmaya başladı. Para biriktirip küçük bir matbaa aldı. Tanıştığı ciltçi Papadopoulos'un teklifiyle Sabah'a idare müdürü oldu. Sonra Sabah'ı satın aldı. Sabah'ı diğer gazetelerin dörtte bir fiyatına sattı. Mizanpajını yeniledi. 1891'de gazetenin satışı 12 bini buldu. Sabah'ı Asmalımescit 5 numaradaki üç katlı binaya taşıdı. Dönemin ünlü yazarlarını bünyesine aldı. Bunlardan biri de savaş muhabirliği yapan yazar Ahmed Rasim'di. 7 Kasım 1922'de Sabah'ı kapattı ve tüm mallarını satıp Fransa-Nice'e kaçtı ve 1944'te Nice'te öldü.

Ebüzziya Tevfik (1849-1913)

1849'da İstanbul'da doğdu. Küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Maliye Sergi Kalemî'nde çalışmıştır. 1864'te Ruznâme-i Ceride-i Havâdis gazetesinde yazı yazmaya başladı. Namık Kemal ile tanıştı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi. Şûrâ-yı Devlet üyeliğine atandı. Fakat gazeteciliği tercih etti. İbret gazetesinin yayımında görev yaptı. Bu sırada çeşitli gazetelerde yazılar yazdı. 1873'te Rodos'a sürüldü. V. Murad'ın padişah olması üzerine İstanbul'a geldi. 1880'de Mecmûa-yı Ebuzziya'yı çıkardı. Kütüphane-i Ebuzziya adıyla çeşitli kitaplar yayımladı. Sanayi Mektebi müdürlüğü (1891), Şûrâ-yı Devlet Bidâyet Mahkemesi üyeliği yaptı (1894). Zaman zaman tutuklandı. Konya'da sürgündeyken Meşrutîyet'in yeniden ilan edilmesi üzerine İstanbul'a döndü. Seçimlere katıldı ve 16 Ekim 1908'de 42 oylarak Antalya'dan mebus seçildi. 1909'da Le Courier d'Orient gazetesini çıkardı. En önemli eserlerinden biri Yeni Osmanlılar Tarihi'dir. 1913'te öldü.

Diran Kelekyan (1862-1915)

Gazeteci, yazar. Ailesi ile birlikte İstanbul'a geldi (1863). Tahsilini tamamladıktan sonra 1880'de Ticaret Mektebi'nde okumak üzere Marsilya'ya gönderildi. Oradan Ermeni harfli Türkçe çıkan Manzûme-i Efkar gazetesine yazılar gönderdi. Aynı gazetenin yazıişlerinde çalıştı, neşriyat müdürü oldu. İstanbul'da bir sene Ermeni harfli Türkçe, Cihan adlı haftalık bir dergi çıkardı (1884-1885). Hamid Vehbi'nin çıkardığı Saadet gazetesinin mütercimi, baş makale yazarı ve baş muharriri oldu. Ermeni harfli Türkçe Ceride-i Şarkîye ve ayrıca Tarîk gazetelerinde yazdı. Patrikhane'nin birinci tercümanlığını yaptı (1894-1896). Bu tarihten sonra Avrupa'ya geçerek Nineteenth Century ve Contemporary Review dergilerinde, Daily Mail, Daily Graphic gazetelerinde yazılar yayımladı, aften istifade ederek İstanbul'a döndü. Sabah'ta yazdı. Hazine-i Hassa'ya sekreter tayin edildi. Mısır'a gitti. Journal de Caire gazetesinin neşriyatını yaptı, Bourse Egyptienne gazetesinin neşriyat müdürü oldu. Kahire'de

bir yıl *Egyptienne Graphic* gazetesini, sonra iki yıl *Yeni Fikir* adlı Türkçe on beş günlük dergiyi çıkardı. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'a döndü. *Sabah* gazetesinde baş muharrir oldu. 1909'da Mülkiye Mektebi'nin yüksek sınıflarına siyasî tarih müderrisi tayin edildi. 1909'da kurulan Ermeni Meşrutiyet Halkçı Partisi'nin başlıca kurucusu oldu. 1911'de Konya'dan Patrikhane Umumi Meclisi'ne aza seçildi. Ermenice yazılarının altında Klanik, Batı basınında neşredilen yazılarının altında Vicomte de Klanik imzaları vardır.

Ubeydullah Efendi (1858-1937)

(Mehmed Ubeydullah Hatiboğlu): 1858'de İzmir'de doğdu. Çeşitli medreselerden icazet aldıktan sonra bir süre Tıbbiye'de okudu. II. Abdülhamid döneminde siyasî suçlu sıfatıyla hakkında sürgün kararı çıkmasından sonra önce Avrupa'ya, oradan Amerika'ya gitti. II. Meşrutiyet'te yurda dönerek Meclis-i Mebâsân'da Aydın milletvekilliği yaptı. Mütareke'de iki kere tutuklanmış, sonra da Malta'ya sürülmüş, Cumhuriyet'te 1931 ve 1935'te, CHP'nin Beyazıt (Doğubeyazıt) milletvekilliğinde bulunmuş, sonra da Beyoğlu'nda Evlendirme Memuru olmuştur.

Ubeydullah Efendi 11 Ağustos 1937'de öldü.

Ali Nusret (1872-1913)

Binbaşı Osman Şahabeddin Efendi'nin oğlu Cenap Şahabeddin'in küçük kardeşidir. Mühendishane-i Berrî'yi istihkam teğmeni olarak bitirdikten sonra (1891), ordu hizmetlerinin yanı sıra askerî okullarla Vefa İdadisi ve Dârül-muallimîn'de edebiyat öğretmenliği yaptı. Meşrutiyet'ten sonra emekliye ayrıldı, ders vererek, gazetelere yazı yazarak yaşamını sürdürdü. Mezarı Fatih'tedir.

İsmail Müştak (Mayokan) (1882-1938)

Kurtuluş Savaşı öncesi Malta'ya sürülen İttihad ve Terakki yöneticilerinden, siyaset adamı ve yazar. İlk ve ortaöğrenimini Halep'te tamamladı.

dı. Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra Mabeyn kâtibi oldu (1901). 1908'de Âyan Meclisi başkâtipliğine getirildi. İttihad ve Terakki'nin ileri gelenleri arasında yer aldı. İstanbul'un işgalinden sonra tutuklanarak Malta'ya sürüldü (1920-1922). Türkiye'ye dönünce bir süre ticaretle uğraştı. Edebiyat, tarih, hukuk ve dil konularıyla yakından ilgilendi ve bu konularla ilgili olarak pek çok gazete ve dergide yazıları yayımlandı. Türk Dil Kurumu merkez kurulu üyeliği ve yayın kolu başkanlığı yaptı. Şeyh Said Ayaklanması sırasında tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve beraat etti. Siirt'ten milletvekili seçildi (1935-1938). Tedavi için gittiği Paris'te öldü. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. Mabeyn kâtibi olduğu yılların izlenimini kapsayan Yıldız'da Neler Gördüm? adlı kitabı ölümünden sonra yayımlandı (1940).

Fâzıl Ahmed (Aykaç) (1884-1967)

1884 yılında İstanbul'da doğdu. Öğrenimini İstanbul Fransız Lisesi'nde, ardından Paris Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamladı. 20 yıl kadar liselerde öğretmenlik yaptı. 1927-1938 yılları arasında milletvekilliği yaptı. Edebiyata şiirle başladı ve Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. Fikir yazılarını çeşitli gazete ve dergilerde yayınladı. Eğitim, psikoloji ve felsefe alanlarında yazılar yazdı. Mizah ağırlıklı şiirleriyle oldukça ilgi topladı. 1967 yılında vefat etti.

Abdullah Cevdet (Karlıdağ) (1869-1932)

Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde yaşamış siyaset adamı ve yazar. 1869'da Arapkir'de doğdu. İlk tahsilini Arapkir'de ve Hozat'ta yaptıktan sonra Mamüretü'l-Aziz (Elazığ) Askerî Rüşdiyesini bitirdi. Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisinden de mezun olduktan sonra Mekteb-i Tıbbiye'ye girdi. Siyasî faaliyetleri sebebiyle birçok defa tutuklandı. 1894'te Mekteb-i Tıbbiye'den mezun oldu. Haydarpaşa Hastahanesi'nde vazife aldı. Geçici olarak Diyarbakır'a vâzifeli gönderildi. Orada İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'ne Ziya Gökalp gibi pek çok kimseyi üye olarak kaydet-

ti. İstanbul'a döndükten sonra siyasî faaliyetlere devam ettiği ve devlete karşı olan faaliyetleri sebebiyle arkadaşlarıyla birlikte tutuklandı. 1896'da Bakanlar Kurulu kararıyla Trablusgarp'a sürüldü. 1897'de Cenevre'ye giderek İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin merkez komitesinde yer aldı. Çeşitli gazete ve dergilerde takma adla yazılar yazdı. 1899'da Viyana sefaretı tabipliğine tayin edildi. 1903'te tekrar Cenevre'ye giderek bir matbaa kurdu ve İctihad mecmuasını çıkarmaya başladı. 1904'te Osmanlı İttihad ve İnkılap Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. 1904'te İsviçre'den sınırışı edilince, İctihad dergisi ve kütüphanesini Mısır'a nakletti. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1910 senesi sonlarında İstanbul'a dönen Abdullah Cevdet, İttihad ve Terakki ileri gelenleriyle arası açık olduğundan Cağaloğlu'nda İctihad Evi adını verdiği binaya yerleşerek İctihad dergisini çıkarmaya devam etti. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden siyaset ve yayın faaliyetlerine başladı. Abdullah Cevdet 29 Kasım 1932'de öldü.

Celâl Muhtar (Özden) (1866-1947)

Doktor. Galatasaray Lisesi'nde ortaöğrenimini, Askerî Tıbbiye'de yükseköğrenimini bitirdi. 1899'da Fransa'ya giderek frengi ve deri hastalıklarında uzmanlaştı. Yurda döndükten sonra Askerî Tıbbiye Mektebi'nde deri ve frengi hastalıkları profesörü olarak çalıştı. Saray doktorluğu yaptı. II. Meşrutiyet'ten sonra uzun süre Kızılay genel müfettişliğinde bulundu. 1937'de gözlerini yitiren Özden, buna karşın çalışmalarını sürdürdü.

Ahmed Rasim (1865-1932)

1865'te İstanbul'da doğan Ahmed Rasim, Ahmed Midhat'ın yönlendirmesiyle basın hayatına atıldı; makale, sohbet, şiir ve çevrilerini çeşitli dergi ve gazetelerde yayımladı. Cumhuriyet döneminde İleri, Vakit, Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinde yazdı. Ders kitapları ve çevirileri dışında 140 kadar yapıtı vardır. En büyük özelliği, yazılarını bir sohbet havası içinde yazması ve okurunu daha ilk cümleden kucakla-

masıdır. Çeşitli yazınsal akımların dışında kalarak kendine özgü bir üslup ve ironiyle ortaya koyduğu yapıtlar geniş bir kitle tarafından zevkle okunan Ahmed Rasim altmış kadar da şarkı bestelemiştir. Ahmed Rasim 21 Eylül 1932'de Heybeliada'daki evinde öldü.

Hâlid Ziya (Uşaklıgil) (1866-1945)

1866'da İstanbul'da doğdu. Babasının işleri kötü gitmeye başlayınca Hâlid Ziya annesiyle birlikte İzmir'e dedesinin yanına gönderildi. Öğrenimini İzmir Rüşdiyesi'nde sürdürdü. Bu arada babasının işlerini düzene koyup İzmir'e gelişi ve yeni bir ticaretevi açışıyla sığıntı olma düşüncesini de zihninden atan Hâlid Ziya, ikinci bir okula hazırlık için Frenk Mahallesi'nin Alioti bölümündeki Auguste de Jaba adlı avukatın emrine verildi. Osmanlı Bankası'na girdi. İstanbul'da Reji Genel Müdürlüğü'nün başkâtiplik teklifini kabul ederek İzmir'den ayrıldı (1893). Reji'deki çalışma günlerinde Servet-i Fünun'a da katılarak edebî faaliyetlerini yoğunlaştıran Hâlid Ziya, Meşrutiyet'ten sonra bir süre Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Batı edebiyatı okuttu, sonra Mabeyn Başkâtibi oldu (1909). Buradan ayrıldıktan sonra memuriyete dönmeyen ve tüm zamanlarını edebiyata veren Hâlid Ziya 23 Mayıs 1945 tarihinde İstanbul'da öldü.

Ahmed İhsan (Tokgöz) (1868-1924)

1868'de Erzurum'da doğdu. Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi. Hariciye Vekaleti görevinde bulundu. Öğretmenlik ve Beyoğlu Belediye Şube Reisliği yaptı. Servet-i Fünun dergisini yayımladı. Futbol ve spor yazarlığı yaptı. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin ilk başkanı oldu. 1923 yılında FIFA'nın Cenevre'de düzenlediği toplantıya Türkiye Temsilcisi olarak katıldı. 1924 yılında İstanbul'da vefat etti.

Ab Abdullah Cevdet (Karlıdağ) 8, 17, 153-154, 193-194
 Abdullah Zühdü 16, 97, 99, 104, 189
 Abdurrahman Âdil 94
 Abdülhak Hâmid (Tarhan) 14
 Abdülhak Hayri 45
 Abdülhamid, II. 91, 96, 177; baskı rejimi 183; dönemi 15, 192; istibdadı; 184, 187; zamanı 188;
 Abdülkerim Bey 176
 Abdülnâfi Paşa 16, 73, 186-187
 Adolphe Ömrival (Diran Kelekyan'ın takma ismi) 133-134
 Afrika 77
 Agob (Güllü) 169, 171
 Ağaoglu, Samet 11
 Ahmed Cevad 19
 Ahmed Cevdet (Oran) 17, 65, 106, 167, 189
 Ahmed İhsan Bkz. Tokgöz, Ahmed İhsan
 Ahmed Midhat Efendi 16, 88, 93-96, 100, 125, 168, 188, 194
 Ahmed Mihtat'ı Anıyoruz 93
 Ahmed Rasim 9, 12, 164-165, 167, 190, 194-195
 Ahmed Rıza 143, 184
 Ahmet Haşim 45
 Ahmet Saip 143
 Ahmet Samim 45
 Akbal, Oktay 11
 Aksaray 128
 Akşam 194
 Albert Fuat 115
 Âlem Matbaası 175
 Ali Fuad 165
 Ali Kemal 115
 Ali Nusret 12-13, 15, 17, 141, 143-144
 Âli Paşa Konağı 66
 Alkan, Ahmet Turan 138
 Almanya 181, 185, 189
 Amelî Kitâbet 19
 Amerika 17, 138-140, 186, 192
 Anadolu 62, 66, 75, 77, 89-90, 126
 Anadolu Yavrusunun Kitabı 19

Anadolu-Bağdad Demiryolu İdaresi Neşriyat Amirliği 189
 Ankara hükûmeti 190
 Antalya 191
 Arabistan 90, 109
 Arafat 167
 Arapkir 193
 Aristo 170
 Arnavudköyü 108
 Arnavutluk 117
 Artvin milletvekili 19
 Âsum Us 1930-1950 *Hatıra Notları* 19
 Âsum Us bkz. Us, Mehmed Âsum
 Aşk-ı Memnû 171
 Atatürk, Mustafa Kemal 27, 182, 185
 Atina 28, 138
 Av soleil (mağaza) 88
 Âveng-i Tesâvir 14
 Avrupa 30, 40, 56, 62, 75, 77, 79, 91, 112, 138, 140, 175, 177, 187, 188, 190-192; Âdâb-ı muâşeretî 95; âlemi 24; merâkiz-i ilmiye ve fenniyesi 153; seyahati 147
 Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî yahut Alafiranga 95
 Avrupa'da Ne Gördüm? 175
 Ayasofya 84
 Ayasofya Merkez Rüştîyesi 182
 Ayestafanos 28, 109, 172
 Aydın 56, 183, 192
 Aykaç, Fâzıl Ahmed 8, 12-13, 15, 17, 45, 72, 150, 193
 Ayn-ı Zübeyde yolları 167
 Azerbaycan 190

 Babamın Arkadaşları 11
 Bâbüâli 40; Baskını 182; Caddesi 95, 97; hukuk müşavirliği 181
 Bacon 69, 151
 Bağdat 29, 167, 181
 Baker (Mağaza) 88
 Bakû 190; Üniversitesi 190
 Balıkesir 185
 Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar 94

Battal Gazi 166
Bayezıt (Doğubeyazıt) 192
Bedir 94
Bedri Kâmil (Diran Kelekyan'ın takma ismi) 133-134
Bedros Hallacyan 15, 39-40, 183
Bekir Ağa Bölüğü 28
Ben Neyim? *Hikmet-i Maddiyye Mûdafaa* 94
Berlin 181, 189
Beykoz 95-96; **Ormanları** 95
Beyoğlu 192; **Belediye Şube Reisliği** 195
Beyrut 85, 187
Bir Gece 97
Birinci, Ali 18
Bohemya 24
Bon Fils 62
Bor Kaymakamı 78
Botter (Terzi) 88
Bourse Egyptienne 134, 191
Brezilya 161
Browne, Edward G. 72
Brummet, Palmira 11
Bulgaristan istiklali 97
Burdur 187

Ca

Cağaloğlu 95, 194
Cavid Bey bkz. **Mehmed Câvid**
Celâl Esad 70
Celâl Muhtar (Özden) 12, 161, 194
Celâl Sâhir (Erozan) 19, 45
Cem 22, 32, 48, 54, 102, 136
Cemal Süreya 11, 12
Cemil Süleyman 45
Cemiyet-i Hafiye 115
Cenab Şahabeddin 9, 13-14, 16-17, 86, 87, 142, 188
Cenevre 194, 194, 195
Cenin 168
Ceride 99
Ceride-i Askeriye 188
Ceride-i Şarkîye 191
Chicago Sergisi 139
Cidde 188
Cihan 191
Cimcoz, Salâh 70
Cumhuriyet 194

Ça

Çapanoğlu, Münir Süleyman 94
Çekoslovakya 24

Çiçekler, Mustafa 18
Çorum mebusu 190
Çorum milletvekili 19

Dağarcık 93-94, 188
Daily Graphic 191
Daily Mail 191
Darwin 153
David Efendi 109
Davul 71, 164
Delilbaşı, Ali Süha 45
Demiryolları Mecmuası 189
Demokrat Parti 186
Denizaltında Seyahat 174
Dereseki Köyü 95
Dersim (Tunceli) 77, 187
Dersim şakisi 41
Derviş Vahdeti 27
Devir 94
Devrim, İzzet Melih 45
Diran Kelekyan 17, 29, 88, 105, 132, 191
Diyarbakır 193
Doğan, İsmail 95
Doğru Yol 138
99 Yüz 11
Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliyet Cemiyeti *Piyangosu* 47
Durûb-ı Emsâl (Durûb-ı Emsâl Hikemiyyatının Emsâlini Tasvir) 95
Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş 96

Da

Ebul Mukbil Kemal Bey 167
Ebüzziya Tevfik 17, 121-122, 124-125, 188, 191
Ebüzziya Velid 124
Edebi Portreler 11
Edebiyat-ı Cedide 67
Edhem İzzet (Benice) 65
Edirne 68, 186
Egyptienne Graphic 192
Ekrem Bey 176
Emin Lami 45
Emrullah Efendi (Maarif Nazım) 13, 15, 43-45, 183
Erbay, Erdoğan 94
Erkekler Arasında 78, 80
Erkel Efendi 29
Ermeni Meşrutiyet Halkçı Partisi 102

Eb

Erzurum 183, 195
Eyüplü 128, 130

- Fa** Fâik (Kirkor Faik) 118
Fârâbî 69
Fatih Medresesi 185
Fâzıl Ahmed (Aykaç) bkz. Aykaç, Fazıl Ahmed
Fecr-i Âti 45, 151, 152, 177, 193
Felsefe Metinleri 94
Fenâri 155
Ferdinand (Bulgaristan Kralı) bkz. Sachsen-Coburg-Gotha-Kohary, Ferdinand von
Ferid Paşa (Damat) 66
Ferid Paşa (Avlonyalı) 112
Fevziye Mektebi 31; müdürlüğü 182
Fırtına 45
Fikir Hareketleri 186
Fikret Bey bkz. Tevfik Fikret
Filibe 138
Filip 167
Franklin (Lakap) 65, 66
Fransa 34, 181, 190, 194
Fransız Lisesi 193
Fuzûlî 14; divanları 152

- Ga** Galata 91
Galatasaray Lisesi 186, 194; müdürlüğü 15, 45; müdürü 183
Galatasaray Sultanisi (Galatasaray Lisesi) 189
Geçmiş Zaman Edipleri 11
Georgios, I (Yunan Kralı) 67
Gezeve 64
Gezgin, Baki Süha 11
Gibb, Elias John Wilkonson 71, 72
Girit 67; meselesi 67; parlamentosu 67
Gonce-i Edeb 155
Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım 19
Gövsâ, İbrahim Alaettin 45
Gurbetoğlu, Ali 95
Güllistan 69
Güller, Dikenler 97
Gümüşhane 72, 187
Gündoğdu, Fahriye 175

- Ha** Hâdi Seniî 112
Hak Yolu 140

- Hakimiyet-i Milliye 90
Hakkı Paşa (İbrahim Hakkı Paşa) 62
Halep 183, 186, 192; İdare Meclisi üyesi 186; mebusu 16
Hâlid Ziya (Uşaklıgil) 9, 12, 169, 171, 195
Halide Edip (Adivar) 19
Halil Bey (Menteşe) bkz. Menteşe, Halil
Hallacyan Efendi (Nâfia Nazırı) bkz. Bedros Hallacyan
Hamid Vehbi 167, 191
Hareket Ordusu 27, 182
Hasan Paşa 118
Hasköy 168
Hâtem-i Tâi (Ebu Seffane Hatem bin Abdullah bin Sa'd et-Tai El-Kahtani) 109
Hayâl-i Cedid 14
Hayât-ı Muhayyel 65
Haydarpâşa 70; Hastahanesi 193
Hefter hâşiyesi Kefken (Hefter-i ala Kefken) 62
Hegel 147
Heybeliada 195
Hicaz 181, 186
Hicaz Demiryolu İâne Komisyonu reisliği 186
Hidâyet'in Bağı 128
Hilâl 151
Hisar, Abdülhak Şinasi 11
Hizb-i Cedid 126, 127
Horasan 69
Hozat 193
Hugo, Victor 39, 40
Hücum tablosu 123
Hürriyet ve İtilaf Partisi 126
Hüseyin Cahid bkz. Yalçın, Hüseyin Cahid
Hüseyin Hilmi Paşa 181; hükümeti 182
Hüseyin Kâzım (Kadri) 21
Hüseyin Siret 176
II. Meşrutîyet 13, 14, 17, 18, 27, 47, 181, 183, 184, 192, 192, 194, 194; dönemi 88, 128, 181
II. Meşrutîyet Basınında İmge ve Emperyalizm 11

- Ioachim Efendi (Patrik) 66
Irak 188
İsagucî 155
İslahat-ı Esâsiye-i Osmaniye Furkası Cemiyet-i Hafiye ya da Yapıcılar Derneği 115

10

Isparta 187

Isparta milletvekili 185

İb

İbrahim Hakkı Paşa 8, 12, 15, 23, 181, 181, 182; hükümeti 182

İbrahim Nazmi 138

İbrahim Şinasi 124

İbret 191

İctihad 194

İctihad Evi 194

İkdâm 17, 65, 107, 124, 166-167, 189-190

İkdam Kütüphanesi 190

İkdamcı 189

İleri 194

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal 167

İngiltere 17, 72; Büyükelçisi 176

İsmail Müştak (Mayokan) 17, 145, 192

İsmail Paşa (Tokat Mebusu) 16, 70, 82, 83, 187

İsmail Safa 176

İsmet Paşa 182

İstanbul 21, 24, 27-28, 31, 62, 78, 80, 116, 125, 142, 167, 181-182, 185-186, 188-195; işgali 193

İstanbul Matbuat Cemiyeti 189

İsviçre 194, 194

İtalya 24, 113

İttihad ve Terakki 69, 79, 115, 126, 187; Cemiyeti 29, 184, 186, 194; ileri gelenleri 193; muhalifi 190; Partisi 185; yöneticisi 192

İttihad 177

İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti 27

İttihad-ı Osmanî Cemiyeti 193

İzmir 33, 62, 169, 170, 182, 184, 192, 195, 195; Bidâyet Mahkemesi Başkanlığı 185; İdadisi 185; Rüşdiyesi 195

İzmir'den Bursa'ya 19

Ja

Jaba, Auguste de 195

Journal de Caire 191

Ka

Kaânî (Kaânî-Şirâzî) 69

Kadıköy 70; seyahatleri 162

Kâğıthane suyu 50

Kahire 78, 191

Kalem 26, 38, 44, 68, 70, 76, 82, 92, 122, 132

Kamaran 90

Kamere Seyahat 60

Kâmil Paşa 48, 66, 181

Kamûs-ı Türkî 143

Kamûstü'l-Alâm 119

Kan Kalesi 166

Karagöz 165

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 45

Karay, Refik Halit 45

Karikatür 7, 9, 12-14, 18-19, 21

Kars 186

Kastamonu mebusu 182

Kastamonu üdebâsı 123

Kayseri 17, 116, 120, 162, 190

Kemal Avni 115

Kemal Bey (Ebul Mukbil Kemal) 167

Kemal Bey bkz. Namık Kemal

Kırım Savaşı 96

Kırk Ambar 93, 94

Kırklölise (Kırklareli) milletvekili 183

Kırkor Faik 118

Kitâb-ı Perişân 69

Konya 33, 62, 75, 80, 120, 124, 187, 191-192; menfisi 78

Kosova Valiliği 181

Köprülü, Fuat 45

Kudüs Tahrirat Müdürlüğü 189

La Fontaine 125

Lazkiye Mebusu 27

Le Courier d'Orient 191

Le Roi Beaulieu 33, 62

Londra 29; Konferansı 182

Londra Seyahat Notları 19

Lüksemburg Gazinosu 128

Lüleburgaz 183

Lütfi Fikri (Dersim Mebusu) 16, 27, 41, 75-76, 78, 187

M. Sıtkı (Kesriyeli) 14

M. Sûdi. 155

Mahmud Celâleddin 99

Mahmud Ekrem (Recâizâde) 14

Mahmud Esad (Defter-i Hakânî Nâvîsî) 11, 16-17, 59, 127, 185

Mahmud Nedim 165

Mahmud Sadık 17, 99, 101, 102, 103, 104, 189

Mahmud Şevket Paşa 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

Mahmud II. 131
Mâi ve Siyah 171
 Malta 184, 186, 192-193
Malûmât-ı Kanûniye 19
 Mamûretü'l-Aziz Askerî Rüşdiyesi 193
 Manisa 33
Manzûme-i Efkâr 191
 Marienbad 24, 147
 Marsilya 191
 Meclis-i Mebûsân 13, 15-16, 29, 46, 56, 57, 70, 121, 126-127, 140, 157, 184-185, 187, 190, 192
Mecmûa-yı Ebuzziya 191
 Medine-i Münevvere 181
 Mehmed (Kurtezade) 138
 Mehmed Âsum bkz. Us, Mehmed Âsum
 Mehmed Câvid 8, 15, 31, 49, 176, 182
 Mehmed Celâl III
 Mehmed Cevdet 93-94
 Mehmed Emin (Yurdakul) 123
 Mehmed İzzet (İmam) 138
 Mehmed Murad 27
 Mehmed Nuri 166
 Mehmed Rauf 176
 Mehmed Remzi Efendi (Salâzlı) 181
 Mehmed Said (Lastik) 95, 167
 Mehmed Ubeydullah (Ubeydullah Efendi) 140
Mehmed Ubeydullah Efendi'nin Afganistan ve İran Hatıraları 138
 Mehmet Rüşti 45
Mekâtib-i İbtidâiyede Tahrir Dersi Nasıl Tedris Edilmeli? 19
 Mekke-i Mülkerreme 181
 Meksika 17, 138
 Mekteb-i Mülkiye 19, 59-61, 65-66, 135, 146, 174, 181-182, 185-187, 189, 192-193, 195
 Menteşe, Halil 16, 54-55, 184, 185
 Mercan 66; İdadisi 66
 Mersin 188
Meslek 190
 Messaoud, Rami Ben 18
 Meşhet valisi 69
 Mısır 77, 81, 90, 134, 142, 187, 191, 194; prensleri 80
 Midhat Paşa 188
 Mihran Efendi 17, 88, 105, 116, 190
 Milas 184

Mirat-ı Âlem 189
 Mirza Muhammed Ali Gülşen 69
Mizân 27
 Moda 70
 Moldavya 27
 Mondros Mütarekesi 184
 Muallim Naci 142-143, 166
 Muğla 184
 Muhiddin (Birgen) 12-13, 15, 17, 67, III, 190
 Mustafa Âsum 151
 Mustafa Kemal bkz. Atatürk, Mustafa Kemal
 Mustafa Nâtk 115
 Mustafa Reşid 167
 Musul 72
 Mutedil Hürriyetperver Partisi 187
 Mutedil Hürriyetperverân Fırkası 187
 Müfit Ratip 45
 Mülkiye bkz. Mekteb-i Mülkiye
 Mülkiye Mektebi bkz. Mekteb-i Mülkiye
Müntehab Çocuk Şiirleri 19

Nâfi Paşa bkz. Abdülâfi Paşa
 Nail Bey 182
 Namık Kemal 124-125, 188, 191
 Napolyon'un aşkı 129
 Necmeddin Molla (Kocataş) 15, 35, 182, 183
 Nedim 14, 129; divanları 152
 Nefi 14, 129, 152; divanları 152
 Nefî (Şiir) 35
 Nesim Masliyah 177
 Nice 190
 Niğde 78
 Nikola (İkinci) 23
Nineteenth Century ve Contemporary Review 191
 Niş 188
 Nur, Rıza 115

Okay, Orhan 18
 Ortaç, Yusuf Ziya 11
 Osmanlı Bankası 190
 Osmanlı İttihad ve İnkılap Cemiyeti 194
Osmanlı 94
 31 Mart 15, 27, 33, 131, 151, 182
 Ozansoy, Faik Âli 45

Özalp, Ömer Hakan 138
 Öztürk, Banu 18

Pa

Papadopoulos (Gazete Sahibi) 117, 190
Paris 17, 75, 77, 78, 115, 123, 125, 138, 142, 187-188, 193; **Büyükelçiliği** 181; **Evrensel Sergisi** 123; **Hukuk Fakültesi** 183; **muhâbiri** 106, 124; **Siyasal Bilgiler Fakültesi** 193; **tahsili** 88; **Üniversitesi** 184
Parmak İzi 97
Pertev Tevfik 115
Portreler 11
Prens Sabahaddin bkz. Sabahaddin Bey
Prut Nehri 27
Pygmalion (Mağaza) 88, 89

Ra

Râğb Paşa (Koca) 127, 128
Refik Nevzad (Dr.) 115
Rehğûzâr-ı Matbûâtta 97
Reşad (Sultan) 40
Rıfat (Mevlânâzâde) 115
Rıfat Paşa 181
Rıza Tevfik (Bölükbaşı) 9, 12-13, 17, 69-71, 151, 186
Riş 27
Rodos 124-125, 188, 191
Roma 185
Romanya 27; **büyükelçiliği** 181
Rumeli 33, 62
Rumeli Vilayeti Müfettiş-i Umûmîliği 182
Ruscuk 188
Rusya 77, 90
Ruznâme-i Ceride-i Havâdis 191
Rûznâme-i Şuûn 99
Rûbâb-ı Şikeste 14

Sa

Saadet 166, 189-191
Sabah 17, 88, 94, 105, 113, 117, 120, 132, 167, 192-192
Sabahaddin Bey (Prens Sabahaddin) 67
Sachsen-Coburg-Gotha-Kohary, Ferdinand von 40, 97
Sadık (Miralay) 126
Sâdi 69
Said (Lastik) bkz. Mehmed Said (Lastik)
Said Paşa (Küçük) 13, 15-16, 27, 47, 49, 182-184; **hükûmeti** 182
Said Paşa (Eğimli) 183
Salih Zeki (Aktay) 45
Salyancılar 78
Sâmi Paşazâde Sezâi 142
Samson 71

Sanayi-i Nefise 72
Sarayburnu 162
Sarıgözel 70
Sarıyer 128
Sedat Nuri 86, 154
Selsen Günde Devr-i Âlem 174
Selanik 27, 31, 78, 182-183
Senin 173, 178
Serdaroğlu, Emin Bülent 45
Servantie Alain 175
Servet-i Fünûn 123, 124, 176, 177, 185, 189, 195; **dönemi** 16; **edebiyatçıları** 88
Servet-i Fünûn-Uyanış 189
Sevr Antlaşması 186
Sevlik, İsmail Habib 9
Sırmaleş suyu 95
Sihâm-ı Kaza 152
Sirt 193
Sirkeci 62
Son Posta 190
Spencer 69-71
Sultanahmed Mahşeri 27
Sultanahmet Meydanı 27, 131

Şahabeddin Süleyman 45
Şair Dostların 11
Şefik Paşa (Nazır) 187
Şemseddin Sâmî 17, 117, 119, 142
Şerif Paşa 115
Şeyh Said Ayaklanması 193
Şimdiki İzdıvaclar 78
Şiraz 69
Şûrâ-yı Ummet 143, 189

Şa

Tahrân 69
Tahsin Nahit 45
Taksim 88; **arsası (Tahmihane)** 125; **Kışlası** 125
Takvimden Yapraklar 101
Takvim-i Vakiyyi 188, 190
Talha (Ebüzziya Tevfik'in Oğlu) 123
Tanıdıklarım 11, 40
Tanın Gece Dersleri 67
Tanın Konferansları 67
Tanın maslahatgüzârı 111, 115
Tanın Matbaası 21, 168
Tanın Seyahatleri 67
Tanın 12-14, 17, 19, 21, 29, 49-51, 63, 152, 163, 185-186, 190

Ta

Tanrıöver, Hamdullah Suphi 45
Tanzimat Paşaları 19
Tanzimat 187
Târih-i Edebiyât-ı Osmâniye 72
Tarîk 167, 189-191
Tasvir-i Efkâr 124
 Teodor Kasab 93
 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 185
Terümân-ı Hakikat 94, 98, 188-190
 Tefvik Bey (Gazete Sahibi) 94
 Tefvik Filcret 14-15, 21, 35, 45, 142-143, 167, 176, 185
 Tokat 187; Mebusu 70, 85, 151
 Tokatlıyan 146, 152
 Tokgöz, Ahmed İhsan 12, 123, 174-175, 195
 Tolstoy 99
 Tophane 188
 Topkapı 168
 Tortum 77
 Tortum fırâisi 78
 Trablusgarp 181, 194
 Transvaal Zaferi 176
 Tuna Vilayeti 188
Tuna (Gazete) 188
 Tunceli 41
 Tunus 77
 Tünel 88, 152
 Türk-Yunan Muharebesi 134
Türkçe Şiirler 123
 Türkiye 75, 188, 190, 195
 Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi 195

Ub Ubeydullah Efendi 17, 136-137, 192
Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları 138
 Uçman, Abdullah 18
Ulus 186
 Unkapanı (Kapandakik) 63
 Us, Hakkı Tarık 19, 93
 Us, Mehmed Asım 7-9, 12-14, 16-17, 19, 21, 27
Usûl-i Tahrîr 19
 Utku, Ali 94

Ör Ürdün 186
Üss-i İnkılâb 96, 188

Va *Vakit* 19, 194
 Vâsıf Hasan 71

Vefa İdadisi 65-66
 Vefa Lisesi 19
 Velid (Ebûzzıya Tefvik'in Oğlu) 123
 Verne, Jules 174
 Vicomte de Klanik (Dıran Kelekyan'ın takma ismi) 133-134, 192
 Viktor Sason Efendi (Bağdat Milletvekili) 29
 Viyana 29; Sefareti 194
Volkan 27
 Voltaire 19

Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) 19
 Yalçın, Hüseyin Cahid 9, 11-13, 21, 27, 40, 63, 65, 79, 114, 167, 185
 Yanya 183
 Yazar, Mehmet Behçet 45
 Yel Değirmeni 162
 Yemen 62, 90
Yeni Fikir 192
Yeni Gazete 99, 101, 189
 Yeni Osmanlılar Cemiyeti 191
Yeni Osmanlılar Tarihi 191
 Yeşilköy 28
Yıldız'da Neler Gördüm? 193
 Yöntem, Ali Canip 45
 Yunanistan 67
 Yusuf Kemal Bey 182

Zadig 19
Zevra 188
 Zincirlikuyu Mezarlığı 193
 Ziraat Bankası 19, 112
 Ziraat Bankası Piyango Kalemi 112
 Ziya Gökalp 193
 Ziya Paşa 125
 Zola, Émile 16, 75
 Zonaro, Fausto 123

Ya

Za

Bazen edebiyatçılar tanıdıkları insanları karikatür tanımına uygun bir şekilde bazı yönlerini abartarak mizahî bir üslupla anlatır. Bu yazı türüne örnek olarak verilebilecek ilk eser Mehmed Âsım'ın *Karikatür* adlı kitabı. *Karikatür* 1910-1911 yılları arasında önce *Tanîn* gazetesinde tefrika halinde, 1911 yılında da kitap olarak basılmış. *Karikatür*, II. Meşrutiyet döneminin önemli politikacıları, edebiyatçıları ve yayıncıları hakkında kaleme alınmış 29 mizahî portreden meydana geliyor. Mehmed Âsım bu yazılarda karikatürize ettiği kişilerin, özellikle politikacıların Meclis-i Mebûsan'daki konuşmalarından, onların kişisel hayatta en bilinen özelliklerinden yola çıkıyor. *Karikatür*'de yer alan yazılarda Mehmed Âsım sadece devrin önemli kişilerinin portrelerini yazmakla yetinmiyor, onların kusurlarını ve şahsî özelliklerini anlatırken ortaya koyduğu eleştirilerle bir siyasî yazar kimliği de çiziyor. Seval Şahin'in yayına hazırladığı ve notladığı bu esere Doğan Hızlan da bir sunuş yazdı.

Dr. Seval Şahin Mimar Sinan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

ISBN 978-975-6051-96-2

10 YTL

9 789756 051962